

EUropean Journal of Managerial Research (EUJMR)

Cilt (Volume): 2

Sayı (Number): 2

Yıl (Year): 2018

EUropean Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR)

Cilt (Volume): 2 • Sayı (Number): 2 • Yıl (Year): 2018

E-ISSN: 2602 - 4179

Sahibi (Owner):

Prof. Dr. Himmet KARADAL

Editörler (Editors) :

Prof. Dr. Himmet KARADAL

Editör Yardımcısı (Managing Editor) :

Ahmet Tuncay ERDEM

Yayın Kurulu (Editorial Board) :

Prof. Dr. Himmet KARADAL

Dr. Öğr. Üyesi A. Mohammed ABUBAKAR

Öğr. Gör. Ethem MERDAN

Danışma Kurulu (Advisory Board) :

Prof. Dr. Adnan ÇELİK (Selçuk Üni.)	Prof. Dr. Hasan Kürşat GÜLEŞ (Selçuk Üni.)
Prof. Dr. Emin CİVİ (University of New Brunswick, KANADA)	Prof. Dr. Hasan TUTAR (Sakarya Üni.)
Prof. Dr. Abdullah KIRAN (Muş Alparslan Üni.)	Prof. Dr. Hikmet KAVRUK (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Agah Sinan ÜNSAR (Trakya Üni.)	Prof. Dr. İhsan YÜKSEL (Kırıkkale Üni.)
Prof. Dr. Ahmet AY (Selçuk Üni.)	Prof. Dr. Jülide KESKEN (Ege Üni.)
Prof. Dr. Ahmet DİKEN (Necmettin Erbakan Üni.)	Prof. Dr. Mahmut ARSLAN (Hacettepe Üni.)
Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU (Gazi Üni.)	Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL (Mehmet Akif Ersoy Üni.)
Prof. Dr. Argun KARACABEY (Altunbaş Üni.)	Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ (Mustafa Kemal Üni.)
Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK (Atatürk Üni.)	Prof. Dr. Mehmet ÖZMEN (Çukurova Üni.)
Prof. Dr. Ayşe ŞAHİN (Mersin Üni.)	Prof. Dr. Meltem ONAY (Manisa Celal Bayar Üni.)

Prof. Dr. Azim ÖZTÜRK (İstanbul Üni.)	Prof. Dr. Mete YILDIZ (Hacettepe Üni.)
Prof. Dr. Azize ERGENELİ (Hacettepe Üni.)	Prof. Dr. Muammer TEKELİOĞLU (Çukurova Üni.)
Prof. Dr. Bahadır AKIN (Necmettin Erbakan Üni.)	Prof. Dr. Muhittin ACAR (Hacettepe Üni.)
Prof. Dr. Bekir DENİZ (Ardahan Üni.)	Prof. Dr. Murat KASIMOĞLU (İstanbul Ticaret Üni.)
Prof. Dr. Bilçin TAK (Uludağ Üni.)	Prof. Dr. Murat TÜRK (Osmaniye Korku Ata Üni.)
Prof. Dr. Canan AY (Manisa Celal Bayar Üni.)	Prof. Dr. Mustafa İLKAN (KKTC Doğu Akdeniz Üni.)
Prof. Dr. Canan MADRAN (Dokuz Eylül Üni.)	Prof. Dr. Nazan GÜNAY (Ege Üni.)
Prof. Dr. Celil ÇAKICI (Mersin Üni.)	Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ (Yıldız Teknik Üni.)
Prof. Dr. Çağatay ÜNÜSAN (Karatay Üni.)	Prof. Dr. Nüket SARAÇEL (Doğuş Üni.)
Prof. Dr. Çağlar ÖZEL (Uluslararası Kıbrıs Üni.)	Prof. Dr. Orhan ÇOBAN Selçuk Üni.)
Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ (Gaziosmanpaşa Üni.)	Prof. Dr. Ramazan ERDEM (Süleyman Demirel Üni.)
Prof. Dr. Dursun BİNGÖL (Türk Hava Kurumu Üni.)	Prof. Dr. Recai COŞKUN (Sakarya Üni.)
Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ (Balıkesir Üni.)	Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK (Sakarya Üni.)
Prof. Dr. Erdoğan EKİZ (King Abdülaziz University)	Prof. Dr. Reyhan Ayşen WOLFF (Giresun Üni.)
Prof. Dr. Erşan SEVER (Aksaray Üni.)	Prof. Dr. Rıfat IRAZ (Selçuk Üni.)
Prof. Dr. Esen GÜRBÜZ Niğde Üni.)	Prof. Dr. Said KINGİR (Sakarya Ün.)
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ (Atatürk Üni.)	Prof. Dr. Sezer AKARCALI (Ankara Üni.)
Prof. Dr. Ferit ÖLÇER (Mustafa Kemal Üni.)	Prof. Dr. Süreyya YILDIRIM (Sinop Üni.)
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU (Pamukkale Üni.)	Prof. Dr. Şenol KANTARCI (Akdeniz Üni.)
Prof. Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN (Çanakkale Onsekiz Mart Üni.)	Prof. Dr. Şükrü ÖZEN (Yıldırım Beyazıt Üni.)
Prof. Dr. Güven MURAT (Ordu Üni.)	Prof. Dr. Tamer MÜFTÜOĞLU (TEB
Prof. Dr. Haluk TANRIVERDİ (İstanbul Üni.)	Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL (Adana Bilim ve Teknoloji Üni.)

DERGİ HAKKINDA

AMAÇ

EUJMR' nin temel amacı; çok disiplinli alanlarda çalışmalar yapmakta olan bilim insanlarının bilgi, deneyim, değerlendirme, görüş ve önerilerini paylaştıkları bilimsel bir platform oluşturmak ve bu alandaki çalışmalara ulusal ve uluslararası düzeyde katkı sağlamaktır.

KAPSAM

EUJMR dergisi yılda en az iki kez elektronik ortamda yayımlanmaktadır. Dergide çok alanlı (multidisipliner) Türkçe ve/veya İngilizce (iktisat, işletme, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, maliye, uluslararası ticaret ve lojistik, Uluslararası İlişkiler, ekonometri, istatistik, bankacılık ve finans, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, İnsan Kaynakları Yönetimi, Sağlık Yönetimi, Turizm İşletmeciliği vd.) uygulamalı veya kuramsal çalışmalara, istatistiki analiz ve değerlendirmelere, nicel ve nitel araştırmalara yer verilmektedir.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Yılda iki sayı halinde yayımlanan International European Journal of Management Research (EUJMR) Dergisi Uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan makaleler en az iki hakem tarafından incelenmektedir. Yayın şartları son sayfada yer almaktadır.

KISALTMA

Dergiye yapılan atıflarda EUJMR kısaltması kullanılmalıdır.

HABERLEŞME ADRESİ

Dilkur Akademi,

Migros Arkası İpekyolu İş Merkezi Kat:10 Aksaray 68100 Türkiye

Tel : 0506 466 00 77

İnternet : <https://eujmr.com> / www.dergipark.gov.tr/eujmr

E-posta: eujmr.info@gmail.com

EUropean Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR)

Cilt: 2 • Sayı: 2 • Yıl: 2018

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

KARİYER DEĞERLERİNİN KARİYER KARAR YETKİNLİĞİNE ETKİSİ ULUSAL KÜLTÜRÜN ARACI ROLÜ.....	1
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER BEKLENTİLERİ İLE EMPATİ EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: KKTC ÖRNEĞİ.....	23
TÜRK SANAT ORTAMINDA 80'LER VE DEĞİŞİM SÜRECİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ.....	39
TÜRKİYE'DE TURİZM GELİRLERİNİN CARİ İŞLEMLER DENGESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	56
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ.....	76
WAFFEN SS PROPAGANDA FAALİYETLERİ.....	100
İTALYAN SOSYAL CUMHURİYETİNİN İŞ GÜCÜ ELDE ETMEK AMACIYLA YÜRÜTTÜĞÜ PROPAGANDA FAALİYETLERİ.....	119
YAYIN ŞARTLARI.....	136

EUropean Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR)

Volume: 2 • Number: 2 • Year: 2018

CONTENTS

ARTICLES

EFFECT OF CAREER VALUES ON CAREER ASSESSMENT COMPETENCE - THE INTERMEDIARY ROLE OF NATIONAL CULTURE.....	2
CAREER EXPECTATIONS AND EMPATHIC TENDENCIES OF UNIVERSITY STUDENTS: AN EXAMPLE OF NORTHERN CYPRUS.....	24
THOUGHTS ON THE TURKİSH ART SCANE İN THE 80’S AND THE CHANGE PROCESS	40
THE EFFECT OF TOURİSM REVENUES ON CURRENT ACCOUNT BALANCE İN TURKEY	57
NATIONAL STRUGGLE PERIOD TURKEY-RUSSIA RELATIONS.....	77
THE PROPAGANDA ACTIVITIES OF WAFFEN SS.....	101
THE PROPAGANDA ACTIVITIES OF THE ITALIAN SOCIAL REPUBLIC TO OBTAIN THE WORK FORCE.....	120
PUBLICATION REQUIREMENTS.....	136

KARİYER DEĞERLERİNİN KARİYER KARAR YETKİNLİĞİNE ETKİSİ ULUSAL KÜLTÜRÜN ARACI ROLÜ

Gül GÜN¹

ÖZET

Kariyer değerleri, kişilerin yeteneğini, ihtiyaçlarını ve değer yargılarını algılamasına bağlı olarak kariyerle ilgili bütün kararları etkilemektedir. Kişilerin değer yargılarını etkileyen faktörlerin başında kültürel öğelerin geldiği düşünülürse kariyer kavramının içinde kültürün önemi oldukça açıktır. Kariyer kararları, temel olarak değerlere dayalı olarak alınan kararlardır. Bazı değerler, gelecek senaryolarında ağırlıklı olarak yer alırken; diğerleri geride kalacak veya ikinci dereceye atılacaktır. Kariyer kararı verme yetkinliği, bireylerin kariyer ile ilgili konularda gerekli olan davranışlar ile ilgili yeteneklerine olan inançlarını ifade etmektedir. Kişilerin değer yargılarının kariyer kararını etkileyen önemli faktör olabileceği ve ulusal kültür boyutlarının bireylerin kariyer karar yetkinliğini etkileyebileceği söylenebilir. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin algıladıkları kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliklerine etkisi bunda ulusal kültürün belirsizlikten kaçınma ve bireycilik boyutlarının aracılık rolünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Analiz sonuçlarına göre “ulusal kültürün bireycilik boyutunun kariyer değerleri-kariyer karar yetkinliği ilişkisinde aracı değişken olduğu” yönündeki temel hipotezi destekleyici bulgular elde edilmiştir. “Ulusal kültürün belirsizlikten kaçınma boyutunun kariyer değerleri-kariyer karar yetkinliği ilişkisinde aracılık etkisinin olmadığı” analiz sonucunda tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kariyer değerleri, Kariyer karar yetkinliği, Belirsizlikten kaçınma, Bireycilik, Üniversite öğrencileri

Jel Kodları: I20, I23

¹Dr. Öğr. Üyesi., Munzur Üniversitesi, gulgun@munzur.edu.tr

EFFECT OF CAREER VALUES ON CAREER ASSESSMENT COMPETENCE - THE INTERMEDIARY ROLE OF NATIONAL CULTURE

ABSTRACT

Career values provide the employee to decide his/her career based on his/her perception of his/her ability, needs, and personal values and affect all decisions related to career. When the cultural factors are thought to be the most important factors affecting the value judgments of people, the importance of the culture is obviously seen in the concept of career. Career decisions are basically the decisions made based on values. While some values are predominant in people's future scenarios, others will be left behind or regarded as the secondary values. Competence in career decision-making refers to the beliefs about individuals' abilities related to the behaviors necessary for career-related issues. Value judgments of people are considered as a significant factor affecting their career decisions and it can be said that the national culture extents may affect individuals' career assessment competence. This study is aimed determination the mediating role of avoidance of ambiguity and individualism dimensions of national culture on the relation between career values and career assessment competencies. According to the results of this analysis, the findings supporting the basic hypothesis obtained are "the level of individualism from national cultural is intermediary variable in relation to career values and career assessment competence" "the level of avoid the ambiguity from national cultural is not intermediary variable in relation to career values and career assessment competence, result of analysis is detected

Keywords: Career Values, Career Assessment Competence, Avoidance of Ambiguity, Individualism, University Students.

JEL Codes: I20, I23

GİRİŞ

Çalışma yaşamı hakkındaki kararlar, çalışmanın diğer yaşam rolleri ve sorumluluklarıyla iç içe olduğu dikkate alındığında kariyer kararı vermenin karmaşık ve sıklıkla stres dolu olan süreci daha anlaşılır hale gelir. Çalışma yaşamı ile ilgili karar vermek, yüzeyde görece basit biçimde verilen bir karar gibi görünse de çoklu yaşam rolleri ile ilgili bağlar, finansal sınırlılıklar, sınırlı meslek olanakları, aile beklentileri gibi önemli faktörler dikkate alındığında karmaşık, engelleyici ve yıldırıcı olabilir (Niles ve Harris -Bowlsbey, 2013: 4). Kariyer seçimi aynı zamanda bireylerin tüm geleceğini şekillendirmesinde etkilidir (Starica, 2012: 168). Kariyer değerleri, kişinin kariyer seçiminde en önemli belirleyicilerden birisidir. Kariyer değerleri kişilerin algıladığı yetenek ve kabiliyetleri, temel değerleri, istek ve ihtiyaçlarından oluşan içsel bir kavramdır (Erdoğan, 2003: 17; Beck ve Lopa: 2001: 15). Kariyer değerleri kişilerin birden fazla ihtiyacından oluşan vazgeçemediği değerlerdir. Kişiler, terfi, işten çıkarılma ve iş değiştirme sırasında kariyer değerlerinin farkına varırlar (Erdoğan, 2003: 17). Schein'in sekiz kariyer değerinin (Erdoğan, 2003: 17; Hardin vd., 2001; 120; Coetzee vd., 2015: 440) ele alındığı bu çalışmada kariyer değerlerinden; özerklik/otonomi değerinin baskın olduğu kişiler, örgütsel sınırlamalar altında çalışmayı istemez ve bağımlılık yerine özerkliği tercih ederler. Güvenlik/istikrar değerine sahip kişiler için iş ve istihdam güvenliği kariyer seçiminde belirleyici bir etkiye sahiptir; bu kişiler kariyerini koruma ve düzenli yaşamı sürdürmeyi istemektedirler. Teknik/fonksiyonel yetkinlik değerinin baskın olduğu kişiler iş ve görev odaklıdır. Bu değer ön çıktığı kişilerde uzmanlık alanlarında büyüme örgütteki hiyerarşik basamakları çıkmaktan daha önemlidir; bu değer daha çok finansal ve mühendislik alanlarında geçerlidir; genel yönetsel yetkinliğe sahip kişiler için organizasyonun yönetilmesi ve tüm sonuçlardan sorumlu olmaları isteği bu değer özellikleridir. Girişimci yaratıcılık değerine sahip kişilerin yeni ürün veya hizmet üretmek istemesi bilgi ve becerilerini bu amaç için kullanması bu kariyer değerinin önemli özellikleridir; hizmet veya bir olaya kendini adanma özelliğine sahip kişilerin bireysel ve sosyal değerlere saygıları başkalarına yardım isteği, başarıyı hedefleme ve iş yaşamındaki problemleri çözme isteği bu kariyer değerinin özellikleridir. Saf meydan okuma isteğine sahip kişilerin rekabetten ve kazanmaktan hoşlanma isteği bu değer önemli özellikleridir. Yaşam tarzı değerine sahip olan kişiler kariyeri yaşam sisteminin bir parçası olarak görmekte ve iş -aile yaşam tarzı arasında denge kurma isteği bu kişilerde daha baskın görülmektedir. Bu kişiler evdeki iş fırsatlarını tercih etmektedirler. Karar verme genel olarak değerlerden ve inançlardan etkilenmektedir. Bu değer ve inançların temelinde kültürel birikim vardır (Dapic vd., 2015: 275). Fan (2016: 66) kariyer karar yetkinliğini; kişilerin kariyer seçimlerindeki performanslarına olan inançları olarak tanımlamışlardır.

Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin algıladıkları kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliklerine etkisi bunda ulusal kültürün belirsizlikten kaçınma ve bireycilik boyutlarının aracılık etkisinin olup olmadığı araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Araştırma hipotezimiz; “kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisinde ulusal kültür boyutlarından bireycilik boyutunun aracılık etkisi vardır” ve “kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisinde ulusal kültür boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunun aracılık etkisi vardır” şeklindedir.

1. KARIYER DEĞERLERİNİN KARIYER KARAR YETKİNLİĞİNE ETKİSİ ULUSAL KÜLTÜRÜN ARACI ROLÜ

Karar verme süreci kişilerin bireysel ya da toplu olarak sorunları algılaması, bilgi ve verilerin toplanması, değerlendirilmesi, çözüm alternatifleri geliştirilmesi ve bu alternatifler arasından seçim işidir (Koçel, 2010: 136). Bir anlamda karar; insanların ilgi alanları ve değerlerine yol gösteren eylemlerin bütünüdür (Yates ve de Oliveira, 2016: 106). Kariyer kararı, bireyin çeşitli muhtemel meslekler arasında kendisine en uygun olana yönelerek bir meslek seçmesidir (Doğan, 2010: 17). Crites (1961) kariyer kararı verme yetkinliği kavramını, bireylerin mesleki bilgi toplama, amaç seçimi, gelecek için kariyer planları yapma, problem çözme ve kişisel değerlendirme gibi beş yönü ile tanımlamışlardır (Fan, 2016: 63). Kariyer kararı verme yetkinliği, bireylerin kariyer ile ilgili konularda gerekli olan davranışlar ile ilgili yeteneklerine olan inançları ifade etmektedir (Ulaş, 2016: 22). Kariyer kararları, temel olarak değerlere dayalı olarak alınan kararlardır. Bazı değerler, gelecek senaryolarında ağırlıklı olarak yer alırken; diğerleri geride kalacak, ikinci dereceye atılacak veya belki de kariyer gelişimlerinde saptırılacaktır. Gerçekten, kariyer kararları neyin feda edilip neyin korunması gerektiğini belirlemeyi gerektirmektedir. Kazanmak için verilen sözler ve kaybetmek riski olmasa karar vermeye de gerek yoktur. Bireyler büyük olasılıkla tamamen olacağını düşündükleri mükemmel olasılığı takip edebilirler. Ancak sıradan bir kararda kişi karar vermek için değerlendirme yapmak durumundadır. Bu değerlendirmeler temel olarak değerlere dayalı oldukları ve bireyin değerlendirmesinin bireyin ne olduğunun ve nasıl yaşayacağını göstergesi olduğu savunulabilir. Kimliğimiz, bu temel değerlendirmelerle tanımlanır (Niles ve Harris-Bowlsbey, 2013: 31). Kariyer değerleri kavramını ele aldığımızda; kariyer değerleri bir bireyin kendi kendine algıladığı yetenek ve kabiliyetleri, temel değerleri, güdü ve ihtiyaçlarından oluşan bir benlik kavramıdır. Schein kariyer değerleri kavramını kişilerin algılanan yetenek ve kabiliyetler, temel değerlerden oluştuğunu ve bu değerlerin kişilerin iş ve yaşam deneyimlerinin artmasına bağlı olarak evrildiğini belirtmekte ve mesleki kimlik olarak tanımlamaktadır (Erdoğan, 2003: 17).

Kariyer seçimimiz, kişiliğimiz ve içinde bulunduğumuz çevrenin etkisindedir. İçinde bulunulan toplum, ekonomik koşullar ve teknolojik gelişmeler de bu seçimde önemli bir role sahiptir (Erdoğan, 2003: 60). Öğrenciler ve danışanlar değişen içsel değer ve öz yetkinlikleri hakkında farklı inanç düzeylerine

ve karar verme stillerine sahiptirler. Bazı kültürlerde kişiler ailelerinin veya içinde buldukları grubun refahını ön plana alıp bireysel hedef ve çıkarlarını ikinci plana atabilmektedirler (Niles ve Harris-Bowlsbey, 2013: 203). Kolektivist toplumlarda gruba bireylerin kaderi iç içe geçmiş ve bireysel kararlardan önce grubun isteği ön plana çıkmıştır (Willner, Gati, ve Guan, 2015: 14). Örneğin; Beyon ve arkadaşlarının (1998) yaptığı çalışmada, Çinli öğrencilerin kariyer seçerken, tercih edilen kariyerin aileye onur getiren bir kariyer olup olmadığına özel önem verdikleri tespit edilmiştir (Gürbüz ve Sığırı, 2012: 1). Çin toplulukçu bir kültürdür. Kişiler karar verirken içinde buldukları gruplara veya kurumlara bağlı kalıp gruba sadâkati çok önemsemektedirler. Bireyci bir toplum olan ABD’de ise kişiler ne yapacaklarına karar verirken başkalarının görüşlerine başvurmazlar (Birsnel, İslamoğlu ve Börü, 2009: 249). Bir bağlamda ulusal kültürün bireycilik boyutunun kişilerin kariyer karar yetkinliğini etkileyen faktör olabileceği söylenebilir. Belirsizlikten kaçınan toplumlar genellikle kural odaklı olarak karakterize edilir ve genel olarak bu toplumlar gelecekle için planlamaya, yaşamsal kaynaklara yatırım yaparlar (Gunkel, 2013: 47). Belirsizliğe toleransı yüksek olan bireylerin bilgiye önem verme ve bu bilgiyi iletme eğilimlerinin yüksek olduğu görülmektedir (Terzi, 2000: 67) ulusal kültürün belirsizlikten kaçınma boyutunun karar verme sürecinin planlama ve bilgi toplama safhasında etkili bir faktör olabileceği ve bir bağlamda kişilerin kariyer karar yetkinliğini etkileyebileceği söylenebilir.

Yukarıda açıklanan kavramsal çerçeveden hareketle; kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğini etkileyebileceği ve bu etkide kültürel boyutlardan bireycilik ve belirsizlikten kaçınmanın aracılık rolü üstleneceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

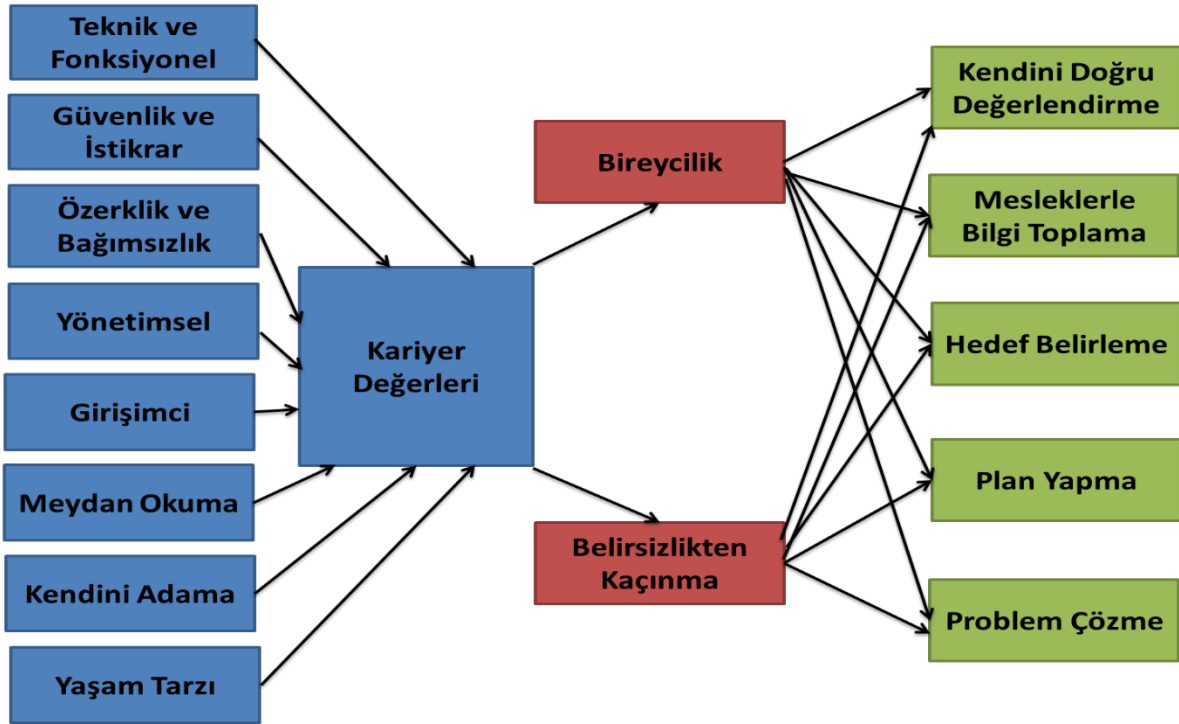
H1: Kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisinde ulusal kültür boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunun aracılık etkisi vardır.

H2: Kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisinde ulusal kültür boyutlarından bireycilik boyutunun aracılık etkisi vardır.

2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli

Çalışmada, üniversite öğrencilerinin algıladıkları kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisi bu etkide ulusal kültür boyutlarından belirsizlikten kaçınma ve bireycilik boyutunun aracılık rolünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle örneklem, veri toplama süreci ve ölçeklere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra, Şekil 1’de yer alan modele ilişkin hipotezler test edilmiştir. Bu çerçevede, doğrulayıcı faktör analizi her bir değişkene yapılmış, daha sonra değişkenler arası korelasyonlar tespit edilmiş, hiyerarşik regresyon analizi ile aracılık etkileri test edilmiştir.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

2.2.Örneklemin Belirlenmesi

Araştırmanın evrenini, Munzur Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; İşletme, Kamu Yönetimi ve İktisat öğrencileri oluşturmaktadır. 520 anketin 480 adedi kullanılabilir olarak geri dönmüştür.

2.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin geçerlilik ve güvenirlik çalışmalarına ilişkin sonuçlar, her ölçekle ilgili olarak aşağıda sunulmuştur.

2.3.1.Kariyer Karar Yetkinlik Beklentisi Ölçeği

Kariyer karar yetkinlik beklentisi ölçeği, Burçin Altınay (2015)'ın "Lise Öğrencilerinde Psikolojik Doğum Sırası İle Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. KKYBÖ, beşli Likert tipi bir ölçektir. Söz konusu ölçek Hiç Güvenmiyorum (1) ifadesinden Çok Güveniyorum (5) ifadesine uzanan 5'li likert tipi skalaya göre dizayn edilmiştir. Puanların yüksekliği kariyer kararı verme yetkinliğinin yüksekliğine işaret etmektedir. KKYBÖ' nin iç tutarlık güvenirliği cronbach alpha katsayısı ile hesaplanmıştır. Kendini doğru bir şekilde değerlendirme faktörü. 74, Mesleklerle ilgili bilgi toplama. 72, Hedef belirleme. 79, Plan yapma. 75, Problem çözme. 73 ve ölçeğin tamamı için .94 olarak bulunmuştur. Faktör yüklerinin . 66 ile .78 arasında değiştiği ve faktörün toplam varyansı açıklama oranı %76,129'dir. Ölçeğin Keiser-Myer-Olkin

analiz sonucu 0,82 ve Bartlett testi anlamlı ($p=.000$) olarak hesaplanmıştır. Kariyer Karar Yetkinlik beklentisi ölçeği uyum iyiliği değerleri Tablo 1’de sunulmuştur.

2.3.2. Ulusal Kültür Ölçeği

Bu araştırmada Hofstede’in beş boyutlu örgüt kültürü modelini ölçmek için Murad Yüksel (2013)’in “Örgütsel Politika, Hofstede’in Örgüt Kültürü Boyutları, İş Tutumları ve İş Çıktıları İlişkisi” adlı doktora tezinden alınmıştır. Ölçek, güç mesafesi, kolektivizm, erillik ve belirsizlikten kaçınma olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır. Söz konusu ölçek, “(1) Hiç Katılmıyorum”, “(2) Az Katılıyorum”, “(3) Orta Derecede Katılıyorum”, “(4) Katılıyorum”, “(5) Tamamen Katılıyorum” şeklinde 5’li likert tipi skalaya göre derecelendirilmiştir. Bu çalışmada sadece 2 boyut (bireycilik, belirsizlikten kaçınma) ele alınmıştır. Bireycilik boyutu faktör yükleri 0,62 ile 0,83 arasında değişen 4 maddeden oluşmaktadır. Faktörün toplam varyansı açıklama oranı %78,146 ve güvenilirlik katsayısı 0,798’dur. Ölçeğin Keiser-Myer-Olkin analiz sonucu 0,85 ve Bartlett testi anlamlı ($p=.000$) olarak hesaplanmıştır.

Belirsizlikten kaçınma boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,782’dir. Ulusal kültürün belirsizlikten kaçınma boyutu faktör yüklerinin 0,73 ile 0,94 arasında değiştiği ve faktörün toplam varyansı açıklama oranı %71,156’dır. Ölçeğin Keiser-Myer-Olkin analiz sonucu 0,80 ve Bartlett testi anlamlı ($p=.000$) olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin uyum iyiliği değerleri Tablo 1’de yer almaktadır.

2.3.3. Kariyer Değerleri Ölçeği

Aktaş (2004) tarafından Türkçeye uyarlanan 5’li likert tipinde olan kariyer değerleri ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu ölçek “kesinlikle katılmıyorum” ile “tamamen katılıyorum” şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçekte; teknik/fonksiyonel, güvenlik/istikrar, özerklik/bağımsızlık, yönetsel yetkinlik, girişimcilik/yaratıcılık, meydan okuyucu, kendini adama ve hayat tarzı olmak üzere sekiz farklı kariyer değeri yer almaktadır. Kariyer değerlerinden; teknik/fonksiyonel kariyer değerinin güvenilirlik katsayısı .91, güvenlik/istikrar .73, özerklik/bağımsızlık .87, yönetsel yetkinlik .83, girişimci/yaratıcılık .75, meydan okuyucu .74, kendini adama .73, ve hayat tarzı .77 ve ölçeğin tamamı için .87 olarak bulunmuştur. Faktör yüklerinin .65 ile .88 arasında değiştiği ve faktörün toplam varyansı açıklama oranı % 74,209’dir. Ölçeğin Keiser-Myer-Olkin analiz sonucu 0,89 ve Bartlett testi anlamlı ($p=.000$) olarak hesaplanmıştır. Kariyer değerleri ölçeğinin uyum iyiliği değerleri Tablo 1’de sunulmuştur.

2.4. Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo 1: Ölçeklerin DFA Uyum İndeksleri

Kabul Edilir Uyum İndeksleri	İyi Uyum İndeksleri	KD	UK	KKY
$\chi^2/sd < 5$	$\chi^2/sd < 3$	4,971	1,679	2,456
GFI > 0.90	GFI > 0.95	0,799	0,984	0,900
AGFI > 0.85	AGFI > 0.90	0,726	0,965	0,870
CFI > 0.95	CFI > 0.97	0,765	0,746	0,797
TLI > 0.90	TLI > 0.95	0,745	0,731	0,748
RMSEA < 0.08	RMSEA < 0.05	0,099	0,044	0,064

KD: Kariyer Değerleri, UK: Ulusal Kültür, KY: Kariyer karar Yetkinliği

2.5 . BULGULAR

Tablo 2: Katılımcıların Kişisel Bilgileri

		n	%
Cinsiyet	kadın	287	59,8
	erkek	193	40,2
Yaş	18-25	414	86,2
	25-35	66	13,8
Baba öğrenim durumu	mezun değil	61	12,7
	ilkokul mezunu	129	26,8
	ortaokul -lise mezunu	289	60,2
	yüksekokul mezunu	11	2,3
Anne öğrenim durumu	mezun değil	117	24,4
	ilkokul mezunu	232	48,3
	Ortaokul- lise mezunu	131	27,3

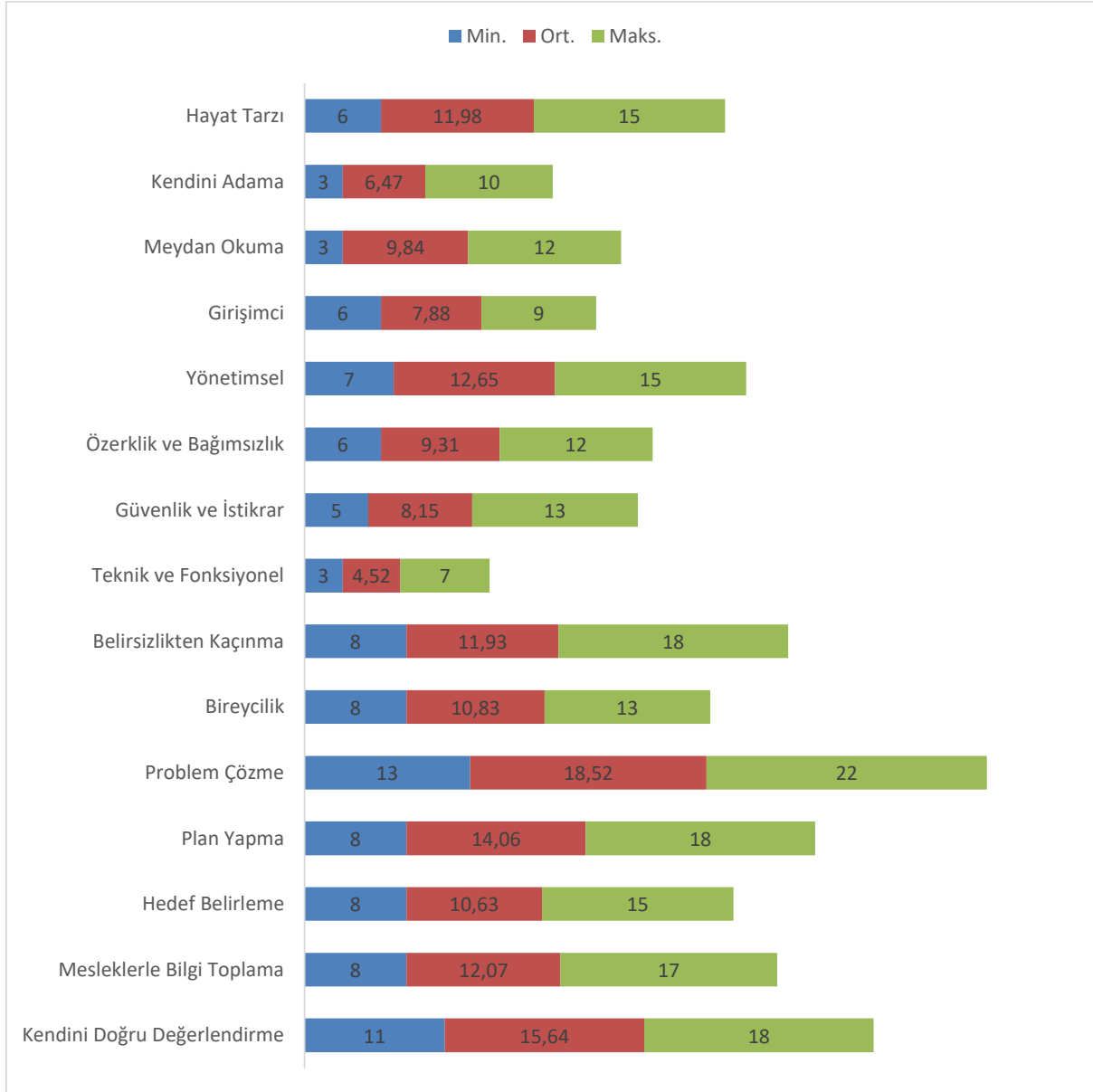
Tabloda katılımcıların kişisel bilgilerinin dağılımı görülmektedir. Öğrencilerin %59,8'i kadın, %86,2'si 18-25 yaşında, % 60,2'sinin babası ortaokul-lise mezunu, %48,3'ünün annesi ilkokul mezunudur.

Tablo 3: Katılımcıların Ölçek Puanlarının Betimleyici İstatistikleri

	Min.	Maks.	Ort.	ss	Çarpıklık	Basıklık
Kendini Doğru Değerlendirme	11	18	15,64	1,64	-1,06	0,62
Mesleklerle Bilgi Toplama	8	17	12,07	1,78	0,47	-0,59
Hedef Belirleme	8	15	10,63	1,54	0,72	0,17
Plan Yapma	8	18	14,06	2,62	-0,47	-0,95
Problem Çözme	13	22	18,52	2,00	-0,47	-0,32

Bireycilik	8	13	10,83	0,98	-0,29	-0,19
Belirsizlikten Kaçınma	8	18	11,93	2,31	0,35	-0,51
Teknik ve Fonksiyonel	3	7	4,52	0,76	1,53	2,25
Güvenlik ve İstikrar	5	13	8,15	1,74	0,55	-0,70
Özerklik ve Bağımsızlık	6	12	9,31	1,54	-0,45	-0,69
Yönetimsel	7	15	12,65	1,66	-0,82	0,47
Girişimci	6	9	7,88	0,61	-0,45	0,96
Meydan Okuma	3	12	9,84	3,31	-1,24	-0,10
Kendini Adama	3	10	6,47	1,64	0,15	-1,21
Hayat Tarzı	6	15	11,98	1,88	-0,67	1,99

Katılımcıların kendini doğru değerlendirme puan ortalaması 15,64, mesleklerle bilgi toplama puan ortalaması 12,07, hedef belirleme puan ortalaması 10,63, plan yapma puan ortalaması 14,06, problem çözme puan ortalaması 18,52'dir. Katılımcıların bireycilik puan ortalaması 10,83, belirsizlikten kaçınma puan ortalaması 11,93'tür. Katılımcıların teknik ve fonksiyonel puan ortalaması 4,52, Güvenlik ve istikrar puan ortalaması 8,15, özerlik ve bağımsızlık puan ortalaması 9,31, yönetimsel puan ortalaması 12,65, girişimci puan ortalaması 7,88, meydan okuma puan ortalaması 9,84, kendini adama puan ortalaması 6,47, hayat tarzı puan ortalaması 11,98'dir.

Şekil 2: Katılımcıların ölçek puanlarının ortalama sonuçları

2.5.1. Kariyer Değerleri, Kariyer Yetkinliği, Ulusal Kültür İlişisine Yönelik Korelasyon Analizi

Tablo 4: Kariyer Yetkinliği, Kariyer Değerleri Ölçek Puanlarının İlişkisi

r	Kendini Doğru Değerlendirme	Mesleklerle Bilgi Toplama	Hedef Belirleme	Plan Yapma	Problem Çözme
Teknik ve Fonksiyonel	,303*	,267*	-,354**	-,113*	-,059
Güvenlik ve İstikrar	,088	,110*	,036	-,083	,026
Özerklik ve Bağımsızlık	-,137*	-,115*	,212*	-,139*	-,053
Yönetimsel	,210*	,080	-,281*	-,144*	,029
Girişimci	-,020	,093	,052	-,002	-,090
Meydan Okuma	,072	,181*	-,378*	,473*	-,078
Kendini Adama	,164*	-,184*	-,192*	-,122*	,191*
Hayat Tarzı	-,193*	-,110*	,114*	,182*	,065*

*p<0,05 anlamlı bir fark vardır

Tabloda Kariyer Yetkinliği, Kariyer Değerleri ölçek puanlarının ilişki testi sonuçları görülmektedir. Yapılan pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre;

Teknik fonksiyonel puanı ile kendini değerlendirme ($r=0,303$, $p<0,05$), mesleklerle bilgi toplama ($r=0,267$, $p<0,05$) puanları arasında pozitif, hedef belirleme ($r=-0,354$, $p<0,05$) , plan yapma puanı ile arasında negatif yönlü ($r=-0,113$, $p<0,05$) ilişki bulunmaktadır. Problem çözme puanı ile arasında ($r=-,059$, $p>0,05$) arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Güvenlik ve istikrar puanı ile mesleklerle bilgi toplama ($r=0,110$, $p<0,05$) puanı arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Kendini doğru değerlendirme ($r=0,88$, $p>0,05$), hedef belirleme ($r=,036$, $p>0,05$), plan yapma ($r=-0,83$, $p>0,05$), problem çözme ($r=0,26$, $p>0,05$) arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Özerklik ve bağımsızlık puanı ile kendini doğru değerlendirme ($r=-0,137$, $p<0,05$), Mesleklerle bilgi toplama ($r=-0,115$, $p<0,05$), Plan yapma ($r=-0,139$, $p<0,05$) puanları arasında negatif, Hedef belirleme ($r=0,212$, $p<0,05$) puanı ile pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Problem çözme puanı arasında ($r=-0,053$) arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Kendini adama puanı ile kendini doğru değerlendirme ($r=0,164$, $p<0,05$), Problem Çözme ($r=0,191$, $p<0,05$) puanları arasında pozitif, Mesleklerle bilgi toplama ($r=-0,184$, $p>0,05$), Hedef belirleme ($r=-,192$, $p>0,05$), plan yapma ($r=-,122$, $p>0,05$) puanları arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Hayat Tarzı puanı ile Kendini doğru değerlendirme ($r=-0,193$, $p<0,05$), Mesleklerle bilgi toplama ($r=-0,110$, $p<0,05$) puanları arasında negatif, Hedef belirleme ($r=0,114$, $p<0,05$), Plan yapma ($r=0,182$, $p<0,05$) problem çözme ($r=,065$) puanları arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.

Meydan okuma puanı ile mesleklerle bilgi toplama ($r=-0,181$, $p<0,05$) puanı arasında negatif, hedef belirleme ($r=-0,378$, $p>0,05$) plan yapma ($r=0,473$, $p>0,05$) problem çözme ($r=-,078$, $p>0,05$) kendini doğru değerlendirme ($r=,072$, $p>0,05$) puanı arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Yönetimsel puanı ile kendini doğru değerlendirme ($r=0,210$, $p<0,05$) puanı arasında pozitif, plan yapma ($r=-0,144$, $p<0,05$) puanı ile negatif, Hedef Belirleme ($r=-0,281$, $p<0,05$) puanı ile negatif ilişki bulunmaktadır. Mesleklerle ilgili bilgi toplama ($r=0,080$, $p>0,05$) ve problem çözme arasında ($r=,029$, $p>0,05$) arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Girişimci puanı ile Kariyer Değerleri puanları arasında istatistiksel anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 5: Kariyer Değerleri, Ulusal Kültür Ölçek Puanlarının İlişkisi

r	Bireycilik	Belirsizlikten Kaçınma
Teknik ve Fonksiyonel	-,027	-,054
Güvenlik ve İstikrar	,008	-,029
Özerklik ve Bağımsızlık	,043*	,147*
Yönetimsel	,129*	-,175**
Girişimci	,008	,016
Meydan Okuma	,041*	-,139*
Kendini Adama	-,032	-,029
Hayat Tarzı	,005	,053

** $p<0,05$ anlamlı bir fark vardır

Tabloda Kariyer Yetkinliği, Kariyer Değerleri ölçek puanlarının ilişki testi sonuçları görülmektedir. Yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçlarına göre;

Bireycilik, Belirsizlikte kaçınma puanları ile Teknik ve fonksiyonel, Güvenlik ve istikrar, Girişimci, Kendini adama, Hayat tarzı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Özerklik ve bağımsızlık puanı ile Belirsizlikten kaçınma ($r= 0,147$, $p<0,05$) ve bireycilik boyutu arasında ($r=0,43$) pozitif ilişki bulunmaktadır.

Yönetimsel puanı ile bireycilik ($r= 0,129$, $p<0,05$), puanı arasında pozitif, belirsizlikten kaçınma ($r=-0,175$, $p<0,05$) puanı arasında negatif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Meydan Okuma puanı ile belirsizlikten kaçınma ($r=-0,139$, $p<0,05$) puanı arasında negatif yönlü ilişki bulunmaktadır. Bireycilik puanı ile ($r= 0,41$) pozitif ilişki bulunmaktadır.

Tablo 6: Kariyer Yetkinliği, Ulusal Kültür Ölçek Puanlarının İlişkisi

r	Bireycilik	Belirsizlikten Kaçınma
Kendini Doğru Değerlendirme	-,134	-,104
Mesleklerle Bilgi Toplama	,047*	-,156*
Hedef Belirleme	,048*	,276*
Plan Yapma	,053*	-,186*
Problem Çözme	,000	-,092

*p<0,05 anlamlı bir fark vardır

Tabloda Kariyer Yetkinliği, Ulusal Kültür ölçek puanlarının ilişki testi sonuçları görülmektedir. Yapılan Pearson Korelasyon analizi sonuçlarına göre;

Bireycilik, belirsizlikten kaçınma puanları ile kendini doğru değerlendirme, problem çözme puanları arasında istatistiksel anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Mesleklerle bilgi toplama puanı ile bireycilik puanları arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır ($r=0,47$, $p<0,05$). Belirsizlikten kaçınma puanları arasında negatif yönlü ilişki bulunmaktadır ($r=-0,156$)

Hedef Belirleme puanı ile bireycilik puanları arasında pozitif ilişki ($r=,048$, $p<0,05$). Belirsizlikten kaçınma puanları arasında ($r=,276$) pozitif ilişki bulunmaktadır.

Plan yapma puanı ile bireycilik puanları arasında pozitif ilişki ($r=,053$, $p<0,05$) Belirsizlikten kaçınma puanı arasında ($r=-186$) negatif ilişki bulunmaktadır.

2.5.2. Kariyer Değerlerinin Kariyer Yetkinliğini Etkilemesinde Ulusal Kültür Boyutlarının Hiyerarşik Regresyon Analizi

Kariyer değerleri-kariyer karar yetkinliği ilişkisinde bireycilik, belirsizlikten kaçınma boyutu algılarının aracılık rolünün bulunup bulunmadığının belirlenmesine yönelik olarak elde edilen sonuçlar Baron ve Kenny (1986) modeline göre değerlendirilmektedir;

Bu modele göre, aracılık etkisinin gerçekleşmesi 3 koşula bağlıdır:

- 1) Bağımsız değişken (kariyer değerleri) aracı değişken (bireycilik, belirsizlikten kaçınma boyutu) üzerinde etkili olmalıdır.
- 2) Bağımsız değişken (kariyer değerleri) bağımlı değişken (kariyer karar yetkinliği)'ni etkilemelidir.
- 3) Aracı değişkenler (belirsizlikten kaçınma ve bireycilik) ikinci adımdaki regresyon analizi ile birlikte değerlendirildiğinde, bağımsız değişkenin (kariyer değerlerinin) bağımlı değişken (kariyer karar yetkinliği) üzerindeki regresyon katsayısı düşerken (kısmi aracılık etkisi), aracı değişkenlerin (bireycilik, belirsizlikten kaçınma)' nında bağımsız değişken (kariyer değerleri) üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır.

Tablo 7: Kariyer Değerlerinin Kariyer Yetkinliğini Etkilemesinde Ulusal Kültür Boyutlarının Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Bağımlı	Bağımsız	B	t	p	F	p	R ²
1	Bireycilik	Sabit	11,728	9,901	0,000	0,851	0,008	0,022
		Teknik ve Fonksiyonel	-0,027	-0,344	0,731			
		Güvenlik ve İstikrar	0,001	0,019	0,985			
		Özerklik ve Bağımsızlık	0,023	0,603	0,547			
		Yönetimsel	0,077	2,164	0,003			
		Girişimci	0,001	0,015	0,988			
		Meydan Okuma	0,019	1,105	0,270			
		Kendini Adama	-0,003	-0,095	0,925			
Hayat Tarzı	-0,017	-0,513	0,608					
2	Belirsizlikten Kaçınma	Sabit	13,902	5,078	0,000	2,339	0,519	0,057
		Teknik ve Fonksiyonel	0,014	0,075	0,941			
		Güvenlik ve İstikrar	-0,033	-0,424	0,672			
		Özerklik ve Bağımsızlık	0,160	1,835	0,067			
		Yönetimsel	-0,206	-2,492	0,413			
		Girişimci	-0,037	-0,175	0,861			
		Meydan Okuma	-0,074	-1,826	0,069			
		Kendini Adama	0,014	0,173	0,862			
Hayat Tarzı	0,023	0,309	0,757					

Model 1 ve 2' de kariyer değerlerinin aracı değişken olan ulusal kültür üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analiz sonucuna göre kariyer değerlerinden yönetimsel değerlerin ($\beta = 0.077$) bireycilik boyutu üzerinde ($p < 0.05$) pozitif etkisi bulunmaktadır.

Model	Bağımlı	Bağımsız	B	t	p	F	p	R ²
3	Kendini Doğru Değerlendirme	Sabit	12,828	6,953	0,000	6,781	0,000	0,150
		Teknik ve Fonksiyonel	0,548	4,408	0,000			
		Güvenlik ve İstikrar	0,031	0,599	0,550			
		Özerklik ve Bağımsızlık	-0,127	-2,167	0,031			
		Yönetimsel	0,098	1,764	0,079			
		Girişimci	0,026	0,181	0,857			
		Meydan Okuma	-0,004	-0,138	0,891			
		Kendini Adama	0,109	2,027	0,043			
Hayat Tarzı	-0,071	-1,400	0,163					
4	Mesleklerle Bilgi Toplama	Sabit	9,296	4,688	0,000	7,446	0,000	0,162
		Teknik ve Fonksiyonel	0,541	4,056	0,000			
		Güvenlik ve İstikrar	0,074	1,336	0,183			
		Özerklik ve Bağımsızlık	-0,163	-2,593	0,010			
		Yönetimsel	0,031	0,517	0,605			
		Girişimci	0,302	1,953	0,052			
		Meydan Okuma	0,056	1,889	0,060			
		Kendini Adama	-0,235	-4,061	0,000			
Hayat Tarzı	-0,046	-0,851	0,395					
5	Hedef Belirleme	Sabit	14,566	9,286	0,000	16,855	0,000	0,304
		Teknik ve Fonksiyonel	-0,544	-5,150	0,000			
		Güvenlik ve İstikrar	0,075	1,695	0,091			
		Özerklik ve Bağımsızlık	0,127	2,542	0,012			
		Yönetimsel	0,133	2,816	0,005			
		Girişimci	0,053	0,437	0,662			
		Meydan Okuma	-0,135	-5,813	0,000			
		Kendini Adama	-0,130	-2,845	0,005			
Hayat Tarzı	0,015	0,345	0,731					
6	Plan Yapma	Sabit	16,555	6,255	0,000	17,409	0,000	0,311
		Teknik ve Fonksiyonel	-0,500	-2,807	0,005			
		Güvenlik ve İstikrar	-0,077	-1,032	0,303			
		Özerklik ve Bağımsızlık	-0,124	-1,478	0,140			
		Yönetimsel	0,256	2,770	0,006			
		Girişimci	0,002	0,008	0,994			
Meydan Okuma	0,395	10,058	0,000					

		Kendini Adama	-0,133	-1,717	0,087			
		Hayat Tarzı	0,108	1,495	0,136			
		Sabit	18,229	7,713	0,000			
		Teknik ve Fonksiyonel	-0,093	-0,584	0,560			
		Güvenlik ve İstikrar	0,057	0,855	0,393			
		Özerklik ve Bağımsızlık	-0,037	-0,496	0,620			
7	Problem Çözme	Yönetimsel	0,032	0,447	0,656	2,501	0,012	0,061
		Girişimci	-0,259	-1,405	0,161			
		Meydan Okuma	-0,049	-1,393	0,165			
		Kendini Adama	0,227	3,288	0,001			
		Hayat Tarzı	0,104	1,616	0,107			

Model 5’te kariyer karar yetkinlik boyutlarından hedef belirleme ile yönetimsel değerler arasında ($\beta = 0,133$) pozitif ilişki vardır. Model 6 ‘da kariyer karar yetkinlik boyutlarından plan yapma ile yönetimsel değerler arasında ($\beta = 0,256$) pozitif ilişki vardır.

Model	Bağımlı	Bağımsız	B	t	p	F	p	R ²
3'	Kendini Doğru Değerlendirme	Sabit	15,566	7,118	0,000	6,014	0,000	0,164
		Teknik ve Fonksiyonel	0,543	4,394	0,000			
		Güvenlik ve İstikrar	0,030	0,578	0,564			
		Özerklik ve Bağımsızlık	-0,116	-1,982	0,048			
		Yönetimsel	0,075	1,339	0,182			
		Girişimci	0,025	0,173	0,863			
		Meydan Okuma	-0,003	-0,116	0,908			
		Kendini Adama	0,109	2,037	0,042			
		Hayat Tarzı	-0,073	-1,449	0,148			
		Bireycilik	-0,185	-2,097	0,037			
4'	Mesleklerle Bilgi Toplama	Sabit	11,586	4,930	0,000	6,555	0,000	0,176
		Teknik ve Fonksiyonel	0,540	4,067	0,000			
		Güvenlik ve İstikrar	0,072	1,292	0,197			
		Özerklik ve Bağımsızlık	-0,147	-2,334	0,020			
		Yönetimsel	0,006	0,095	0,924			
		Girişimci	0,299	1,943	0,053			
		Meydan Okuma	0,051	1,723	0,086			
		Kendini Adama	-0,234	-4,066	0,000			
		Hayat Tarzı	-0,046	-0,845	0,399			
		Bireycilik	-0,091	-0,953	0,341			
5'	Hedef Belirleme	Sabit	14,084	7,715	0,000	15,829	0,000	0,341
		Teknik ve Fonksiyonel	-0,548	-5,316	0,000			
		Güvenlik ve İstikrar	0,079	1,829	0,068			
		Özerklik ve Bağımsızlık	0,110	2,239	0,026			
		Yönetimsel	0,116	2,470	0,014			
		Girişimci	0,058	0,487	0,627			

		Meydan Okuma	-0,124	-5,431	0,000			
		Kendini Adama	-0,132	-2,958	0,003			
		Hayat Tarzı	0,010	0,245	0,807			
		Bireycilik	0,102	1,389	0,003			
		Belirsizlikten Kaçınma	0,121	3,796	0,000			
		Sabit	18,886	6,070	0,000			
		Teknik ve Fonksiyonel	-0,498	-2,830	0,005			
		Güvenlik ve İstikrar	-0,082	-1,123	0,262			
		Özerklik ve Bağımsızlık	-0,097	-1,156	0,249			
6'	Plan Yapma	Yönetimsel	0,221	-3,198	0,002	15,353	0,000	0,334
		Girişimci	-0,005	-0,024	0,981			
		Meydan Okuma	0,382	9,785	0,000			
		Kendini Adama	-0,130	-1,708	0,089			
		Hayat Tarzı	0,112	1,574	0,117			
		Bireycilik	0,009	0,073	0,000			
		Belirsizlikten Kaçınma	-0,175	-3,223	0,001			
		Sabit	19,233	6,841	0,000			
		Teknik ve Fonksiyonel	-0,091	-0,575	0,566			
		Güvenlik ve İstikrar	0,054	0,814	0,416			
		Özerklik ve Bağımsızlık	-0,024	-0,317	0,751			
7'		Yönetimsel	0,015	0,213	0,831	2,316	0,012	0,070
		Girişimci	-0,262	-1,425	0,155			
	Problem	Meydan Okuma	-0,056	-1,575	0,116			
	Çözme	Kendini Adama	0,228	3,312	0,001			
		Hayat Tarzı	0,107	1,653	0,099			
		Bireycilik	0,016	0,138	0,890			
		Belirsizlikten Kaçınma	-0,086	-1,739	0,083			

Model 5' e göre yönetimsel değerler bireycilik boyutu ile birlikte analiz edilerek kariyer karar alt yetkinlik boyutlarından hedef belirleme üzerine etkisine bakılmış, yönetimsel değerlerin hedef belirleme üzerindeki etkisinin devam ettiği ancak beta katsayısının ($\beta= 0,133$)'den ($\beta= 0,116$)'ya düştüğü görülmektedir. Bununla birlikte bireycilik boyutunun hedef belirleme alt boyutu ($p<0,05$) üzerindeki etkisinin ise devam ettiği görülmektedir. Bu sonuca kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisinde ulusal kültürün bireycilik boyutu kısmi aracılık etmektedir (Sobel=3,656; $p<0,05$)

Model 6' ya göre yönetimsel değerler ile bireycilik boyutu ile birlikte analiz edilerek kariyer karar alt yetkinlik boyutlarından plan yapma üzerine etkisine bakılmış, yönetimsel değerlerin planlama üzerindeki etkisinin devam ettiği ancak beta katsayısının ($\beta= 0,256$)'den ($\beta=0,221$)'e düştüğü görülmektedir. Bununla birlikte bireycilik boyutunun plan yapma ($p<0,05$) üzerindeki etkisinin ise devam ettiği görülmektedir. Kariyer değerlerinden yönetimsel değerler için ulusal kültür boyutlarından bireycilik boyutunun aracılığı Sobel testi ile incelenmiş ve sonuç olarak bireycilik boyutunun anlamlı olarak aracılık ettiği belirlenmiştir (Sobel=2,970; $p<0,05$) Buna göre H1: “Kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisinde ulusal kültür boyutlarından bireycilik boyutunun aracılık etkisi vardır.” “H1” hipotezi kabul edilmiştir. H2: “Kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisinde ulusal kültür boyutlarından belirsizlikten kaçınma boyutunun aracılık etkisi vardır. “H2” hipotezi reddedilmiştir.

SONUÇ

Kariyer değerleri bireylerin yetenek ve kabiliyetleri, ihtiyaç ve temel değerlerinden oluşan içsel kimlik kavramıdır. Kariyer kararları, temel olarak değerlere dayalı olarak alınan kararlardır. Bazı değerler, gelecek senaryolarında ağırlıklı olarak yer alırken; diğerleri geride kalacak veya ikinci dereceye atılacaktır. Araştırmada, ulusal kültürün bireycilik boyutunun kariyer değerleri (yönetimsel) kariyer karar yetkinliği (planlama ve hedef belirleme) ilişkisinde aracı değişken olduğu ve lisans öğrencilerinin “yönetimsel” “hayat tarzı” ve “meydan okuma” kariyer değerlerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Kariyer değerlerinden hayat tarzı değerlerinin yüksek çıkması kişilerin iş-aile yaşamını korumak istemesi ile birlikte bu değer yargılarını ön plana çıkarmaktadır. Genel olarak belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda güvenlik kaygıları bu durumu doğrular niteliktedir. Karakaya vd (2013)'nin üniversiteli sporcu öğrenciler üzerine yaptıkları çalışmada güvenlik/istikrar ve teknik/fonksiyonel değerlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Olcay ve Düzgün (2016)'ün çalışmasında öğrenciler için en önemli kariyer çapaları sırasıyla “güvenlik/istikrar, yaşam tarzı, teknik ve fonksiyonel yetkinlik ve girişimcilik” olarak tespit edilmiştir. Gürbüz ve Sığrı (2012)'nın çalışmasında Türkiye örneğinde öne çıkan ilk üç kariyer çapası sırasıyla, hizmete adanma, meydan okuma ve teknik/işlevsel yetkinlik iken; ABD'de yaşam tarzı, meydan okuma, teknik/işlevsel yetkinlik olduğu tespit edilmiştir. Anghel Ona (2015)'nin teknik alanda yetenekli öğrencilerin kariyer

değerlerinin meydan okuma, yaşam tarzı ve yaratıcılık alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Chang vd (2012)'in kariyer değerleri ve devir eğilimi kararlarının rahatsızlığı adlı Tayvan'da bilgi teknolojileri çalışanları üzerine yaptığı bir araştırmada meydan okuma değerlerinin en üst sırada olduğu görülmektedir. Öztürk (2017)'ün çalışmasında meslek yüksekokulu öğrencilerinin kariyer değerlerinin güvenlik ve istikrar değerinde yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Türkay ve Eryılmaz (2010)'ın çalışmasında konaklama işletmeleri çalışanlarının öne çıkan kariyer değerlerinin teknik yetkinlik, otonomi ve güvenlik-girişimcilik olduğu tespit edilmiştir. Kariyer değerleri ile ulusal kültür ilişkisinin incelendiği Sakal ve Yıldız (2015)'in çalışmasında öne çıkan kariyer çapaları sırasıyla, hayat tarzı, teknik fonksiyonel yetkinlik, güvenlik-istikrar ve hizmete adanma olduğu görülmektedir. Çalışmada ayrıca kültürün bireycilik- toplulukçuluk boyutlarının kariyer çapaları ve kariyer tatmini üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Kariyer değerleri kariyer karar yetkinliği ilişkisinde kültürün aracı etkisini araştıran çalışmaya literatürde rastlanılmamıştır. Willner vd. (2015)'nin Amerika'nın bireyci toplumunda, Çin'in kolektivist ve her iki topluluğun özelliğini de alan İsrail toplumunda kariyer karar verme durumu ve kariyer kararsızlıklarını incelemiştir. Araştırma sonucunda kariyer karar verme yetkinliği ile kariyer zorlukları arasında negatif ilişki gözlemlenmiştir. Ayrıca, kariyer karar verme uyumları puanlarında ortalama en yüksek puanı Amerikalı öğrenciler almışlardır. İkinci sırada İsraili öğrenci grubu yer almakta en son sırada ise Çinli öğrenci grubunun yer aldığı saptanmıştır. Powell ve Butterfield'in (2013) çalışmasında özellikle erillik boyutu yüksek kültürlerde kişilerin yönetim seviyelerinde yer almak istediği görülmektedir. "Belirsizlik" altında hem gelecekteki tercihleri hem de kariyer seçeneklerini değerlendirmede karar verme zorunluluğunu hissettiklerinde kişiler kariyer danışmanlarına ihtiyaç duyacaklardır (Lapointe vd., 2018: 18). Üniversitelerde kariyer merkezlerinin kurulması ve aktif şekilde faaliyetlerinin artırılması öğrencilerin kariyer değerlerinin, ilgilerinin ve yeteneklerinin farkında olmasını sağlayarak kariyer karar yetkinliklerini de olumlu şekilde etkileyecektir. Araştırmada kariyer değerleri-kariyer karar yetkinliği ilişkisinde ulusal kültür tiplerinden sadece bireycilik ve belirsizlikten kaçınma boyutlarının aracılık etkisi ele alınmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda farklı ulusal kültür tiplerinin aracılık etkisi farklı örneklerde araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Altınay, B.(2015). Lise Öğrencilerinde Psikolojik Doğum Sırası İle Kariyer Kararı Yetkinlik Beklentisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mevlana Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aktaş, H. (2004). The Importance Of Career Anchor Notion For An Effective Career Planning And An Example Application At Turkish Air Force Undergraduate And Graduate Schools, Marmara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Beck, J., and La Lopa, J.M. (2001). An exploratory application of Schen's career anchors inventory to hotel executive operating committee members. *Hospitality Management*, Vol:20, 15-28.

Birsel, M., İslamoğlu, G., Börü, D. (2009). Kültürel boyutlar içerisinde şekillenen çatışma tarzları, *İşletme Fakültesi Dergisi*. 10 (2), 245-262.

Chang, Christina, L.H., James, J., J. J., Klein, G., Chen, H. G. (2012). Career anchors and disturbances in job turnover decisions ,– A case study of IT professionals in Taiwan,. *Information and Management*, 49(6) , 309–319., DOI:10.1016/j.im.2012.08.002.

Coetzee, M., Mogale, P.M, & Potgieter, I. L.(2015). Moderating role of affectivity in career resilience and career anchors. *Journal of Psychology in Africa*, 25(5), 438–447.

Dabić, M., Tipurić, D., Podrug, N.(2015). Cultural differences affecting decision-making style: a comparative study between four countries. *Journal of Business Economics and Management*, 16 (2), 275–289.

Doğan, H. (2010). *Kariyer karar verme grup rehberliği programının 9.sınıf öğrencilerinin kariyer karar verme güçlük düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Fan, J. (2016). The role of thinking styles in career decision- making self-efficacy among university students. *Thinking Skills and Creativity* ,20, 63-73, Doi: 10.1016/j.tsc.2016.03.001.

Gürbüz, S., & Sığırı, Ü. (2012). Kariyer çapalarının, temel benlik değerlendirmesi ve kültürel değerler ile ilişkisi: Türkiye ve ABD karşılaştırması. 20. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 24-26, İzmir.

Gunkel, M., Schlägel, C., Langella, I. M., Peluchette, J.V, Reshetnyak, E. (2013) , “The influence of national culture on business students career attitudes an analysis of eight countries, *Zeitschrift für Personal forschung*, 27 (1), 47-68.

Hardin, J. R., Stocks, M. H., Graves, O.F., (2001). The effect of match or mismatch between the career anchors and the job settings Of cpas: An empirical analysis. *Advances In accounting*, 18, 119-148, doi.org/10.1016/S0882-6110(01)18008-9.

Karakaya, Y.E., Karataş, Ö., Özdenk, Ç., Karataş, F. (2013). Üniversiteli sporcu öğrencilerin kariyer değeri algıları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14 (1), 86-94.

Koçel, T. (2010). *İşletme yöneticiliği*, Beta Basım Yayım Dağıtım.

Lapointe, F. M., Savardb, R., Corff, Y. L.(2018). Intervention components and working alliance as predictors of individual career counseling effect on career decision-making difficulties, *Journal of Vocational Behavior*, 107 ,15–24.

Niles, S. G. ve H.-Bowlsbey, J. (2013). Kariyer Bilgileri ve Kaynakları, Aslı Bugay (Çev.). 21. Yüzyılda kariyer gelişimi müdahaleleri, Fidan Korkut Owen (Çev. Ed.), Ankara: Nobel.

Niles, S. G. ve H.-Bowlsbey, J.(2013). Kariyer Gelişimi Müdahalelerine Girişi, Fidan Korkut Owen (Çev.), 21. Yüzyılda kariyer gelişimi müdahaleleri. Fidan Korkut Owen (Çev. Ed.), Ankara: Nobel.

Ona, A. (2015). Career Anchors Of Students With Talent In Technical Domains, *Social and Behavioral Sciences*, 191, 407 – 412.

Olçay, A., Düzgün, M. (2016). Turizm Eğitimi Gören Öğrencilerin Meslek Seçimlerinin Kariyer Çapaları İle Uygunluğunun Değerlendirilmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 , (3)-1127-1148.

Öztürk, C. U. (2017). Kariyerde Kuşak vs Toprak: Kariyer Algısında Doğulan Coğrafi konum ve Kuşağın Etkisi, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Ekim, 5(5)-155-163.

Powell , G. N., Butterfield, D. A.(2013). Sex, gender, and aspirations to top management: Who's opting out? Who's opting in?, *Journal of Vocational Behavior*, 82 : 30–36, DOI: 10.1016/j.jvb.2012.11.003.

Starica, E. (2012). Predictors for career indecision in adolescence, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 33, 168 – 172.

Sakal, Ö., Yıldız S. (2015). Bireycilik ve Toplulukçuluk değerleri, Kariyer çapaları ve kariyer tatmini ilişkisi. *Journal of yasas University*, 10/40:6612-6623.

Terzi, A. R. (2000), Örgüt Kültürü, Nobel Yayın Dağıtım.

Türkay, O., Eryılmaz, B. (2010). Kariyer değerleri ve kariyer yolu tercihleri ilişkisi: Türk turizm sektöründen örnekler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 24.

Ulaş, Ö. (2016). *Kariyer kararı verme öz-yetkinliği: bir model testi*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Willner, T., Gati, I., Guan, Y.(2015). Career decision-making profiles and career decision-making difficulties: A cross-cultural comparison among US, Israeli, and Chinese samples, *Journal of Vocational Behavior*, 88 , 143–153.

Yates, J. F., & de Oliveira, S. (2016). Culture and decision making, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 136, 1-2. DOI: 10.1016/j.obhdp.2016.05.003.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARIYER BEKLENTİLERİ VE EMPATİ EĞİLİMLERİ: KKTC ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Ülkü TOSUN¹

Öğr. Gör. Selime GÜNTAŞ²

ÖZET

Meslekler; toplumda insanların ihtiyaçları açısından gerekli hizmetleri sunarken, meslek sahibi bireylerin de üretken oldukları ölçüde kendilerini değerli ve önemli hissetmelerini sağlar(Yeşilyaprak,2011). Başarılı bir kariyer, toplumda o mesleğe duyulan ihtiyaçlar kadar bireyin özellikleriyle de bağlantılıdır. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin kariyerleriyle ilgili beklentileri ile empati yetenekleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaçla KKTC'deki bir Vakıf üniversitesine yeni kayıt yaptıran 205 öğrenciye kişisel bilgi formu, mesleki sonuç beklentisi (Işık, 2010) ve empati eğilimleri ölçeği (Ekinci ve Aybek, 2010) uygulanmıştır. SPSS-23 bilgisayar programı ile analizlerin yapıldığı çalışmada, normal dağılım gösteren çalışma grubunda istatistiksel olarak $p<.05$ düzeyinde bölüm, bursluluk durumu, anne ve babanın işlerine göre farklılıklar bulunamamış aksine, cinsiyete, ikamet edilen yere ve sahip olunan kardeş sayısına göre anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Öğrencilerin mesleki sonuç beklentileri ile empati eğilimleri arasında olumlu korelasyonun ($p=.000$) olması, üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin kariyerlerinde olumlu gelişmeler bekledikleri şeklinde yorumlanabilir.

Anahtar Sözcükler: Üniversite Öğrencileri, Kariyer Beklentisi, Empati Eğilimi.

Jel Kodları: Z31, Z32

¹Yrd.Doç.Dr.Ülkü Tosun, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ulkutosun@hotmail.com.

²Öğr. Gör. Selime Güntaş, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, selime.guntas@kisbu.edu.tr

CAREER EXPECTATIONS AND EMPATHIC TENDENCIES OF UNIVERSITY STUDENTS: AN EXAMPLE OF NORTHERN CYPRUS

ABSTRACT

Vocations, while providing the necessary services in terms of the needs of individuals in the society, enable professionals to feel valued and important themselves to the extent they are productive (Yeşilyaprak. 2011). A successful career is related to the characteristics of the individual as much as the needs for that profession in society. In this study, the relationship between the career expectations of university students and their empathy skills was examined. For this purpose, a personal information form, a vocational outcome expectation scale (Işık, 2010) and an empathy tendency scale (Ekinci and Aybek, 2010) were applied to 205 students who newly registered to a foundation university in the North Cyprus. Data analyzed with SPSS-23 computer program. In the study group with normal distribution, statistically significant differences on the basis of gender, place of residence and number of siblings whereas no significant differences on the basis of department, scholarship status, jobs of mother and father in the groups were found in the $p < .05$ level. A positive correlation between the vocational outcome expectations of students and their empathy tendencies ($p = .000$) can be predicted by the fact that new students at university are expecting positive developments in their careers.

Key Words: University Students, Career Expectancy, Empathy Tendency.

Jel Kodları: Z31, Z32

1. GİRİŞ

Meslekler; toplumda insanların ihtiyaçları açısından gerekli hizmetleri sunarken, meslek sahibi bireylerin de üretken oldukları ölçüde kendilerini değerli ve önemli hissetmelerini sağlarlar (Yeşilyaprak, 2011). Kuzgun'a (2000, s.106; Özyürek, 2013, s.3) göre meslek; *kişinin yaşantısını devam ettirmek için yaptığı, kuralları toplum tarafından belirlenmiş ve belirli eğitimler sonucunda edinilen bilgi ve beceriler bütünü* olarak tanımlanır. Gelip geçici meslek faaliyetlerine iş, meslek yaşamına ise kariyer denir. Kişiler seçimleri ve kendi sorumluluklarıyla kariyerlerini biçimlendirirler. Super'a göre (1996, Akt. Özyürek, 2013, s. 206-217) lise ve üniversite yılları bireylerin bir meslek seçme ve belirleme yaşlarıdır. Bu dönemde kişiler bir taraftan meslekleri araştırırken diğer taraftan kendilerini tanımaya çalışırlar. Meslek seçimleriyle benlik tasarımlarının birleştirildiği bir süreç yaşanır. Bu süreç içindeki bazı durumlar; kimi öğrencilerin akademik alanda plan ve programlarını yapmalarına fayda sağlar, onları güdüler, ihtiyaçları ve beklentilerinin yanı sıra yeteneklerinin de farkında olmalarına yardımcı olur (Harackiewicz vd., 2002). Zunker (2002), üniversite okuyan öğrencilerin okudukları bölümden mezun olduktan sonra iş/egitim konusunda doğru karar verip, seçimlerinin istedikleri alan doğrultusunda olması için kariyer ile iş ayrımını çok iyi kurmaları gerektiğini belirtir.

1.1. Kariyer

En geniş ifadesiyle kariyer; bireyin bir şey üretebildiği, ürettiğinin gelişimini sağladığı, aynı zamanda iş ve pozisyon bütünlüğü oluşturacak bir takım tutum ve davranışlar geliştirmesini sağlayan önemli bir olgudur (Soysal, 2006; Okakın, 2009). Super'a göre kariyer, yaşamı şekillendiren olaylar dizisidir. Kariyer kavramı yaşam boyu süren kişinin hem meslek hem de aile yaşamını etkileyen, özellikle meslekle ilgili değişim ve gelişimleri içeren bir süreçtir (Herr, 2004 ve Niles, 2009, Akt. Yeşilyaprak, 2011). Bu bağlamda kariyer; bir bireyin sadece yapacağı mesleği değil aynı zamanda hayatının her alanını etkileyen bir bütünlük sergiler. Örn: sahip olunan alışkanlıklar, aile kavramı, toplumsal ve kültürel ilişkiler vb. (Okakın ve Şakar, 2011). Kariyerin gelişme yolu değerlendirildiğinde bireyin toplumda saygınlık kazanmasına, hayatı boyunca alacağı kararlarda yol göstermeye yardımcı olacağını ifade eder. Bu yüzden her birey kendi yaşam standardını kariyer seçimi ile kendisi belirlemiş sayılmaktadır (Dolgun, 2011).

1.1.1.Kariyer Planlaması

Kariyer planlaması; karar verme, ilgi ve ihtiyaçlara cevap verme, hazırbulunuşluğu en üst düzeye getirme, ilerideki hayallere kavuşmanın yanında konu alanı ile ilgili araştırmaları ve memnuniyetsizlik durumları yaşandığında iş değişikliğine gidebilmenin yollarını da sağlamaktadır (Eryiğit, 2000).

Kariyer planlamasının bireylere sağladığı yararlar (Tunçer, 2012);

- Bireylerin bir üst pozisyona geçmesinde imkân sağlar.
- Bireylerin ilgi, yetenek, hedef, değerleri ya da güçlü ve zayıf oldukları yönleri saptamasına yardımcı olur.
- Gelişimlerinin eksiksiz bir şekilde tamamlanmasında önemli rol oynar.
- Birtakım yeteneklerin kullanımı noktasında yol göstericidir.
- Tecrübe ve alınan eğitimler sayesinde örgütsel bir bütünlük sağlamada kolaylık sağlar.

Kariyer planlaması alanındaki araştırmalarda, uzmandan destek alan öğrenciler ile herhangi bir uzman yardımı almayan öğrenciler arasında belirgin düzeyde farklılıkların olduğu tespit edilmiştir (Ondorff ve Herr, 1996; Evren, 2009).

1.1.2.Kariyer Gelişimi

Kariyer gelişim sürecinde; bireylerin ilgi, yetenek, değer gibi özelliklerinin yanında benlik algıları, gelecek beklentileri gibi duruma özgü özellikleri ile sosyal destek, ekonomik engeller gibi çevresel özellikleri de önemlidir. Kişilerin kariyerleri ile ilgili algıları bu özellikler doğrultusunda değişir ve gelişir (Işık, 2013). Işık (2013) bireylerin kariyer gelişimleriyle ilgili araştırmasında aile desteğinin, arkadaş ve özel bir kişinin desteğinden daha etkili olduğu sonucuna varmıştır. Kariyer ve meslek beklenti düzeyinin artış gösterdiği (Baldwin, 1998), herhangi bir alan ya da konu hakkında karar verebilme durumu, herhangi bir durum karşısında kendini gerçekleştirip ifade edebilme gücünün yüksek olduğu (Johnson ve Smouse, 1993), derslere katılım sağlamaya dikkat edildiği (Folsom, 2000), her geçen yıl mezun sayısının artış gösterdiği (Broderick, 2003) ve son olarak da iş hayatına katılma sırasında geçiş sürecinin kolay bir şekilde sağlanabildiğine (Pinquart, Juang ve Sibereisen, 2003) yönelik araştırmalardan elde edilen bulgular, üniversite okumanın bireylerin kariyer gelişimlerine büyük yarar sağladığını göstermekte ve önemini vurgulamaktadır.

1.1.3. Kariyer ve Kişilik Özellikleri

Günümüzde, başarılı bir kariyer için özel bir mesleki uzmanlık alanına ait beceriler yanında bazı kişisel beceriler ve yetenekler de gerekli olmaktadır. Örneğin: Esneklik, uyumluluk, takım çalışmasına yatkınlık, kişilerarası beceriler, etkili iletişim vb. (Eğitim Reformu Girişimi ,2018). Dolayısıyla bireyler bir meslek içinde üretken olarak kariyerlerini oluştururken, kendilerine olan saygı ve güvenleri de artar. Kariyer gelişim sürecini etkileyen psikolojik faktörler (Kuzgun, 2000; Pişkin, 2011) : (1) Yetenek, (2) İlgi, (3) Kişisel özellikler, (4) Mesleki değerlerdir.

Kişinin seçtiği mesleğinde kendi kariyerini oluştururken, kendini, mesleğini, meslektaşlarını, hedef kitlesini tanıması bilmesi iletişimdeki empati kavramıyla yakından bağlantılıdır. İşgücünün

küreselleşmesi kariyerde yeni eğilimler yaratmıştır. Globalleşen ekonomide, eğitilmiş, nitelikli, değişimlere kolayca uyum sağlayabilen, strese dayanıklı çalışanlara ihtiyaç duyulmaktadır. İşteki olumlu ve olumsuz deneyimlerin çalışanların ruh sağlığına, iç denetim odağının gelişimine etkileri araştırma sonuçlarına yansımaktadır (Yeşilyaprak, 2013).

Kariyer danışmanlığında son dönemlerde geliştirilen ve yaygın kabul gören Holland'ın *tipoloji kuramıdır*. Bu kuramda meslekler ile kişilik özellikleri eşleştirilmiştir. Öğretmen, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, danışman, gibi sosyal içerikli meslekler sosyal tip kategorisinde yer alırlar. Sosyal tipin kişilik özellikleri arasında; anlayışlı, işbirliğine yatkın, sorumlu, sabırlı, empatik olma özellikleri bulunmaktadır (Bacanlı, 2011, s.111; Özyürek, 2013, s. 98).

1.2. Empati

Empati kelimesini ilk kez kullanan Alman psikolog Lipps (1897) insanın iletişim kurarken nesnelere, kendisine ve diğer insanlara ait bilgilere sahip olması gerektiğini belirtir ve bu özelliği *empati* olarak ifade eder (Gürüz ve Eğinli, 2014). Genel olarak empati, özdeşim ve bağlantı kurup bir başkasının hislerini anlayabilme kapasitesi olarak adlandırılan bir kişilik özelliğidir (Bozkurt ve Özden, 2009). Empati, karşımızdaki insanların hissettikleri duyguları anlama ve anlamlandırma yeteneğine sahip olmanın yanında; karşımızdaki insan ile duygu paylaşımlarının da ne derece olduğunu tespit etmeyi kapsar (Ünal, 2007). Titchener empatiyi, nesnelere kişiselleştirme ve hayali olarak kişinin kendisini nesnelere içinde hissetme süreci olarak tanımlar (Yontar, 2013).

1.2.1 Empati Eğilimi

Dökmen (2004)'e göre, empati kurmak isteyen bireylerde belli başlı bazı özellikler bulunması zorunludur. Kişinin kendisini başkasının yerine koyması, olaylara, durumlara onun gözüyle bakabilmesi zordur. Her insan kendi dünyası ve görüşü ile dünyayı biçimlendirip, yorumlar. Yani öznellik söz konusudur. Fakat empatide; diğer kişilerin duygu ve düşüncelerini sözel ve yazılı iletişim ile anlama ve anlamlandırma, gereksinimleri tespit edip daha çok duygusal yönden destek sağlama ve diğer insanların duygu ve düşüncelerini saptayarak bağlantı kurabilme gücü ve yetisi vardır (Çifçi, 2010). Diğer insanlar tarafından doğru anlaşılacak bireyin kendisini değerli hissetmesine neden olarak pek çok sorunun ortadan kalkmasına yardımcı olur. Dolayısıyla empati kullanımı, kişilerarası ilişkilerde tüm taraflar için yararlıdır. Hasta ve Güler (2013) araştırmalarında, empatik eğilim ile saldırganlık arasında negatif yönde ilişki olduğunu ve kız öğrencilerin empati eğilimlerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Yılmaz (2013) tarafından yapılan bir başka araştırmada; spor yapan lise öğrencilerinin empati düzeylerinin, yapmayanlara oranla daha yüksek fakat saldırganlık düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.2.2. Kariyer Gelişimi ve Empati

Empati kurabilen bireyler, sosyal çevrelerinde olumlu izler bırakırlar ve meslek yaşamlarında da başarılı olma olasılıkları yüksektir. Empati yeteneği gelişmiş bireylerin yaşadıkları topluma uyum sağlama ve sosyal duyarlılıklarının en üst seviyede olduğunu görmek mümkündür (Atilla,2007). Chambers (2000) empatinin 3 aşaması olduğunu söyler (Gürüz ve Eğinli, 2014): (1) *Duygu anlayışı*: Empati kuran kişi, karşısındakinin duygularını anlar. (2) *Bilgi anlayışı*: Empati kuran kişi ile diğer kişi duygu ve düşüncelerini karşılıklı olarak paylaşırlar. (3) *Birleştirilmiş (duygu-bilgi-davranış) anlayışı*: Empati kuran kişi, diğer kişinin duygu ve düşüncelerini ifade eder. Empati eğitimi ailede ve bebeklikte başlar. Çocuklukta öğrenilen empati daha sonraki yıllarda da eğitimle geliştirilebilir (Acun-Kapıkıran, 2013; Gürüz ve Eğinli, 2014). Meslek veya aile yaşamında yaşanan kişilerarası ilişkilerde, meslek empatik iletişim kurulamadığında çatışmalı iletişim ortaya çıkar. Çatışmalı iletişim, ilişkilerde olumsuz, engelleyici ve yıpratıcı sonuçlara yol açar (Acun-Kapıkıran, 2013). Empati kuran kişinin temel amacı karşısındaki kişiye yardımcı olmaktır. Empati eğilimleri olan insanlar, yardıma ihtiyaç duyanlara daha fazla ilgi gösterir ve onların durumunu anlamaya odaklanarak olumlu sosyal davranışlar gösterirler (Dökmen, 2005). Olumlu sosyal davranışlar sonucunda özellikle iş arkadaşlığı gibi uzun ve yakın birlikteliklerde karşılıklılığa önem verilir ve taraflar birbirlerinden olumlu yönde kazanımlara sahip olacaklarına inanırlar. Olumlu yönde geliştirilen iş arkadaşlıkları bireylerin kariyer gelişimlerini olumlu yönde etkileyecektir, özellikle de sosyal alanlarda çalışanlarda (Gürüz ve Eğinli, 2014). Sosyal alanlardaki meslekleri seçen bireylerin empati eğilimlerinin yüksek olması, kariyer gelişimlerinde de başarılı olmalarını kolaylaştıracaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma; yalnızca sosyal bilimler alanında bölümleri olan KKTC'deki bir vakıf üniversitesinde okumaya başlayacak öğrencilerin, kariyerleri ile ilgili beklentilerine ulaşabilmeleri için uzun vadede ihtiyaç duyacakları bilgi ve becerileri kazanmalarına katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

1.2. Problem Cümlesi

Kuzey Kıbrıs'taki bir vakıf üniversitesine yeni kayıt yaptıran öğrencilerin, mezun olduklarında sahip olacakları mesleklerinden beklentileri ve başarılı bir meslek yaşamı/kariyer için gereken empati eğilimlerinin belirlenmesidir

1.3. Alt problemler

- Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin; kariyer beklentileri ile cinsiyetleri, bölümleri, bursluluk durumları, annelerinin işleri, babalarının işleri, ikamet ettikleri yer ve sahip oldukları kardeş sayısı arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
- Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin; empati eğilimleri ile cinsiyetleri, bölümleri, bursluluk durumları, annelerinin işleri, babalarının işleri, ikamet ettikleri yer ve sahip oldukları kardeş sayısı arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?
- Üniversiteye yeni başlayan öğrencilerin kariyer beklentileri ile empati eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. YÖNTEM

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel nitelikte ve ilişki model olarak desenlenmiştir. İlişkisel model; ilişkilerin ve bağlantıların incelendiği araştırma türüdür (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011).

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun/elverişli örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011, s.91).

Çalışma grubunu oluşturan öğrenciler, 2017-2018 akademik yılda Kuzey Kıbrıs'taki bir vakıf üniversitesini kazanarak yeni kayıt yaptıran, 7 ayrı bölümden 85 kız, 120 erkek olmak üzere toplam 205 öğrencidir.

- **Cinsiyet:** Kız: % 41.5; Erkek: % 58.5
- **Bursluluk Durumu:** Katılımcıların % 96.1'i farklı oranlarda YÖK burslu olarak üniversiteye kayıt yaptırmışlardır. (1) % 100 burslu oranı: % 41.5 ; (2) % 50 Burslu oranı %25.9; (3) %25 burslu oranı: 19.5; (4) % 75 burslu oranı: % 9.3'tür. Katılımcıların %3.9'u ise maddeyi cevaplamamıştır.
- **Katılımcıların Fakültelere Göre Dağılımı:** Eğitim Fakültesi: %34.1; Hukuk Fakültesi: % 29.3; İnsan ve Toplum Fakültesi: % 22.4; İlahiyat Fakültesi: % 14.1.
- **Katılımcıların Geldikleri Bölgeler:** Güney Doğu A.B.: %11.5; Akdeniz B. % 8.3; İç A.B.%7.8; Marmara B. % 7.3; Ege B. %6.8; Doğu A.B. %2.9; Kıbrıs % 2.0, Cevapsız: % 52.7
- **Anne ve Babanın İşleri:** Katılımcıların % 73.7'sinin anneleri ev hanımıdır ve herhangi bir işte çalışmamaktadır. Annelerini işçi, memur ve emekli olarak belirten öğrencilerin oranları (% 10.1)

azdır. Babaların işlerinde ise en yüksek % 25.4 ile serbest meslek, %18 memur, % 14.6 emekli, %12.2. çiftçi, % 9.3 işçi; % 8.8 esnaf; %8.3 öğretmendir.

- **Kıbrıs'ta İkamet Ettikleri Yer:** Yurt % 49.3, Ev: % 25.4, Diğer %4.4; Cevap yok: % 19.5
- **Kardeş Sayısı:** 1 Kardeş %26.8; 2 Kardeş:%26.8; 3 Kardeş % 14.6; 4 Kardeş % 14.1; 5 Kardeş: % 2.4; 6 Kardeş: %1; Cevap yok % 14

2.2. Veri Toplama Araçları

- 2.2.1. **Kişisel Bilgi Formu:** Araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Öğrencilerin cinsiyetleri, kayıt yaptırdıkları bölüm, Türkiye'den geldikleri coğrafi bölge, baba iş, anne iş, kardeş sayıları ve Kıbrıs'ta ikamet ettikleri yeri içermektedir.

2.2.2. Mesleki Sonuç Beklentisi Ölçeği (MSBÖ):

MSBÖ (McWhirter, Rasheed ve Crothers, 2000, akt. Işık,2010) kişilerin belli eğitsel ya da kariyer kararı verme davranışları sonucunda elde edilebilecekleri başarının, uzun süreli sonuçlarına ilişkin inançlarını ölçmeye yönelik geliştirilmiş altı maddelik bir ölçektir. Ölçeğin 9 hafta arayla uygulanan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .59 ve Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı 0.83 bulunmuştur. Işık (2010) tarafından Türkçe' ye uyarlanan ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı 0.87 olarak hesaplanmıştır. Yapılan farklı çalışmalarda bu katsayının oranı 0.72 - 0.92 arasında değişmektedir. Orijinal testte uygulanan güvenilirlik çalışması aynı koşullarda Türkçe ölçekte de uygulanmış ve Pearson korelasyon katsayısı 0.74 ($p<.01$) olarak hesaplanmıştır. MSBÖ Türkçe formu güvenilirliği için yapılan çalışmada elde edilen katsayılar orijinal formun uygulama sonuçlarından daha yüksek çıkmıştır. Bunun MSBÖ Türkçe formunun güvenilirliği için önemli bir kanıt oluşturduğu düşünülmektedir.

2.2.3 Empati Eğilimleri Ölçeği :

Bireyin kendisiyle ilgili olarak olaylar karşısında duygusal duyarlılığını ölçmeye yönelik olarak hazırlanmış olan ölçek, 1989 yılında Dökmen (1989) tarafından geliştirilmiştir. Test-tekrar test yöntemi uygulanarak bulunan güvenilirlik katsayısı .82 dir. Testi yarılama yöntemiyle bulunan korelasyon katsayısı ise .81'dir. Geçerlik çalışması için Empatik Eğilim Ölçeği ve Edwards Kişilik Tercih Envanteri' nin "Duyguları Anlama" bölümü arasındaki ilişkiye bakılmış ve 0.68 düzeyinde bir korelasyon bulunmuştur (Dökmen,1988, akt. Rehber ve Atıcı, 2009).

2.3. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Verilerin analiz edilmesinde SPSS-23 bilgisayar programı kullanılmıştır. Ölçeklerden elde edilen sonuçlar normal dağılım göstermektedir. Meslek sonuç beklentileri ölçeğinde Skewness değeri: -.976, Empati eğilimleri ölçeğinde ise -.383 çıkmıştır. Çalışma grubu 50 kişiden fazla olduğu ve normal dağılım gösterdiği için öncelikle t-testi ve tek faktörlü ANOVA olarak parametrik ölçümler (Seçer, 2013) ile analizler yapılmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmadığı için non-parametrik (Mann Whitney U ve Kruskal Wallis) analizler de uygulanmış, fakat yine istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır. İki ölçek sonuçları arasındaki ilişki için Pearson korelasyon tekniği uygulanmıştır

3. BULGULAR

Bu çalışmada yer alan katılımcıların çoğunluk profili; erkek (%58.5), %100 YÖK burslu (%41.5), hukuk fakültesi öğrencisi (%29.3), Türkiye'nin değişik bölgelerinden (%98) en çok da Güney Doğu Anadolu kökenli (%11.5), 1 (%26.8) veya 2 (%26.8) kardeşe sahip olan, Kuzey Kıbrıs'ta yurttan kalan (%49.3) anneleri ev hanımı (%73.7) babaları ise serbest meslek sahibi (çiftçi, esnaf) (%46.4) olan üniversiteye yeni kayıt yaptırmış öğrenciler şeklindedir.

Katılımcı öğrencilerin "Mesleki Sonuç Beklentileri" ve "Empati Eğilimleri" testlerinin sonuçları ile okudukları fakülte, bursluluk durumları, anne ve babalarının işleri, geldikleri bölgeler ve Kıbrıs'ta ikamet ettikleri yerler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Katılımcı öğrencilerin empati eğilimlerinde cinsiyetleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buna karşın kariyer beklentileri ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

3.1. Katılımcıların Cinsiyete göre Mesleki Sonuç Beklentileri

Tablo 1:

Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Sonuç Beklentilerinin Cinsiyete göre İncelenmesi

Cinsiyet	n	Ortalama	St.Sp.	t	p
KADIN	80	43.83	4.63		
ERKEK	120	42.45	4.68	2.020	.045
TOPLAM	200				

Mesleki sonuç beklentileri testi sonuçlarına göre üniversite öğrencileri arasında cinsiyet açısından kadınlar lehine istatistiksel olarak ($p=.045$), (Tablo 1) düzeyinde anlamlı sonuç bulunmuştur.

Kız öğrencilerin üniversite öğreniminden ve sahip olacakları meslekten beklentileri erkek öğrencilerden daha fazladır.

1-2 kardeşe sahip olan öğrencilerin oranı 3-6 kardeşe sahip olanlara oranla yüksektir. Kardeş sayılarının ötesinde bir değerlendirme yapmak amacıyla kişisel bilgi formunda; kaç kardeşe sahip oldukları, kardeşlerinin gittikleri okul düzeyi veya yaptığı iş çizelge halinde kolay cevaplanacak şekilde sorulmasına rağmen öğrencilerin büyük çoğunluğu cevap vermediklerinden yalnızca kardeş sayıları değerlendirilebilmiştir.

3.2. Katılımcıların kardeşlerinin sayısına göre Mesleki Sonuç Beklentileri

Tablo 2:

Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Sonuç Beklentilerinin Kardeş Sayısına göre İncelenmesi

Kardeş Sayısı	N	Ortalama	St.Sapma	sd.	F	p
1	53	44.74	3.65	5/160	3.213	.009
2	52	42.73	4.79			
3	27	42.15	4.29			
4	27	41.40	5.67			
5	5	34.50	4.97			
6	2	43.19	10.6			

Üniversiteye yeni başlayan katılımcı öğrencilerin mesleki sonuç beklentileri sahip oldukları kardeş sayısı bağlamında tek faktörlü ANOVA analizi sonuçlarına göre ($p=.009$) düzeyinde anlamlı bir farklılık göstermektedir (Tablo2).

Katılımcıların kardeşlerinin sayısına göre Empati Eğilimleri

Tablo 3:

Üniversite Öğrencilerinin Empati Eğilimlerinin Kardeş Sayısına göre İncelenmesi

Kardeş Sayısı	N	Ortalama	St.Sapma	sd.	F	p
1	52	74.49	9.43	5/160	2.383	.042
2	54	73.09	9.39			
3	28	69.06	12.12			
4	26	71.15	8.81			
5	4	75.25	10.81			
6	2	54.00	16.97			

Katılımcı öğrencilerin empati eğilimleri testlerinin tek faktörlü ANOVA analizi sonuçlarına göre sahip oldukları kardeş sayıları açısından istatistiksel olarak anlamlı ($p=.042$), (Tablo 3) farklılıklar göstermektedir. Sahip oldukları kardeş sayıları, öğrencilerin hem mesleki beklentilerini hem de empati eğilimlerini etkilemektedir. Bu durumun ailelerinin ekonomik durumları ve öğrencilerin sorumluluk duygularıyla bağlantılı olduğu öngörülebilir.

3.3. Katılımcı Öğrencilerin Mesleki Sonuç Beklentileri ve Empati Eğilimleri İlişkisi

Tablo 4:

Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Sonuç Beklentileri ile Empati Eğilimler Arasındaki Korelasyon

	Mesleki Sonuç Beklentileri	Empati Eğilimi
Mesleki Sonuç Beklentileri	1	
Empati Eğilimi	.425**	1
r=.425		p<0.01

Katılımcı öğrencilerin kariyer beklentileri ile empati eğilimleri arasındaki ilişkiye bakmak için Pearson korelasyon tekniği kullanılmış ve ikisi arasında olumlu yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo 4), (r=.425, p<0.01).

SONUÇ

Çalışmada uygulanan ölçeklerin; öğrencilerin bölümleri, bursluluk durumları, anne baba işleri, geldikleri bölgeler, kuzey Kıbrıs'ta ikamet ettikleri yerler arasında anlamlı ilişkiler bulunması beklenmiştir. Öğrencilerin bölümleri mesleklerinden beklentileriyle, bursluluk durumları, anne baba işleri ve ikamet ettikleri yerler de ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyleriyle ilişkili görülmüştür. Çünkü bu değişkenler bireylerin kariyer gelişimlerini doğrudan etkileyen faktörlerdendir (Pişkin, 2011). Empati duygusu da 2 yaşından itibaren ailede kazanılmaya başlandığından anne baba tutumları ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile doğrudan bağlantılı görülmektedir (Cornell ve Frick, 2007; Acun-Kapıkıran, 2013). Bu çalışmada yukardaki demografik değişkenler temelinde anlamlı farklılıkların çıkmamasını, ölçeklerin uygulanış zamanı ve mekanı etkilemiş olabilir. Aileleriyle birlikte üniversiteye kayıt yaptırmaya gelen, ilk kez geldiği ortamda belki de tedirgin olan öğrencilerin çoğu araştırma sorularını cevaplarken isimlerini yazmamalarına rağmen özellikle de demografik değişkenlerin bir kısmını boş bırakmışlardır. Bu da analizlerde anlamlı sonuçlara ulaşılmasını engellemiş olabilir.

Cinsiyet değişkenine göre ölçeklerin sonuçları ayrı ayrı değerlendirildiğinde, kız ve erkek öğrenciler arasında empati eğilimleri açısından anlamlı farkın bulunamaması, erkek öğrenci sayılarının kız öğrencilerden daha fazla olmasıyla ilişkili olabilir. Diğer taraftan alan yazındaki bazı araştırmalarda cinsiyetler arasında fark çıkmış (Çetin ve Aytar, 2012), bazı araştırmalarda ise çıkmamıştır (Atlı, 2008; Özkan vd., 2008), Öğrencilerin kariyer beklentilerinde kızlarla erkekler arasında kızlar lehine fark olması alanyazındaki araştırmalarla örtüşmektedir (Pişkin, 2011; Taşlıyan vd., 2011). Kariyer planlamaları konusunda Sullivan ve Mahalik (2000) tarafından 31 kız üniversite öğrencisine altı hafta süreli 90'ar dakikalık bir kariyer grup çalışması uygulanmıştır. Çalışma sonucunda; kariyer kararı verme yetkinlik beklentisi, mesleki araştırma ve uyumlarında kontrol grubundaki öğrencilerin ön ve son testleri arasında anlamlı farklılıklar meydana gelmemiş, fakat deney grubundaki kız öğrencilerin test

sonuçlarında anlamlı artışlar bulunmuştur. Sonuçlar, kadınların bir meslek sahibi olmaya erkeklerden daha fazla önem verdikleri ve bir meslek sahibi olduklarında ekonomik özgürlüklerini kazanacakları için kendi geleceklerine umutla baktıkları şeklinde yorumlanabilir

Öğrencilerin kariyer beklentilerinde ve empati eğilimlerinde kardeş sayısının farklılık yaratması, ailelerin sosyo-ekonomik yapıları ile bağlantılı olabilir. Kişisel bilgilerdeki değişkenlerin çoğunda anlamlı farklılıklar bulunamayınca ölçekleri cevaplamış bazı öğrencilerle yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerin bir kısmının “başka kardeşlerinin de okumakta olduğu, ailelerinin ekonomik imkanlarının sınırlı olduğu, çok istemeseler de puanları tutan bölümleri yazdıkları ve gelecekte bölüm değiştirmeyi veya mezun olduktan sonra çalışırken tekrar istedikleri bölümlerde okumayı hayal ettikleri” anlaşılmıştır. Araştırmada kardeş sayılarının yanı sıra kardeşlerin yaşları ve okul durumları da sorulmuş fakat çok az öğrenci bu maddeleri cevapladığından, kardeşlerle ilgili başka analizler yapılamamıştır.

Demografik değişkenlerde cevaplanmayan pek çok madde olmasına rağmen, ölçekler öğrencilerin çoğunluğu tarafından tam olarak cevaplandırılmıştır. Ölçekler arasında $p=.01$ düzeyinde olumlu ilişki bulunması, çalışmaya katılan öğrencilerin empati düzeylerinin kişisel kariyer gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç, çalışmanın güçlü yönü olarak değerlendirilebilir.

Genel olarak çalışma, kardeş sayıları aile içindeki masrafları arttırdığı için üniversiteyi kazanan öğrencilerin, özellikle de kız öğrencilerin, bir an önce aileleri için en uygun koşullarda öğrenimlerine ve sonra da kariyerlerine devam etmelerinin gerekliliğini anladıkları ve empatik bir yaklaşımla durumlarını kabul ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Öneriler

- Bu çalışmada kullanılan ölçeklerle yapılacak yeni araştırmalarda anlamlı sonuçlara ulaşılması için kişisel bilgi formuna farklı değişkenler de eklenebilir. Örneğin; öğrencinin kardeşleri arasındaki sırası, ailesinin SES düzeyi (öğrencinin algısı açısından), bölümünü nasıl ve kaçınıcı tercihi olarak seçtiği, üniversite sınavına kaç kez girdiği vb.
- Aynı ölçekler, farklı üniversitelerde ve farklı sınıf düzeylerinde uygulanarak karşılaştırmalar yapılabilir.
- Aynı ölçekler kullanılarak deney ve kontrol grupları oluşturulabilir. Deney grubuna iletişim becerileri, kariyer planlaması konularında en az 8 hafta sürecek grup çalışmaları yapılarak sonuçlar karşılaştırılabilir.

- Araştırmada kullanılan ölçeklere başka ölçekler de eklenerek sonuçlar ve öğrencilerle ilgili yorumlar zenginleştirilebilir.
- Ölçeklerin kayıtlar sırasında değil, dersler başladıktan sonra derslerden önce veya sonra sınav ortamında gibi uygulanması, öğrencilerin çevrelerinden etkilenmeden özellikle kişisel bilgi formunda yer alan maddelerin tümünü cevaplamalarını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Acun-Kapıkıran, N.(2013). Kişilerarası ilişkiler ve empati. Alim Kaya (Ed.). *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim*. Ankara:Pegem Akademi, s. 110-133.

Atlı, A. (2008). *Çocuk yuvaları ve yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Atila, G. (2007). *Erillik / dişilik boyutunun empatik beceri ile ilişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Bacanlı, F.(2011). Özellik – Faktör uyumlu kuramlar. Binnur Yeşilyaprak (Ed.) *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.

Baldwin, N. N. (1998). *The effect of a career development course on the career selfefficacy and vocational identity of community college students*. (Unpublished Doctoral Thesis) The George Washington University, Washington.

Bozkurt, T. ve Özden, M.S., (2010). The relationship between empathetic classroom climate and students' success, *Procedia Social and Behavioral Sciences Journal (Elsevier)* (ISSN: 1877-0428), 5 (2010) 231-234.

Broderick, S. (2003). Student health, student success. *Community College Journal*, 74, 10-15.

Büyüköztürk,Ş., Çakma, E.K., Akgün,Ö.E., Karadeniz,Ş. Ve Demirel,F. (2011) *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Cornell,A.H. ve Frick, P.J.(2007). The moderating effects of parenting styles in the association between behavioral inhibition and parent-reported guilt and empathy in preschool children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36 (3), 305-318.

Çetin,C.N. ve Aytar, G.A.(2012). İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeyleri ile algıladıkları anne baba tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2), 473-488.

Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi) Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

- Dolgun, U. (2011). *İnsan kaynakları yönetimi*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Dökmen, Ü. (2004). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2005). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Eğitim Reformu Girişimi (2018). Erişim Tarihi: 5.4.2018.
<http://www.egitimreformugirisimi.org/21-yuzyilin-aranan-becerileri/>
- Eryiğit, S. (2000). 'Kariyer Yönetimi'. *Kamu-İş Dergisi*. Cilt.6, Sayı.1, ss.5-21.
- Evren,M.(2009). Mesleki grup rehberliğinin ilköğretim okulu sekizinci sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk, mesleki benlik algıları ve mesleki tercihlerine etkisi, Serkan Erkan ve Alim Kaya (Eds.).*Grupla psikolojik danışma ve rehberlik programları*, (s: 101-146) Ankara: Pegem Akademi.
- Folsom, B. L. (2000). *The effect of a career development course on college student outcomes*. (Unpublished Doctoral Thesis). The Florida State University, Florida.
- Frank, A., & Kirk, B. (1975). Differences in outcome for user and nonusers of university counseling and psychiatric services: A five-year accountability study. *Journal of Counseling Psychology*, 22, 252–258.
- Gürüz, D. ve Eğinli, A.T. (2014). *İletişim becerileri*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Hasta,D. Ve Güler, M.E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 64-104.
- Harackiewicz, J. M., Barron, K. E., Tauer, J. M., & Elliot, A. J. (2002). Predicting success in college: A longitudinal study of achievement goals and ability measures as predictors of interest and performance from freshman year through graduation. *Journal of Educational Psychology*, 94, 562 – 575.
- Işık, E. (2010). *Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi temelli bir grup müdahalesinin üniversite öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik ve mesleki sonuç beklenti düzeylerine etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Işık, E. (2013). Mesleki sonuç beklentisinin yordayıcıları olarak algılanan sosyal destek ve denetim odağı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13 (3), 1419 – 1430.
- Johnson, D.C. & Smouse, A.D. (1993). Assessing a career planning course: A multidimensional approach. *Journal of College Student Development*, 34(2), 145-147.
- Külahoğlu, Ş.(2011). *Mesleki geleceğim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2000). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Okakın, N. (2009). *Çalışma yaşamında insan kaynakları yönetimi* (2.baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Okakın, N. ve Şakar, M. (2011). *İnsan kaynakları yöneticisinin el kitabı* (1.baskı) İstanbul: Yaklaşım Yayıncılık.

Orndorff, R.M. & Herr, E.L. (1996). A comparative study of declared and undeclared college students on career uncertainty and involvement in career development activities. *Journal of Counseling & Development*, 74(6), 632-639.

Özkan, Ş., Namoğlu, N., Işık, M. A., Çakır, O., & Mutlu, T. (2008). İlköğretim fen-teknoloji bilgisi ve matematik öğretiminde fen-teknoloji bilgisi, matematik ve sınıf öğretmenlerinin öz-yeterlik duygusu ve sonuç beklentilerin belirlenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 180, 133-152.

Özyürek, R. (2013). *Kariyer psikolojik danışmanlığı kuramları*, Ankara:Nobel Yayınları.

Pinquart, M., Juang, L. P., Silbereisen, R. K. (2003). Self-efficacy and successful school-to-work transition: A longitudinal study. *Journal of Vocational Behavior*, 63, 329-346.

Pişkin,M. (2011). Kariyer gelişim sürecini etkileyen faktörler. Binnur Yeşilyaprak (Ed.) *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı: Kuramdan Uygulamaya.*, Ankara: Pegem Akademi, s. 43-78.

Rehber, E. & Atıcı, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. *Ç.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (1), 323 – 342.

Seçer,İ. (2013). *SPSS ve LISTREL ile pratik veri analizi*. Ankara: Anı Yayınları

Soysal, A. (2006). Kariyer yönetimde yeni strateji arayışları, *Çimento İşveren Dergisi*, s.4-10.

Sullivan, K. R., & Mahalik, J. R. (2000). Increasing Career Self-Efficacy for Women: Evaluating a Group Intervention. *Journal of Counseling & Development*, 78(1), 54-62.

Taşlıyan, M., Arı,N. Ve Duzman, B. (2011). İnsan kaynakları yönetiminde kariyer planlama ve kariyer yönetimi;İİBF öğrencileri üzerinde bir alan araştırması. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2). 25-33.

Tunçer, P. (2012). ‘Değişen insan kaynakları yönetimi anlayışında kariyer yönetimi’, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt.31, Sayı.1, ss.215-218.

Ünal, F. (2007). Çocuklarda empatinin gelişimi: Empatinin gelişiminde anne-baba tutumlarının etkisi, *Milli Eğitim*, Sayı 176, Güz, ss. 134-148.

Yeşilyaprak,B., Güngör, A.,ve Kurç,G.(1996) *Eğitsel ve Mesleki Rehberlik*. Ankara: Varan Matbaası.

Yeşilyaprak,B. (2011). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.

Yeşilyaprak,B. (2013) *Eğitimde rehberlik hizmetleri*, Ankara: Nobel Yayın

Yılmaz, S. (2013). Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Yontar, A. (2013) *Sosyal bilgiler programında kazandırılması hedeflenen sorumluluk değeri ve empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zunker, V. G. & Osborn, D. (2002). *Using assessment results for career development*. California: Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

TÜRK SANAT ORTAMINDA 80’LER VE DEĞİŞİM SÜRECİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Neslihan KIYAR ¹

ÖZET

Anadolu topraklarında değişim gerçeğinin ifade ettiği olgu, ivmesini büyük oranda yaşamsal sistemlerin hızından almıştır, almaktadır. Bu hızın en fazla hissedildiği 1950’lerden sonra içine girdiği süreç Türkiye’ nin toplumsal, sanatsal, kültürel, ekonomik ve siyasal bakımdan yüzlerce yılda oluşan, geleneksel tarım toplumundan, modern topluma doğru bir değişime evrilmekte olduğunu göstermektedir. Değişimin belli aşamalarında sorunlar yaşanmış olsa da, Türkiye’nin toplumsal yapısında yeni bir oluşum söz konusudur. Toplumdan ayrı düşünülmemeyen sanatçı da değişime koşut, içinde bulunduğu grubun kimliğini, yaşama tarzını ve davranış kodlarını belli oranda edinmiş, kültürel değişimin parçacıklarından biri olmuş, yapıtlarını çağın gereklerine göre yorumlamıştır.

Türk sanatının 1980’lere geliş sürecindeki aşamalar ne kadar önemli ise bu tarihten sonra oluşan yeni eğilimler de Türkiye’deki sanatı anlamak adına o kadar önemli ve değerli olduğu belirtilmeden geçilmemelidir. Sanatın 1950’lerden başlayarak geçirdiği değişim, sınırları aşan bir sentezin sonucu gelişe de kendi değerlerini temsil ederek yolunu bulmaya çalışmıştır. Özellikle 1980’li yıllarda yaşanan siyasi hareketliliğin toplumsal etkileri gözlenirken, sanatsal yaratılarda da farklı bir oluşumu tetiklemiş olduğu gerçeğiyle yüzleşilmektedir. Bireyselliğe dönüşle ilişkilendirilebilen ancak bir yanıyla topluluk bağlamında değerlendirilen birliktelikler, Türk sanatında kavramsal açımları temsil etmesi bakımından ileri bir aşamanın alternatif bulgularıdır. Çalışmada, söz konusu dönemlerde belirginleşen sanat hareketlerinin, dünyanın dolayısıyla Türkiye’nin sosyolojik meselelerini yorumsal bir dil ile sanata nasıl bağladıkları üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. Bulgular çerçevesinde saptanan yaratıların sanat-metin sınırlarında dolaşan kavramsal söylemler ile olan pratiklerine odaklanılarak, nihai ereğe ulaşılabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Değişim, 1980’lerin Yeni Eğilimleri, Türkiye’de Kavramsal Sanat

Jel Kodları: M15, M17

¹Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi GSF, neslihankiyar@yahoo.com

THOUGHTS ON THE TURKISH ART SCENE IN THE 80'S AND THE CHANGE PROCESS

ABSTRACT

The phenomenon implied by the reality of change in Anatolia has mostly been and is being accelerated by the high speed of vital systems. The period which Turkey stepped into after 1950's, which was the decade when this speed was felt the most intensely, indicates a shift from a traditional agricultural society to a modern society, which formed in hundreds of years socially, artistically, culturally, economically, and politically. Although it experienced problems in certain stages of the change, there was a new formation in the social structure of Turkey. Artists, who cannot be considered separate from the society, adopted the identity, the lifestyle, and the behavior codes of the group of which they were a part, became one of the components of the cultural change, and interpreted their creations according to necessities of the era.

It must be mentioned that, to understand the Turkish art, new tendencies which emerged after 1980's are just as important and valuable as stages witnessed by the Turkish art until 1980's. Although the process of change experienced by the Turkish art beginning from 1950's is the result of a synthesis that exceeds boundaries, the Turkish art tried to find its own path by representing its own values. While it is possible to observe social impacts of the political mobility experienced in 1980's in particular, this political mobility triggered a different formation in artistic creations as well. Associations which may be attributed to a return to individualism, yet assessed within a context of community as well, are alternative findings of an advanced stage in that they represent conceptual initiatives in the Turkish art. This study performs an assessment regarding how art movements which emerged in the mentioned periods associated sociological matters of the world, and sociological matters of Turkey by extension, with art using an interpretive discourse. The study aims to reach its final goal by focusing on practices of creations with conceptual discourses, which wander around at the margins of art-text.

Keywords: Cultural Change, New Tendencies of 1980's, Conceptual Art in Turkey

JEL Codes: M15, M17

GİRİŞ

Sanatsal gelişmeleri etkileme gücü olan toplumsal değişimlerin kökeninde siyasi ve ekonomik faktörlerin olduğunu biliyoruz. Bu türden etkileşimlerin her toplumun tarihsel arka planında olduğu gerçeğinden yola çıkarak, 1980 ve sonrası Türk sanatının dönemsel oluşumlarını yönlendiren önemli olaylara değinmenin gerekliliği üzerine yapılan araştırmada, 1945’lerden itibaren yaşanan gelişmelere dair değerlendirmelerden de faydalanılacaktır.

Bilindiği gibi, Türkiye’de plastik sanatların, Cumhuriyet dönemiyle birlikte önemli bir modernleşme süreci içine girmiş olduğu kabul edilmektedir. Bu sürecin de büyük oranda 19. yüzyıl sonlarına doğru başladığı düşünülürse, resim ve heykel tarihinin kopmayla birlikte, bir sürekliliği ve geleneği de devam ettirmekte olduğu görülecektir. Osman Hamdi Bey zamanında başlayan bu serüven (1883) kendisini 1950’li yıllarla birlikte başka bir serüvene terk etmiştir. Bu süreklilik ve kopmanın oluşturulduğu pratikler, yapılanmalar arasındaki ilişkilerin marjinal bir tarihi vardır ki, bu tarih büyük olaylar ile birlikte “habitüsleri”, onun getirdiği pratikleri ve buradan yola çıkarak da gelişen sistem ve yapıyı ele almaktadır (Akay, 1999).

Önemli bir dönüm noktasını temsil eden 1945’li yıllarda, savaş sonrası yıkılan Avrupa, savaşın hem siyasal hem de ekonomik galibi ABD’nin kredi ve hibelerine muhtaç duruma gelmiştir. SSCB ile Batılı müttefikleri arasında savaş sonrası dünyaya yönelik uzlaşmazlıklar nükleer silahların tehdidi altında ve iki farklı ideoloji temelinde, iki kutuplu bir dünyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD bu nedenle kendi etki sahasında kalan bölgeleri ve eski dünya güçleri olan Batı Avrupalı müttefiklerini ekonomik olarak kalkındırma amacıyla yatırımlarını bu bölgeye aktarmıştır. ABD’nin büyük destek olduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) kurulması ile de ABD’nin Avrupa içindeki yatırımlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. Fransa ve Almanya gibi savaş öncesinin önde gelen borç veren ülkelerinin artık kredi sağlayacak durumları kalmamıştır. Savaş sonrasında, Bretton Woods konferansları ile kurulan Dünya Bankası ve IMF ile yeni dünya düzeninin temel uluslararası kurumları ortaya çıkmıştır. Dünya paraları dolara bağlanarak uluslararası değişimde kolaylık sağlanmıştır. Böylece kredi sağlamanın kaynağı uluslararası yapılara, bu yapılar üzerindeki etki de ABD’ye geçmiştir. Bu durumun nedeni de ABD’nin o dönemdeki gücünün boyutlarıdır; ABD dünya ekonomik üretiminin yüzde 35’ini gerçekleştiren ülke olarak dünyaya kendine göre şekil vermesinin kaçınılmazlığını diğer ülkelere kabul ettirmiştir (Görgün, 2004).

1952’de Türkiye’nin NATO’ya katılması, ABD etkisini arttırmış, yapılan Türk-Amerikan Kültür Anlaşması ve çeşitli burslarla yeni bir dönem başlamıştır. Osmanlı’daki kapitülasyonları hatırlatan her türlü uygulamayla kısıtlayıcı hükümler kaldırılmış ve ABD’nin Türkiye’de özgürce

hareket etmesi sağlanmıştır. Bu yolla iki ülke arasında askeri, ekonomik ve kültürel ilişkiler yoğunlaşmıştır. Türk ekonomisi dış yardımların artmasıyla dinamik bir döneme girmiştir. Tarımda üretim artmış, ihracat gelişmiş, milli gelirden genişleme yaşanmıştır. Ancak Kore Savaşı'nın sona ermesiyle ihracat azalmış, enflasyon ve dış ödemedeki açıkların artmasına neden olmuştur. Sonraki yıllarda da iç ve dış politikada yaşanan sorunlar ekonomiye yansımış, hükümeti baskıcı önlemler almaya zorlamıştır (Torun, 2002). Bu yıllar, halkın siyasi yaşama katıldığı, ulaşım ve iletişimin geliştiği, işçi sınıfının ortaya çıktığı, kentleşme ve nüfus hızının arttığı, ekonomik, teknolojik ve bilimsel açıdan modernleşme çabalarının belirginleştiği, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde başlatılmış olan atılımların, dönem koşulları içinde değişime uğradığı bir dönemi temsil etmektedir.

Bunun yanında, 1950'lerde II. Dünya Savaşı ile başlayan sosyal yapı değişikliği daha somut hale gelmiştir. Ekonomide seyredilen politikalar, köylerde tarımda makineleşme, yeni yolların yapılması, dış yardımlar ve ticari piyasanın etkisiyle kapalı geleneksel yapısından pazar ekonomisine geçiş gibi önemli değişimler yaratmıştır. Toprak ağaları güç kazanmış, fakirleşen ve tarım işçisi haline gelen topraksız köylüler şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Yatırımların batıya kaydırılmış olması göçlerin yönünü belirlemiş, 1950'lerden sonra şehir nüfusları artış göstermiştir. Diğer taraftan, Türk kültür yaşamının önemli bir aşaması olan eden halkevleri ve halkodalarının, çok partili yaşamla birlikte sorun olması ve yeni statü çabalarının sonuçsuz kalması, 1950 seçimlerinden sonra geleceklerini tehlikeye atmıştır. Bu dönemde Köy Enstitüleri'nde önemli değişiklikler yapılmıştır. Devrimci nitelikteki bu kurumlar DP iktidarında yeniden ele alınmış, öğretmen okulları haline getirilmiştir. 1950-1960 döneminde hat safhaya ulaşan Amerikan kültürünün yayılması amaçlı yapılan eğitim yardımlarına, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi gibi bir anlam yüklenmiştir. Böylelikle ABD, öğrenci değişim programlarıyla az gelişmiş ülkelerin olduğu gibi Türkiye'nin de eğitim sistemini önemli ölçüde etkilemiştir (Torun, 2002).

1960 sonrası döneme gelindiğinde, siyasi ve ekonomik açıdan istikrarlı bir tablo var olmadığı halde; Türkiye uluslararası platformlara girmiş, dünyadaki oluşumları yakından takip edebilmiştir. Tüm bu sıkıntılara rağmen, ülkenin bu açılımı toplumsal yapıya da yansımış ve kültürel olaylara karşı duyarlı olan kesim genişleme göstermiştir.

1960-1980 yılları arası, siyasal açıdan üç askeri müdahalenin yaşanmıştır. Anayasa iki kez değişmiş, sol düşünce yasallaştığı gibi kısıtlanmış, bu gibi nedenlerle toplum karşıtlıklar içinde çalkantılı bir dönemi yaşamıştır. 1960'ta gerçekleştirilen 27 Mayıs Devrimi, toplumsal ve ekonomik alanda dönüşümsel etkiler yaratması bakımından yeni bir evrenin başlangıcı olmuş, 1961 Anayasası ile yeni kurumlar oluşturulmuştur. 1961 Anayasası'nın getirdiği geniş özgürlükler dolayısıyla ortaya çıkan

sosyal çalkantılar nedeniyle 12 Mart 1971’de, 12 Eylül Darbesi’nin provası niteliğinde, ikinci bir askeri müdahaleyle karşılaşmıştır.

Diğer yandan, ekonomik açıdan, 1976’ya kadar yüksek bir kalkınma hızı, sanayileşme atılımı, holdingleşme ve bu tarihten sonra petrol fiyatlarında yükselme ve Kıbrıs Savaşı’nın etkileriyle enflasyonist bir dönem yaşanmıştır. Yüksek öğrenime talebin arttığı, özel okullar yasasının çıkarılmasından sonra özel okulların birbiri arkasına açıldığı bu dönem aktif yönelişlere olanak hazırlamıştır. Çağdaş teknoloji ve sanayi ürünlerinin Türkiye’de yapımı ya da montajını hazırlayarak, tarım ülkesi konumundan sanayi ülkesi olma düzeyine götürecektir girişimler, eskisinden daha atak girişimler halinde bu dönemde yaşama sokulmuş, dünya standartlarının gerisine düşmemeye çalışan ve ekonomik bunalımları en az zararla atlattırma yönelik önlemler, planlı kalkınma stratejisine uygun biçimde işler hale getirici çabalar, kamuoyunda tartışılmaya başlanmıştır. 1970’li yıllarda kurulan yeni üniversiteler, yüksek öğrenim kapısı önünde biriken yeni öğrenci gruplarını kısa zamanda bünyesine çeken ve yeni ihtiyaç dalgalarının artan nüfusla birlikte oluşumuna yol açan sorunların çözümünü aşamasında güncelliklerini korumuşlardır (Özsezgin, 1998).

1980’ler Türkiye’de yeni bir darbe ile başlamıştır. Bu, toplum hayatının tüm alanlarını kuşatan bir darbedir. 12 Eylül Darbesi, Türkiye’de halkın önemli bölümü tarafından, siyasi, sosyal ve ekonomik kaoslara çözüm bulamayan, iflas etmiş parlamenter rejimin haklı alternatifi olarak görülmüştür. Her şeyden önce Türkiye’yi bir iç savaştan kurtarmıştır. Bu nedenle, darbeye bir direniş olmadığı gibi, büyük çoğunluk, darbe liderlerini kısa sürede benimsemiştir. 1980’lerin Türkiye toplumuna getirdiği en önemli olgu ise toplumsal yapının, sözcüğün en geniş anlamıyla, kapalılıktan belli bir açıklığa yönelmesidir. Bunda uluslararası konjonktürün büyük payı vardır. Ne var ki o dönemlerde, hangi anlamlara geldiği yeterince ayrımsanmamış Batıcı bir evrenselciliğin, Avrupa merkezli kabulü yaşanmaktadır. Gene de ve her şeye karşın, ülkenin kendi iç koşulları sıkı sıkıya korunmak istenmektedir. Yani, “bir çatışma gerçeği olarak kültür” diye özetlenebilecek bu yaklaşımın bir başka boyutu da, dışarıklı olmak isterken kendisi olmaya çabalayan Türkiye gerçeğidir. Türkiye, bütün sancısını çekerek yöneldiği kitlenin bir parçası olmak istemektedir. O noktadan başlayarak da toplum, kopuşlara dayanan ve “kopuş kültürü” denebilecek bir anlayışı hızla terk etmiş ve “eklemlenme kültürü” diye tanımlanabilecek yeni bir döneme geçmiştir. Aynı zamanda, küreselleşme olgusunun da etkisiyle yerel önemini kavramış, belleğini yeniden kazanmaya, geçmişini anımsamaya, kendisiyle barışmaya koyulmuştur (Kahraman, 1999). Bu süreç etkilerini ilerleyen zaman içerisinde özellikle sanatta derinden göstermiş, farklı boyutları ve açılımları temsil eden uygulamalara dönüşmüştür.

1. BAŞLANGIÇ OLARAK 1980'LER

Darbelerle sarsılan Türkiye’de, yerelin evrenselleşmesi, evrenselin yerelleşmesi diye özetlenebilecek küreselleşme olgusu, kültür bağlamında bu yargının tam bir yansıması denebilecek bir olanak sunarken aslında, temel kültürel paradigmanın çatlamasına da tanıklık etmektedir. Bu sürecin aslında 1950’yle birlikte başlayan dönemle eklemlendiği rahatlıkla öne sürülebilir. Aradaki tek farkın, 1950’lerde kitle kültürünün seçkin bir kültür mantığıyla ele alınmasıyken, bu kez seçkin kültürün kitle kültürünün içinde eritilmesi olduğudur. O nedenle, kitle kültürü de kendi özgün mantığını ve yapısını koruyamamış, o da giderek taşra kültürüyle iç içe girmiş, ona teslim olmuştur (Kahraman, 1989; Kwame, 1992). Her şeye karşın, 1980 ve 1990’ların toplumsal kültürel açımları “modernizm içinde gelenek” diye özetlenebilecek bir yaklaşıma denk düşmektedir. Bununla beraber, gelenek vurgusunu öne çıkaran dinsel kökenli anlayışlar da doğmuş, modernizm kavramından uzaklaşmak istemeyen bu kesimin yönelimi de “gelenek içinde modernizm” olmuştur (Banuri, 1990).

Batı ile temasın başlangıcı sayılabilecek 1980’ler ve 1990’larda, teknolojik olanakların yaygınlaşması, ithalatın genişlemesi, seyahat olanaklarının artması ve genel olarak refah düzeyinin yükselmesi, kentlilerin ve köyden kente gelen çok geniş kitlelerin (ki bunların önemli bir bölümü üçüncü kuşak gecekondular toplumu oluşturuyor) Batı kültürünü en azından nesne olarak tanınmasına imkân vermiştir. Ayrıca, taklit ve ithal kültür, günlük yaşama yayıldıkça doğallık kazanmıştır (Aksüğür Duben, 1999).

Bu yıllar Sovyet Bloku’nun dağılmasına koşut olarak Türkiye’de sağ-sol çatışmasının anlamsızlaştığı veya bu ayrımın bulanıklaştığı ve etnik/dinsel kimliklerin patladığı bir dönem olmuştur. Din siyasallaşarak Türk siyasal yaşamında alternatif bir politik söylem haline gelmişken, öte yandan “postmodern darbe” olarak nitelendirilen 28 Şubat süreciyle birlikte Cumhuriyet rejimine karşı bir tehdit olarak algılanan siyasal İslam karşısında, askeri bürokrasi siyasal yaşama egemen olmaya ve toplumu yeniden şekillendirme girişiminde bulunmaya başlamıştır. Mevcut partilerin siyasal İslam’a karşı alternatif bir söylem oluşturmaktaki başarısızlıkları, askeri bürokrasiyi yeniden politikaya sokmuştur. Ayrıca yolsuzlukların tırandığı bu dönemde toplumun da partilere ve onların siyasetine karşı bir güvensizlik duygusu geliştirdiği görülmüştür. Bu güvensizlik ortamında, 1980’lerden başlayarak 2000 yılına kadar, uyumsuz, kutuplu, bazen de işlevsiz sivil toplum kuruluşlarının sayısında artış olmuştur. 2000’li yılların başı, Türkiye için geleneksel yapıların ve kurumların temel işlevlerini yerine getirmekte artık yetersiz olduğu ve buna bağlı krizlerin yaşandığı bir dönemin başlangıcı olmuştur (Gökçe, 2004).

Truman Doktrin’ine dayalı olarak ABD ile Türkiye arasında 1947 yılında imzalanan “Yardım Anlaşması” başka bir dönemin başlangıcı olmuştur. 17. Stand-By anlaşmasını, Aralık 1999’da

imzalayan Türkiye'nin IMF serüveni bu dönemde başlamıştır. 14 Şubat 1947'de IMF'ye giren Türkiye, parasını yüzde 100'ün üzerinde devalüe etmiş ve yakın tarihinde ortaya çıkan tüm ekonomik krizleri IMF'nin istikrar programları ile çözmeye çalışmanın ilk adımını atmıştır. Diğer yandan, tarım sektöründe de, 1950'lerden itibaren büyük değişimler olmuştur. Tarımın teknolojik yapısında, işlenen toprakların mülkiyetinde ve tarıma ayrılan kredilerin dağılımındaki değişimler sonucu olarak ortaya çıkan mülksüzleşme, işsizlik, yüksek orandaki nüfus artışı büyük bir nüfusun tarımdan kopuş sürecini başlatmıştır. Karayolu ulaşımındaki hızlı gelişme mal ve insan akımını hızlandırmıştır. Bu olgu gerek tüketim gerek üretim mallarının kolaylıkla dolaşımını hızlandırmış, başka bir anlatımla tüketim toplumunun koşullarını hazırlamıştır. Kentlere göç akışı, 1960'larda otomotivi de içine alarak gelişen ve çeşitlenen, gümrük duvarları ve teşviklerle korunan, desteklenen montaj sanayine ucuz işgücü sağladığı için özendirilmiştir. 1950-1965 yılları arası tüm Türkiye'de kentleşme hızının yüzde 6'lar düzeyine tırmandığı yıllar olmuştur (Aydemir, 1999).

Anakentlerde yaşanan baş döndürücü göç olayları karşısında, kent ve kamu yönetimleri gerekli önlemleri almadığı için çarpık yapılaşma, gecekondulaşma giderek yaygınlaşmış, hala da etkilerini sürdürmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana özellikle 3. dünya ülkeleri olarak adlandırılan az gelişmiş ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı ile ortaya çıkan kentleşme sürecinde "gecekondu" olgusu gündeme gelmiştir. 19. yüzyılda Paris'te ve Londra'da konut sıkıntısı nedeniyle ortaya çıkan gecekondu kavramı, ülkemizde 1940'lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'de 1950'lerden sonra görülmeye başlayan iç göçler ve hızlı kentleşme hareketinin özellikle büyük kentlerimizde konut açığı sorununa ve gecekondulaşma gibi olumsuz bir yapılaşmaya neden olduğu bilinmektedir (Sevgi, 1988). Ancak yavaş sanayileşme ve güvenli yüksek ücretli iş azlığı, gecekondu bölgelerini geçici alanlar olmaktan çıkarmış, kesin kalıcılık sağlamıştır.

Ülkemizde kentleşme, gecekondulaşma ile çağrışım içinde olmuştur. Çarpık kentleşmenin en önemli özelliği gecekondu"dur. Buna bağlı olarak, kültür değişmelerini ve bu değişimlerin yarattığı kültür ihtilaflarını suçun doğrudan veya dolaylı etkeni sayan görüşler de genişdir. Köyden kente gelenler gecekondu bölgesinin olumsuz şartlarını kendi köyü ile karşılaştırmakta ve yine de yaşantısını daha iyi, memnuniyet verici bulmaktadır. Bu nedenle köyden gelen nüfus geri dönmeyi düşünmemektedir. Ancak kuşaklar değiştikçe gecekondu bölgesinin insanı kıyaslamayı köyle değil, yaşadığı şehrin gelişmiş bölgeleriyle yapmaktadır. Kültür çelişkisi köyden gelen insanca kavrandığında, kültür çatışmaları ortaya çıkmakta, kültür değişiminin yaratacağı ceza adaleti sorunları daha açık ve kesin olarak belirlemektedir (Özek, 1974; Dönmezer, 1984; Sevgi, 1988; Görmez, 1991).

Bunun yanı sıra, özellikle büyük şehirlerde oluşan kültürel oluşuma dahil olan acılı türküler, arabesk müzik, sokaklara ait bir yaşam şekli ayrı bir "duruş" kültürünü geliştirmiştir. Yoksulluk kültürü olarak da ifade edilebilecek olan bu duruş, kentli ile göçen kitle arasında ciddi ayrışmalara neden olmuş,

gettolaşmayla sonuçlanan alan bölünmelerini büsbütün tetiklemiştir. Aslında bu alanlarda yaşayan insanların manevi sistemleri ile şehir yaşamı arasındaki kültürel boşluk, iki kesim arasında filmlere bile konu olan bir nevi sevgi ve empati eksikliğini doğurmuştur.

21. yüzyılın başlangıcında Türkiye her zamankinden daha fazla ve yepyeni bir gelişmişlik anlayışı ve teşebbüsü içinde bulunmaktadır. Teknik gelişmeler sayesinde yeryüzü hızla küçülmüş ve uzak ülkeler birbirlerine hızla yaklaşarak bugün komşu olmuşlardır. Terörizm ve uyuşturucu ticareti gibi suçlar ile insan hakları, göç hareketleri ve çevre kirlenmesi gibi hususlar süratle sınırları aşan bir nitelik kazanarak uluslararası toplumun büyük bir kesiminin ortak sorunları haline gelmiştir. Bu nedendir ki günümüzde devletlerin başarısını büyük ölçüde bu küresel dinamiklere uyum sağlayabilmeleri ve onları milli hedeflerin gerçekleştirilmesinde kullanabilmeleri belirlemektedir. Sonuçta, 1950'lerden sonra, Türk toplumunu etkileyen ve belli bir kültürel değişime uğramasına neden olan sosyal, siyasal ve kültürel olaylar, bir sonraki bölümde incelenecek olan, sanat adına da yeni bir dönemin doğmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca, Ankara, İzmir ve İstanbul çevrelerinin sanatsal gelişimine paralel yürütülmeye çalışılan bu değişim, belli bir düzeye ulaşma yolunu tutmuş olduğu da bir gerçektir.

1.1. Türk Sanat Ortamında 1980'ler

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına bakıldığında, toplumun modernleşme yolunda formasyonu hedeflenmiş olduğu rahatlıkla görülebilir. Devlet merkezli girişimler, imtiyazsız, sınıfsız ve kaynaşmış bir toplum oluşturma düşüncesiyle kültürel platformlarda varlık gösterme yaygınlaştırılmıştır. Devletin himayesi altına alınan sanat, yalnızca estetik bir sorun olmamış kültür politikasının itici gücü olan devletin bekası için gerekli olan temellerden biri olarak kabul edilmiştir. Çağdaşlaşmayı sağlayacak devrimlerin gerçekleştirilip, halka benimsetilme işlevini de yüklenen sanat, hızlı bir değişimin yaşanarak halkın kültür seviyesinin yükseltilmesi için devletin himayesinde gelişme imkânı bulmuştur. Bu amaç yerine getirilirken de halkın kolay anlayabileceği figüratif resim seçilmiştir. Kahramanlık, cesaret, dayanıklılık, sağlamlık, güçlülük gibi imgelerle donatılmış resimler siyasi otoritenin kontrolünde, ideolojiye koşut ele alınmışlardır (Öndin, 2003). Tabi burada bu aşamalara değinmek 1980'ler ve sonrası kadar, 1950'ler ve sonrasında da değişim ve dönüşüm dinamiklerini anlamamız açısından önemli bulunmaktadır. Bu dönemsel gelişmeleri birbirinden bağımsızmış gibi yorumlayabilsek de, dokusal olarak asla ayrılamayacak bir bütünün parçalarıymış gibi değerlendirmemiz gerekmektedir.

1950'li yıllara gelindiğinde de, Türkiye'nin sanat ve kültür yaşamında, modern evrensel programlara öncekinden daha yatkın ve açık olan bir dönemin başlamış olduğuna ve günümüze değin sürdürülmek istendiğine rastlarız. Bu süre içinde sosyo-ekonomik yapıda görülen önemli değişimler doğal olarak düşünce ve yaşam tarzını etkilemiş, birtakım farklılaşmalara yol açmıştır. II. Dünya Savaşı'na girilmediği halde, savaş sonrasında tüm dünyayı saran yeni etkileşim olgularından uzak

kalınmamış yoğunluğu hızla artan uluslararası iletişim Batı dünyasında geçerli olan üretim ilişkilerinin model almaması hususunda, ülkede var olan tavır ve eğilimlere kesinlik kazandırmıştır. Politik alanda çok partili demokratik sistemin benimsenme çabaları da çarpıcı deneyim aşamalarını ortaya koymuştur. Bu arada sanat, Türkiye'nin modern kültürler arasındaki yerini alma çabasının göstergesi olduğu bir platform olmuş, çağdaşlaşma olgusunun daha hızlı bir tempo kazanışında sorumluluk üstlenmiş bir etkinlik alanı kimliği kazanmıştır. Şüphesiz bu sürecin daralıp ferahladığı çeşitli evreler vardır. Fakat Türk resminin modernleşme temposu, liberal eğilimlerin gündemde kalmasıyla bireysel üslup araştırmaları yönünden kesintisiz bir sürekliliği koruya gelmiştir (Tansuğ, 1982).

Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı, Batı sanatının kronolojik değerlendirilmesinde bir dönüm noktası olarak belirlenmiş bir milattır. Savaş ve sonrası gelişmeler Türk plastik sanatları açısından da büyük önem taşımaktadır. Ancak Türk Sanatı'nın 1950 öncesi ve sonrası dönemle arasındaki farkı belirleyecek gerçek etmen 1950'lerde başlayan parlamenter demokrasi etkinlikleri ve bunun toplumsal yapıda yarattığı değişikliklerdir. Ekonomi ve sanayi alanlarındaki gelişmeler, hızlı kentleşme ve kent yaşantısının değişmesi, uluslararası düzeyde iletişimin güçlenmesi, çağdaş dünya ile ilişkilerin artması gibi önemli olgular geniş kitle kültüründe köklü değişimlere yol açmasının yanı sıra plastik sanatlar alanında da etkilerini göstermiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze ülkemizdeki kültür sanat oluşumlarındaki değişimlere bakıldığında, devletin önemli desteğiyle çağdaş bir niteliğe ulaştığı ve bu destekle ülkenin kültür kaynaklarının korunup geliştirildiği görülmektedir. Kültür politikası güdülürken, her alandaki sanatı ve sanatçıyı koruyan bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Klasik müzik, sahne sanatları, plastik sanatlar gibi sahalarda devlet konservatuarları kurulmuş, akademiler araştırmalarını sürdürmüş; uygulamada, Devlet Opera ve Balesi, Devlet Tiyatroları, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü gibi kurumlar, Türkiye'nin kültürel gelişiminde çok ciddi toplumsal görevler ifa etmişlerdir. 1959-1960 yılında İstanbul'da da opera kurma çalışmaları sonuçlanmış, 1983 yılında İzmir Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü, 1992 yılında Mersin Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü ve 1999 yılında da Antalya Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü kurulmuştur (www.kultur.gov.tr).

Sanatın tanımı içinde, sanat-toplum-sanatçı arasında kurulması gerekli olan ilişki zinciri ve bu ilişki ağının sürekliliği mutlaka bulunmak durumunda olmuştur. Bu sürekli ilişkinin toplumla buluşması sanat yaratımında profesyonellik kavramını da beraberinde getirmiştir. Bir anlamda sanatın yaşamsallığını sürdüreceği sanat ortamının yaratılması anlamını içermektedir. Sanat, etkileşim, iletişim, bilgilendirme, belgelendirme, var etme, yaratma ve yüceltme aşamalarını sanat ortamının içinde, sanatın kökenini ve gelişimini tanıtan müzelerde kazanmıştır. Yaygınlaşmasının gerçekleşmesine aracı olan kurumlarsa, kuşkusuz, sanatın güncel gelişimini tanıtan özel galeriler olmuştur. Bu oluşumlardan yoksun kalmak, toplumun sanat yaratımının dışında, kendi dar çevrelerinin içinde kısıtlı kalmasına

neden olmuştur ya da olacaktır. Sanatın yaratıcı, düşündürücü ve atılımcı gücünden yoksun kalan toplumların aydınlanmalarında ve ilerlemelerinde yaşanan kargaşa, sanatçının var olması, gelişme aşamalarını tamamlamasında ortaya çıkmıştır.

1950 sonrası sosyal, siyasal ve ekonomik alanlardaki yeni oluşumların, yeni açılımlara ve çok yönlülüğe uzanan etkileri sebebiyle, işçi-köylü sınıfının yaşamı ve doğası, bireysel etkinliklerle daha anlaşılır bir anlatım bulmuştur. Artan bu bireysel hareketlilik, 1970’li yıllarda özel galerilerin sayısının artmasını sağlamış ve belli bir sanat piyasası oluşturmanın ilk adımı olmuştur. Önceleri büyük kentlerde açılan sanat galerileri, gelişen sanat piyasasına koşut Anadolu’ya da yayılma imkânı bulmuştur. Bu artışa neden olarak, sermaye birikiminin önemli bir düzeye ulaşp, bu birikime sahip kesimin özel resim koleksiyonlarına sahip olma isteğiyle, resme ticari bir meta olarak yaklaşması gösterilebilir (Ersoy, 1998).

1950’li yıllara kadar geri götürülebilecek hareketlilik dönemi Maya Sanat Galerisi’nin kurulmasıyla ve 1954 yılında Yapı Kredi’nin bünyesinde Uluslararası Tenkitçiler Kongresi’nin ressam Aliye Berger’in tablosunu birincilik ile mükâfatlandırmasıyla bir dönüm noktası yaşamıştır. Bu yıllarla birlikte yavaş yavaş “devlet himayesinden” “serbestleşmeye” doğru bir eğilim gözlenmiştir. Akademi dışına taşmaya başlayan plastik sanatlar yeni nefes alma imkânı ortaya çıkarmıştır. Arkasında da 1971’de Melda Kaptana Galerisi, butiği galeriye çevirmiş ve meşru bir “sivil” galericilik örneği vermiştir. Bu galerinin “modern müze örneği vereceği iddiası” ise “Türkiye’de açılan ilk devamlı sergi” olma karakterini taşımıştır. Ömer Uluç açılış sırasında gazeteci Zeynep Oral’a “*Desenize artık evlerin salonlarındaki karpuz resimleri değişecek*” diye söylemiştir. 1972’de Melda Kaptana, 1950’li yılların beş yıl açık kalmış olan Maya Galerisi’ni anma sergisi düzenlemiştir. Beyoğlu’nda Kallavi sokağında açılmış olan Maya Galerisi’nin Türk sanat tarihindeki yeri ve Adalet Cimcoz’un önemini konu alan bu sergi Adalet Cimcoz’un gençlere yönelik sergiler açması fikrini hatırlatarak, bu fikri sürdürmek istediğini belli bir oranda açıklamıştır (Akay, 1999).

1960’dan sonra, sanatçı sayısındaki artış da dikkat çekicidir. Bunun, sanat öğretimi yapan kurumların sayısındaki artışla ilişkili olduğu söylenebilir. Özel galeri olgusu da, bu dönemin bir aşamasıdır ki, 1970’lerde Ankara ve İstanbul’un sanat çevrelerini biçimlendiren olgular arasına girmiştir. Devlet sergilerinin merkez oluşturduğu bir ortamda, koca bir yıl içinde açılan sergi sayısı üç ya da beşi geçmezken, 1970’lerde yalnız bir kentte yüzü aşkın serginin izlenebilir olması, Türkiye’de sanat yapıtına yönelik yatırım çabalarının, koleksiyonculuk düzeyinde anlam kazanmaya başladığını kanıtlamaktadır. Ancak, resme gösterilen bu ilgiyi karşılayabilmek için, sanatçılar gereğinden fazla resim yapma çabasına girmişlerdir. Piyasa için sanatlarını bir yana bırakan bu sanatçıların, resim sanatını büyük bir çıkmaza sürüklediği gerçektir. Bunun yanında, resim alıcısı kitlenin istekleri ve eğilimleri sanatın gelişme boyutunu etkilemekte, belirleyici olmaktadır. İşte, resim sanatının içinde bulunduğu bu

karmaşık durum, aynı zamanda onu yozlaşmasının da sebebi olmaktadır (Ersoy, 1998). Bütün bunların yanı sıra, 1950 öncesinde sanat, Cumhuriyet burjuvazisi aracılığıyla halka ulaşmışken, yüzyılın ikinci yarısında yeniden halktan uzaklaşmış, zengin ve seçkin sınıfın ilgi odağı olmuştur. Böylece, galericilik konusundaki artan özel girişimler, sanatçıların toplumun belli bir kesiminin sanat yapıtı alıcısı olmasını zorlama arayışlarını destekler konuma gelmiştir.

Özel sektörün kurum olarak sanata desteği ise Ege Bölgesi çapında düzenlenen “DYO Resim Yarışması” (ilki 1967) ile yurt çapında düzenlenen bir etkinlik halini almıştır. Vakko’nun Beyoğlu’nda açtığı Vakko Sanat Galerisi özel sektörün bir başka desteği olarak dikkati çekmektedir. Resmi ve özel bankalar ise, koleksiyon oluşturmak amacıyla sanat yapıtı satın alma faaliyetlerini artırmakla kalmamış, sanat ortamına “banka galerisi” kavramını da kazandırmışlardır. Bu dönemde, konsolosluk galerilerinin varlığı da önemlidir. Ayrıca 1960’lı yılların ortalarından itibaren, sanat etkinliklerini yurdun çeşitli bölgelerine yaymayı amaçlayan Devlet Güzel Sanatlar ve Belediye Galerileri açılmıştır. Ancak, devletin bir kültür politikası ortaya koyamaması ve resim-heykel müzeleri kuramaması, toplumun sanat yapıtı satın alabilecek ekonomik birikime sahip kişi ve kuruluşlarının kültürel altyapısının gelişimine sekte vurmuş, yerli talebin oluşmasını geciktirmiştir.

Bu dönemde, resmi makamlar da sanatçılara sergi açabilecekleri bir mekân sağlama ihtiyacını duymuşlardır. Türkiye’de modern sonrası dönemin 90’lı yıllarında iletişim olanaklarının hızlanmasıyla, sanat ortamı uluslararası ilişkilerle hareketlenmiştir. Bienaller, sergiler ve kongrelerle güncel sanat hareketleri izlenilebilmiştir. Sanatçılar dış ülkelere daha rahat gidebilmiş ve uluslararası platformda başarılar elde edebilmiştir. Yayın hayatı canlanmıştır. Eleştiri ve kuramsal yazın, 1950 öncesi ve 1960-1980 yazınından farklı bir söylem geliştirmiştir. Sanatçıların artan çabaları, özel ve resmi nitelikli galerilerin dar bir kapsamda da olsa belirmeye başlaması ve dönemin “Yeditepe” ve “Esi” gibi sanat dergilerinin makaleler ve haberler yoluyla katkı sağlamaları, bu dönemde hareketlenen bir sanat ortamına kaynaklık etmiştir. Zamanla, kısmen ya da tamamıyla plastik sanatlar üzerine yoğunlaşmış dergiler, hem güncel sanat olaylarını tanıtıcı yazıları, hem de araştırmaya dayalı makaleleriyle sanatçı ve sanatseverin entelektüel birikimine katkı sağlamışlardır. Ayrıca, Türk ve Batı resim sanatıyla ilgili yayınlar artarak, yurtdışından gelen sanat kitabı ve dergiler çoğalmıştır. Bu dönemde sergilerle bağlantılı olarak gündeme gelen broşür ve kataloglar ile müzayede katalogları, önemli bir görsel malzemenin birikmesine de olanak sağlamıştır (Üstünipek, 1999). Fakat bunların yanı sıra üzücü olan, 1930’lardan bu yana Ar, Yeni Adam, Ülkü, Kadro, Ankara Sanat, Sanat Çevresi, Sanat Olayı, Gösteri, Türkiye’de Sanat, Gençsanat gibi dergilerin ve günlük gazetelerin kültür-sanat sayfalarındaki eleştiri yazılarının, ölçütleri belirsiz, nesnel değerlendirmeden uzak, yergiden daha çok övgü içerikli yazılar içeriyor

olmasıdır. Bu da, sanat eleştirisinin Türkiye’de ne yazık ki entelektüel bir uğraş olarak kurumsallaşmadığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersoy, 2001).

1975 yılında Yahşi Baraz da galerisini açmıştır. Amerika’daki gezilerinde sanatsal bilgisini geliştirerek Sabri Berkel’den aldığı sanat eğitimini pekiştirmiştir. Ve resim satın almaya başlamıştır. Babasının verdiği 5000 lira sermaye ile Galeri Baraz’ı kurmuştur. 1978’den sonra parasal çevrelerle ilişkileri kurarak sanat ortamı ile sermaye arasındaki bağları kurmaya başlamıştır. Bunun için ise İzlenimciler ve klasik resimleri satın almaya başlamıştır. O yıllarda Türk iş adamlarının yatırım aracı olmaya başlayan resim sanatı, 1970’li yılların para krizi döneminde yeni bir yatırım aracı haline gelmiştir. Galeriler bu yıllardan sonra 1980’lerde, darbe sonrası dönemde çoğalmışlardır. Bunu Plastik Sanatlar Derneği’nin atılımlarıyla TÜYAP Sanat Fuarları izlemiştir (Akay, 1999).

Politika, 1980’li kuşağın örgütlenmesinde önemli bir rol oynamış ve bu örgütlenme biçimini belirlemiştir. Grup olmanın Türk sanatındaki yerine baktığımızda da gerek geçmiştekiler, gerekse günümüzdekiler kendi anlarının politik yaşamının etkilerini yansıtmışlardır. Yeniler, Müstakiller, D Grubu gibi gruplar kendi kültürel süreçleri içerisindeki özelliklere göre örgütlenme biçimlerinin oluştuğunu görmekteyiz. 1980’li kuşağın örgütlenme biçimi ise 1968’lerdeki gibi tabulaştırılmış doğal liderlere yönelik dikey değil, bireysel iradenin lezzetlerine yönelik yatay bir örgütlenme olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde müzik alanında da 1980’lerden sonraki gruplar dönemin etkileriyle daha kapalı söylemleri tercih etmişlerdir. 1985’ten sonra Özal devrinin zenginleştirdiği teknolojik ve stüdyo imkânlarıyla piyasaya fırlayan rock ve pop grupları arabesk filmlerle birlikte patlama yaşamış ve Batı’dakine benzer şekilde türeyip yok olmuşlardır. Ancak bu durumu bir yandan müziğin yozlaşması ve müziğin, imajın gerisine düşmesi gibi algıların, bir yandan da bunun herkese fırsat tanıyabilen bir demokratik ortam doğurduğu da düşünülebilir (Karavit, 2002).

Darbe sonrasında Türkiye’nin her alanda sessizliğe büründüğü yıllarda, sergiler devam etmiştir. 1980’den beri süren “Günümüz Sanatçıları Sergileri” İstanbul Festivali kapsamında belli bir süre ele alınmış sonra Resim Heykel Müzeleri Derneği tarafından sürdürülmüştür. 1980’li yılların ilk yarısının sonuna doğru “Öncü Türk Resminden Bir Kesit” sergileri düzenlenmeye başlanmıştır: Birincisi 20 Haziran 1984’te, beşincisi ise 24 Mayıs-15 Haziran 1988’de yine AKM’de düzenlenmiştir. İstanbul Festivali bünyesinde düzenlenen bu sergiler, yılaşırı düzenlenen bienallerin habercisi niteliğindedir ve beş yıl sürmüştür. 1990’lı yıllara girildiğinde tuval ve enstalasyon arasındaki tartışmalar alevlenmiş ve buna rağmen kimi çevreler bu iki tarzın arasında malzeme farkı olabileceği gibi kavramsal farkın olmadığını savunmuşlardır. Bu dönem özellikle kavramsal ve küratörlü sergilerin yapıldığı dönem olmuştur. “Anı-Bellek” sergileri ile Vasıf Kortun hem bu tip sergileri düzenlemiş hem de 3. Uluslararası İstanbul Bienali’nin küratörlüğünü yapmıştır. 1990’lı yılların ikinci yarısından sonraki dönem zarfında,

1995'te Devlet Han'da "Devlet, Sefalet, Şiddet"; Müşerref Zeytinoğlu, Emre Zeytinoğlu, Ahmet Müderrisoğlu, Bülent Şangar, Gülsün Karamustafa, Hüseyin Bahri Alptekin, Michael Morris, İsmet Doğan, 1996' da "Diyaloglar"; Erdağ Aksel, Rahmi Aksungur, Elvan Alpay, Selim Birsnel, Esra Ersen, Serhat Kiraz, Kadri Özayten, Osman, Ergül Özkutan, İskender Yediler, Adem Yılmaz, gibi sergiler dikkat çekmiştir. Siyasi ve kavramsallaşan sergiler yeni bir yaklaşımı ortaya koymuştur. Habitat II sırasında gerçekleştirilen "Öteki" sergisi (Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği'nin girişimiyle Salıpazarı 1. Antrepo Binası'nda Haziran 1996'da gerçekleştirilmiştir) ve "Türk resminde Büyük Figür" sergisi (Resim- Heykel Müzesi'nde Haziran 1996'da gerçekleştirilmiştir) bu iki yaklaşımın sergileri gibi durmaktadır: Tuval resminde figür ve enstalasyon ve tuval resminin kavramsal olarak ele alınışı TÜYAP salonlarında gerçekleştirilen "Genç Etkinlik" sergileri de bu anlamda genç bir sanatın oluşumunu göstermektedir (Akay, 1999).

Ankara'da düzenlenen I. Uluslararası Asya- Avrupa Sanat Bienali'nden bir yıl sonra başlayan Uluslararası İstanbul Bienali, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olan İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İKSV) tarafından, bugüne dek düzenlenen bir etkinlik olarak yıllardır sürmektedir. Bienal, Türkiye'nin toplumsal çehresinin hızla değiştiği, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında ekonomik liberalizm ve dini fundemantalizmin hızla yükselişe geçtiği bir dönemde geliştirilmiştir. Bu toplumsal bağlam içinde gelişen Uluslararası İstanbul Bienali, Türkiye sanat ortamındaki muhafazakâr tutumları kırarak uluslararası sanat ortamında yer almayı hedeflemişse de, İstanbul Sanat Bayramları, Yeni Eğilimler Sergileri, Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergileri ve Öncü Türk Sanatından Bir Kesit Sergileri'nin hiçbiri uluslararası çapta bir girişim olamamıştır (Pelvanoğlu, 2009: 255).

İstanbul Bienali, Tüyap Sanat Fuarı ve Artİstanbul Uluslararası Çağdaş Sanat Buluşması Türkiye'de gerçekleştirilen düzenli sanat etkinliklerinin en önemlileri niteliğindeki duruşlarıyla, Türkiye'nin kültür sanat yaşamı açısından son derece önemli roller üstlenmiştir. Türk sanatçılar, Pop Sanat, Hiper Gerçekçilik, Minimal ve Kavramsal Sanat, Yeni Gerçekçi, Yeni Dışavurumculuk gibi sanat akımlarını yorumlama çabasına girmişlerse de genç nüfusu yoğun olan kalabalık bir ülkede, dahası dünyanın merkezinde kültürel bir köprü konumundaki Türkiye'de, bu tür etkinliklerin çok daha güçlü olması beklenmektedir. Devletin etkinliklere bakış açısının da önemini vurgulamamız gerekmektedir. Etkinliklerin ziyaret edilme oranlarına dair veriler ise umut vericidir. Bu durum aslında toplumda sanata yönelik güçlü bir potansiyelin var olduğunu ortaya oymakla birlikte, yıl içinde galerilerde açılan çok sayıda ilgi çekici sergi ve eserden haberleri bile olmayan bir kesim toplumun fuarlar sayesinde yılda bir iki gün olsun sanatla buluştuğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Aslında bu durum, bir yandan harekete geçebilecek olumlu bir potansiyeli fuarlar sırasında ortaya koyarken, diğer yandan yıl içindeki

hareketsizlik, popüler kültür sağanağı altındaki toplumun sanata olan ilgi noksanlığını göstermektedir (Üstünipek, 2006).

Dünyanın güncel sanat alanında önde gelen ülkelerinde köklü bir geçmişe sahip olan sanatçı inisiyatiflerinin Türkiye'deki varlığı on yılı henüz aşmıştır ki, 1990'lı yıllardan bugüne kadar birçok sanatçı inisiyatifi oluşmuş, sanatçılar tarafından yürütülen mekan açılmış ancak birkaç yıl içerisinde sona ermiştir. İstanbul'da (bugün dahi) sayısı 20'yi geçmeyen sanatçı inisiyatifi, güncel sanat alanı için böylesine önemli görülürken yeteri kadar destek bulamamaktadır. Türkiye'de sanata destek mekanizmalarının özel girişimler tarafından yürütülmesi durumu karşısında alternatif/bağımsız sanatçı inisiyatifleri ve sanatçılar idaresindeki mekanların sürdürülebilirlikleri kendi ürettikleri farklı çözüm yolları ile sağlanmaktadır. Ardı ardına açılan galeriler, kültür ve sanat alanında çalışan vakıflar, dernekler, düzenlenen festivaller ve sergilerin oluşturduğu yoğun sanat ortamında, sanatçı inisiyatifleri kendi iradeleri ile hareket etmeyi ve görece daha küçük çaplı, alternatif etkinlikler ile bu yoğun sanat ortamında yer almayı seçmektedirler. Sınırlı olanaklar ile devamlılıklarını sağlamaya çalışan bu alternatif/ bağımsız oluşumlar için, “güncel sanat alanının nefes alıp vermesine katkı sağladığı”, “küçük ölçekli, bağımsız inisiyatiflerin olmazsa olmaz öneme sahip olduğu, bağımsızlar olmadan İstanbul uluslararası çağdaş sanat ortamında geldiği yere gelemeyeceği, heyecansız ve steril bir marketten başka bir şey olamayacağı” gibi görüşler öne sürülmektedir. Avrupa Birliği'nin veya bağımsız vakıfların çeşitli sanat fonları Türkiye'deki sanatçıların proje üretebilmelerine olanak tanımış olmasına rağmen kar amacı gütmeyen bu oluşumların üretimi ve bir mekanı devam ettirmesi için gerekli kaynakları bir araya toplayamaması birçok soru ve sorun doğurmaktadır (Bursalı, 2013).

Kısacası görüldüğü gibi, 20. yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde sanatsal saptamaların yönü kuşkusuz bir parça değişmek durumunda kalmıştır. 1940 ve 1950'li yılların Türkiye'sinde plastik sanatlar alanındaki arayışlar, yerellik, evrensellik tartışmaları ile başlamış 1980'lerden itibaren de kendi varoluşsal problemlerini kavramsal yöntemlerle dünyaya daha açık, evrensel dile yakın ifade olanaklarına dönüşmüştür. Bu Türk sanatının kendi içine dönüşü ile kendinden bir şeyler çıkararak, geliştirmenin çabaları olarak algılanmalıdır.

SONUÇ

Başta da belirtildiği gibi bazı olgu ya da süreçlerin bütüncül bir değerlendirme içinde yapılmasının, onların algılanmasında daha sağlıklı veriler sağladığı gibi, Türk sanatının dönemlerini de birbirinden bağımsız düşünmemeliyiz. 1950 öncesinde sanat, Cumhuriyet burjuvazisi aracılığıyla halka ulaşmış, diğer ikinci yarısında da, özel girişimlerle, yani galericilik olgusunun gelişimiyle, sanatçıların sanat alıcısı ile buluşmasını sağlayıp yönlendirmiş ancak sanat toplumsal pratiğin içine sokulamadığı için birbirinden uzak kalmıştır. 1980'li yıllardan sonra ise iletişim olanaklarının daha verimli

kullanılması ve gelişmesi ile artan küresel ilişkiler, güncel organizasyonlar, sanat hareketleri alternatif, farklı mecralar yolu ile kentli insanların hayatına dahil olmuştur. Sanat yazını alanında da zamanla plastik sanatlara yönelik -pek eleştirel olmayan fakat sanat alıcısı ve izleyenlerinin algısını besleyecek-makaleler, dergiler, kataloglar, kitaplar yayınlanmış, hareketlilik sağlanmıştır.

Önemli bulunan nokta ise, Türk resminde, çalışmanın üzerine kurulduğu sahne olan 1980'lerden itibaren devamlılığını sürdüren ve 1960'larda giderek çeşitlenmiş alternatiflerin bir arada barındığı bir çoğulculuk döneminin yaşanmış olduğudur. Çoğulculuk anlayışı içinde, 1960'ların sonundan 1980'lerin başına kadar yaşanan toplumsal, kültürel ve siyasi gelişmelere koşut, ironik, eleştirel ve politik bir duruş sergileyen yeni figüratif bir resim dili gelişmiştir. Bu yeni figürasyon eğilimi, 1970 kuşağı sanatçıları için bir temel niteliği taşımakla birlikte, toplumsal eleştirel gerçekçi ve dışavurumcu-sürrealist ya da fantastik-gerçekçi olmak üzere figüratif yöndeki eğilimleri çeşitlendirmiştir. Ancak kesin bir sanat anlayışı olmayan, üslupsal gruplamalara sığmayan, kendini bireysel güç içinde ifade eden eylem ya da tavırlara da bu dönemden sonra sıkça rastlanmaya başlanmıştır. Özellikle 1990'lardan sonra Türk sanatında postmodernist ilgiler içinde çalışan sanatçılar, kendi anlatılarını, eleştirel, kavramsal ve özgün çalışmalarla postmodern söyleme katmışlardır. Bienaller, diğer sanat etkinlikleri, bağımsız inisiyatifler kanalıyla ifade olanaklarının sınırlarını zorlayan pek çok sanatçı evrensel anlam sorunsalına eğilme durumunu deneyimlemiştir, deneyimlemektedir. Bu manada, geleneksel yöntemlerle üretilen yaratıların da, postmodern ifade olanakları kullanılarak üretilen işlerin de izleyici kitesine ulaşması ve toplum-sanat ilişkisinin gelişmesi konusunda üstlendikleri rol, uluslararası tanınırlığın ve farkındalığın artırması yönünden tartışılmaz bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Akay, A. (1999). *Devlet Himayesinden Serbestleşmeye Plastik Sanatlar*, Sanatın Sosyolojik Gözü, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Aksüğür Duben, İ. (1999). *Cumhuriyetin Renkleri Biçimleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Aydemir, Ş. (1999). *Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı*, Trabzon: KTÜ Yayınları.

Banuri, T. (1990). *Modernization and ist discontent: a cultural perspective on theories of development*, F.A. Marglin (eds.): *Dominating knowledge: Development, Culture, and Resistance* Development, Culture and Resistance. Oxford: Clarendon Press.

Bursalı, E. A. (2013). *Sanatçı İnisiyatifleri ve Sanatçılar Tarafından Yürütülen Mekânların İstanbul Güncel Sanat Alanındaki Rolü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Dönmezler, S. (1984). *Kriminoloji*, İstanbul: Filiz Yayınevi.
- Ersoy, A. (1998). *Günümüz Türk Resim Sanatı*. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Ersoy, A. (Ocak/Şubat 2001). Eleştiri Yazıları Işığında Resim Sanatımıza Sosyolojik Bakış, *Türkiye 'de Sanat Plastik Sanatlar Dergisi*, Sayı 47, s: 23.
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Görgün, T. (2004). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Uzmanlık Tezi.
- Görmez, K. (1991). *Şehir ve İnsan*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kahraman, H. B. (Kasım/Aralık/Ocak 1999). Türkiye'de Kültürel Söylem Kurguları: Kopuştan Eklemlenmeye ve Geleneksizliğin Geleneği. *Doğu-Batı*, Sayı 9, s: 139-140.
- Kahraman, H. B. (Mayıs 1987). Türk Resminde Çağdaşlaşma Evreleri, *Sanat Olayı*, Sayı 60, s: 62-63.
- Karavit, C. (2002). *Akadeğilmi, Akademi'den Üniversite'ye Geçiş Sürecinde 1980-1990 Dönemindeki Öğrencilerin Deneysel Sanat Hareketleri*, İstanbul: Stüdyo İmge.
- Kwame, A. A. (1992). *Africa in the Philosophy of Culture*. New York: Oxford University Pres.
- Öndin, N. (Güz 2003). Cumhuriyet' in Kültür Politikası ve Sanat, *Sanat Dünyamız*, Sayı 89, s: 145-157.
- Özek, Ç. (1974). *Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sorunları Sempozyumu* (1973, İstanbul). İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Özsezgin, K. (1998). *Cumhuriyet' in 75. Yılında Türk Resmi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pelvanoğlu, B. (2009). *1980 Sonrası Türkiye'de Sanat: Dönüşümler*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Sevgi, C. (1988). *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular*. İzmir: Kuvvet Matbaacılık.
- Tansuğ, S. (1982). *Türk Resminde Yeni Dönem*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Torun, E. (2002). *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişimlere Yol Açan İç ve Dış Etkenler (1945-1960)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Üstünipek, M. (Ocak/Şubat 2006) Artİstanbul 2005’in Ardından: Toplum Sanatın Neresinde?, *Türkiye’de Sanat Plastik Sanatlar Dergisi*, Sayı 72, s: 52-55.

Yüksel, N. (Ocak/Şubat 2003). Türk Plastik Sanatlarında Değişen Değerler, *Rh+ Plastik Sanatlar Dergisi*, Sayı 3, s: 33-34.

SANAL KAYNAKÇA

Türkiye’ de Opera. Erişim Tarihi, 18.10.2006
<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF7E7F2B691D9F009764B5516ED5B497B2>

Üstünipek, M. (1999) *Türk Resim Sanatı Tarihi*. Erişim Tarihi, 25.07.2006, http://lebriz.com/v3_misc/docView.aspx?doc=143&pageID=21&lang=TR, ()).

TÜRKİYE’DE TURİZM GELİRLERİNİN CARİ İŞLEMLER DENGESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Zelal BEYAZ¹
Gözde KARABACAK²

ÖZET

1980’li yıllarda dünya genelinde ortaya çıkan ekonomik serbestleşme hareketleriyle uyumlu olarak Türkiye dışa açık büyüme stratejisinin benimsendiği 24 Ocak Kararları’ndan sonra diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerinde yeni bir döneme geçiş yapmıştır. Dünya ticaret hacminde ortaya çıkan artış sonucunda özellikle üretimde teknoloji, enerji, hammadde ve ara girdi bağımlılığı olan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ithalatları giderek artmış ve bu ülkeler artan dış ticaret açıklarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye’nin üretime bağlı olarak yaşadığı dış ticaret açığı beraberinde cari açık sorununu da gündeme getirmiştir. Diğer taraftan ekonomik serbestleşmeyle birlikte dünya turizminde ortaya çıkan gelişmelerin Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu yansımaları olmuştur. Günümüzde turizm ve seyahat, dünya genelinde en çok döviz geliri sağlayan sektörlerden biri konumuna gelmiştir. Genellikle dış ticaret kaleminin negatif etkisiyle cari açık veren gelişmekte olan ülkeler bu açığı kapatmada hizmetler dengesinden ve hizmetler dengesi içinde de fazla veren dış turizm dengesinden yararlanmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de turizm sektörünün cari işlemler dengesindeki önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde cari işlemler dengesine ve önemine kısaca değinilmekte, Türkiye’de cari işlemler dengesinin tarihsel gelişimi ve cari açığın seyri çeşitli ölçümler ve grafikler aracılığıyla incelenmektedir. İkinci bölümde, ülke ekonomileri için turizm sektörünün genel olarak önemine ve gelir getirici katkılarına kısaca değinilmekte; Türkiye’de sektörün gelişimi turist sayıları, turizm gelirleri vb. verilerle incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de turizm sektörünün cari işlemler hesabına ne gibi etkilerinin olduğuna yer verilmekte ve söz konusu etkileri yine çeşitli tablolar ve grafikler yardımıyla açıklanmaktadır. Çalışma genel bir değerlendirmenin ve önerilerin yer aldığı sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cari İşlemler Dengesi, Dış Ticaret Açığı, Ödemeler Bilançosu, Turizm Gelirleri.

Jel Kodları: I15, I16

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İİSBF, zelalbeyaz@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İİSBF, gozde.karabacak@nisantasi.edu.tr

THE EFFECT OF TOURISM REVENUES ON CURRENT ACCOUNT BALANCE IN TURKEY

ABSTRACT

In accordance with the economic liberalization movements arising in the 1980s all over the world, Turkey switched to a new era in its commercial relationships with other countries as of the decisions on 24th January, when it adopted a strategy for outward-oriented growth. As a result of the increase in world trade volume, the import of such countries as Turkey dependent on technology, energy, raw material and intermediate output especially in production has increased gradually and these countries are faced with foreign trade deficits. Turkey's foreign trade deficit concomitant with production has raised the topic of current account deficit. On the other hand, the developments in world tourism concomitant with economic liberalization have had positive effects on Turkish economy. Today travel and tourism has come to be one of the sectors whereby the highest amount of foreign currency is obtained across the world. In general, the developing countries which have a current account deficit under the negative effect of the item of foreign trade make use of the balances of service to close this deficit and use the balance of foreign tourism having a surplus in budget within this balance. This study is intended to reveal the importance of tourism sector in the balance of current accounts in Turkey. Towards this end, there is a brief mention of the balance of current accounts and its importance in the first chapter of the study in which historical development of the balance of current accounts and the process of current account deficit will be analysed through various measurements and graphics. In the second chapter, a mention is made of the importance of tourism sector in the economies of countries on the whole and its revenue-generating contributions; development of the sector in Turkey is dealt with in the light of the numbers of tourists, revenues of tourism, etc. In the third chapter, there is a place for the effects of tourism sector on current accounts in Turkey and the effects in questions are again dealt with through various tables and graphics. The study is concluded with the conclusion part containing a general evaluation and recommendations.

Keywords: Balance of Current Accounts, Foreign Trade Deficit, Balance of Payments, Tourism Revenues.

Jel Codes: I15, I16

GİRİŞ

1980'lerden sonra dünya genelinde etkisini ciddi ölçüde hissettiren ekonomik serbestleşme eğilimleri dünya ticaret hacminin de zamanla artmasına neden olmuştur. Dünya ekonomisinde ortaya çıkan bu gelişmelerden etkilenen Türkiye ekonomisi, dışa açık büyüme stratejisinin benimsendiği 24 Ocak 1980 kararlarından sonra diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerinde yeni bir döneme geçiş yapmıştır (Çelik vd., 2017: 249).

Dünya ticaret hacminde ortaya çıkan bu gelişmeler bazı ülkelerin ekonomileri üzerinde olumlu bazı ülkelerin ekonomileri üzerinde ise olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır. Özellikle üretimde teknoloji, enerji, hammadde ve ara girdi bağımlılığı olan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ithalatları giderek artmış ve bu ülkeler artan dış ticaret açıklarıyla karşı karşıya kalmışlardır (Dinçer, 1993: 123). 1980 yılından sonra Türkiye ekonomisinin ihracatı ithalatının gerisinde kalmış ve sürekli dış ticaret açığı vermiştir.

Türkiye'nin üretime bağlı olarak yaşadığı dış ticaret açığı beraberinde cari açık sorununu da meydana getirmiştir. Buna karşın ekonomik serbestleşmeyle birlikte dünya turizminde ortaya çıkan gelişmelerin Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu yansımaları olmuştur. Hem dünya genelinde hem de Türkiye'de turizm yatırımlarında ve harcamalarında görülen ciddi artışlar neticesinde Türkiye'de turizm gelirleri hızla yükselmeye başlamıştır.

Turizm sektörü yabancı sermaye bağımlılığını azaltmak isteyen ülkelere bir fırsat sağlamakta, diğer ithalat endüstrilerini tamamlamakta ve döviz akımını kararlılığa ulaştırmaktadır. Turizm sektörü ülke gelirlerini artırması, kısa sürede döviz getirisi sağlaması, daha az dış alım ve yatırım gerektirmesi gibi çeşitli avantajlar taşımaktadır. Ayrıca turizm sektöründe yapılan yatırımların geri dönüş hızlarının daha kısa vadede olması ve döviz gelirlerinin artırılmasına olumlu katkı sağlaması dolayısıyla ödemeler bilançosu dengesine olumlu katkılar yapması nedeniyle Türkiye ekonomisinin temel sorunlarından biri olan cari açığı gidermede önemli bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma Türkiye'de turizm sektörünün cari işlemler dengesindeki önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde cari işlemler dengesine kısaca değinildikten sonra Türkiye'de cari işlemler dengesinin tarihsel gelişimine yer verilmekte; cari açığa ilişkin çeşitli ölçümler grafikler ve tablolar aracılığıyla incelenmektedir. İkinci bölümde turizm sektörünün önemine değinilmekte ve Türkiye'de sektörün gelişimi turist sayıları, turizm gelirleri gibi çeşitli veriler üzerinden incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Türkiye'de cari işlemler dengesi ile turizm gelirleri arasındaki ilişki ele alınmakta ve bu ilişki çeşitli tablolar ve grafikler yardımıyla açıklanmaktadır. Çalışma, genel bir değerlendirmenin ve önerilerin yer aldığı sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

1. TÜRKİYE'DE CARİ İŞLEMLER DENGESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Ödemeler bilançosu veya bir diğer adıyla dış ödemeler dengesi, bir ülkenin belirli bir dönemde diğer ülkelerle olan tüm ekonomik ilişkilerinin döviz cinsinden değerini göstermektedir (Karluk, 2009: 352). Başka bir deyişle ödemeler bilançosu bir ülkenin bir muhasebe yılı içerisinde diğer ülkelerle gerçekleştirdiği mal, hizmet, sermaye ve turizm ilişkileri sonucunda ortaya çıkan, döviz giriş-çıkışlarını gösteren tablodur.

Ödemeler bilançosu cari işlemler hesabı, sermaye hesabı, resmi rezervler ve net hata noksan hesabı olmak üzere dört ana hesaptan oluşmaktadır. Cari işlemler hesabı bir ülkenin mal ve hizmet ihracatı ile ithalatına ait kayıtların yer aldığı dolayısıyla ekonomik işlemlerinin büyük bir bölümünün kaydedildiği hesaptır. Bu nedenle cari işlemler dengesi bir ülke ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından son derece önemli bir faktördür. Bilhassa gelişmekte olan ekonomiler, ödemeler dengesi üzerinde en etkili olan cari işlemler açıklarını minimize etmeyi ekonomik hedeflerinde birinci sıraya taşımaktadırlar.

Bir ülkede cari işlemler açığı, yurtdışında özel kesim tasarruf-yatırım farkına ve/veya kamu açığına eşit olmak durumundadır. Böyle bir ekonomide yabancı tasarrufları yurtdışında özel kesim veya kamu açığını finanse etmek amacıyla kullanılmaktadır. Başka bir deyişle yurtiçi kamu ve özel kesim tasarruf açığı yabancı tasarruflarla karşılanmaktadır (Dornbusch-Fischer, 1990: 51-54).

Milli gelir muhasebesi özdeşliğine göre açık bir ekonomide cari işlemler hesabı (CA) her zaman toplam tasarruf (S) ile yatırım (I) arasındaki farka eşittir. Tasarruf, gelirin harcanmayan kısmı olarak tanımlanır ve cari işlemler hesabı ile uluslararası sermaye akımı (ΔB) aynı paranın iki yüzü gibidir (Boria and Disyatat, 2015: 4).

$$CA = Y - C - I = \Delta B \quad (1)$$

$$S = Y - C \quad (2)$$

$$CA = S - I = \Delta B \quad (3)$$

$S - I$ net sermaye çıkışı (veya bazen net yabancı yatırım) olarak adlandırılmakta ve yerleşiklerin yurtdışına verdikleri borç ile yabancılardan aldıkları borç arasındaki farkı ifade etmektedir. Buna göre net sermaye çıkışı negatif ise yatırım tasarrufu aşmakta ve ekonomide ilave yatırım yurtdışından borçlanarak finanse edilmekte; yani sermaye girişi yaşanmaktadır. Bu durumda ülke dünya finansal piyasalarında net borç alandır. Bu durum ülkenin ihraç ettiği mal ve hizmet ithal ettiği anlamına gelir (Mankiw, 2011: 154-156).

Gelişmekte olan ülkeler 1970'li yıllara kadar ithal ikameci politikalar izlemiş, dış finansman gereksinimini ağırlıklı olarak uluslararası resmi kuruluşların desteği ve devletten devlete yardımlarla

karşılıma çalışmışlardır. Dolayısıyla söz konusu ülkelerin en temel sorunu döviz dar boğazı ve dolayısıyla üretim sürecinde ihtiyaç duyulan malların ithalatının yapılamaması olmuştur (Celasun, 2001: 162). 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerin büyüme performanslarını koruyabilmeleri için ithalata olan bağımlılıkları daha da artmıştır. Küreselleşme hareketleriyle birlikte söz konusu ülkeler dünyayla bütünleşmek ve aynı zamanda finansal piyasalar aracılığıyla kaynaklarını artırabilmek için cari işlemler bilançosunun ve sermaye hareketlerinin konvertibilitesini sağlamışlardır (Tuncer, 2001: 42).

Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşu olan 1923 yılından 1930 yılına kadar geçen süreçte bağımsız bir gümrük politikasına sahip olunmamasından ötürü dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. Türkiye'de ödemeler bilançosuna ilişkin tablolar ilk defa 1926 yılında düzenlenmeye başlamış ve yalnızca ihracat ile ithalat kalemlerindeki değişimler ayrıntılı olarak gösterilmiştir. İhracat ve ithalat dışındaki kalemlerde meydana gelen değişimler ayrıntılı bir şekilde gösterilmediğinden ödemeler bilançosundaki açıkların hangi kalemlerden ortaya çıktığı bilinmemektedir (Saatçioğlu, 2005: 6). 1930-1946 yılları arasında, 1938 yılı hariç, uygulanan sıkı döviz kontrolü ve alınan çeşitli tedbirler nedeniyle bilanço fazla vermiştir. 1946 yılında devalüasyon yapılmasına ve diğer uygulamalara karşın 1949 yılı dışında ödemeler bilançosu açık vermeyi sürdürmüş ve ekonominin önemli bir sorunu haline dönüşmüştür (Alkin, 1990: 229).

Türkiye'de dışa açılma sürecinin hız kazandığı 1980 yılından sonra, yıllarca yasaklanmış olan tüketim malları ithalatının serbest bırakılması dış ticaret açığı sorununun büyümesini de beraberinde getirmiştir. Bunun yanında dışa açılma süreciyle birlikte teknoloji transferi hızlanmış, Türkiye ihraç ettiği ürünlerin çeşitliliğini artırmış ve yeni pazarlara açılarak ihracat hacmini artırmıştır. Dışa açılmanın üretim ve tüketim açısından ortaya çıkardığı bu olumlu gelişmelere karşın Türkiye'de 1980 sonrası ihracat hacmi sürekli olarak ithalat hacminin gerisinde kalmıştır (Çelik vd., 2017: 250). 1984 yılında ödemeler bilançosu yeni bir standarda bağlı olarak düzenlenmeye başlamıştır. 1985 yılında turizm sektörüne yapılan yatırımlarla cari işlemler dengesine önemli katkılar yapılmış olmasına karşın, 1986 yılında petrol fiyatlarında ortaya çıkan yükseliş ve dış ticarete yaşanan sorunlar neticesinde ödemeler bilançosunda hedeflenen performans sağlanamamıştır. 1989 yılında hem döviz kuru artışının enflasyonun altında ayarlanması hem de mevduatlara uygulanan yüksek faiz oranı neticesinde Türkiye'ye giren döviz sayesinde 1989 yılında cari işlemler hesabı fazla vermiştir (Karluk, 2009: 291-292).

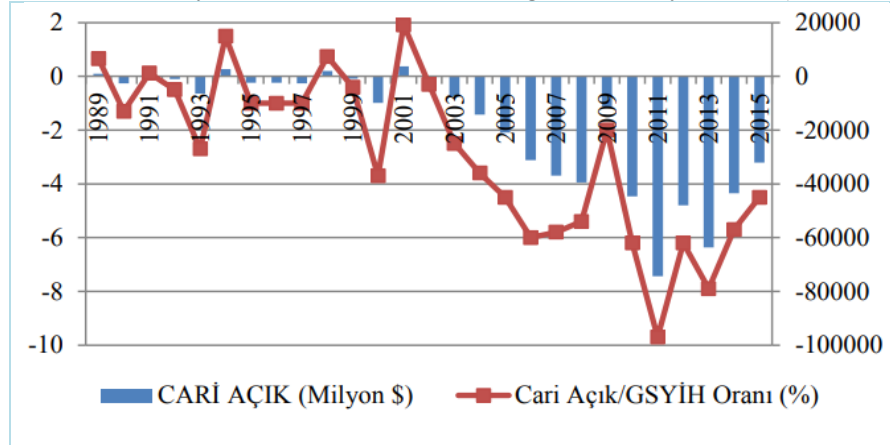
1990 ile 1991 yıllarında gelişmiş ülkelerde yaşanan resesyon, Doğu Avrupa'da ortaya çıkan yeni yapılanmalar ve Körfez Krizi gibi gelişmeler Türkiye'de uluslararası ticareti olumsuz yönde etkilemiştir. Körfez Krizi nedeniyle 1991 yılında azalan turizm gelirleri neticesinde yükselen dış ticaret açığı sonucu 1992 yılından itibaren Türkiye'de cari işlemler hesabı yeniden açık vermeye başlamış ve 1993 yılında rekor düzeye ulaşmıştır. 1994'te uygulanmaya başlanan 5 Nisan Kararları neticesinde reel kurlarda ortaya çıkan şok düşüşler ödemeler dengesinde belli bir ölçüde düzelmeye sağlamıştır (Eren,

1999: 93). AB ile 1996 yılında oluşturulan Gümrük Birliği'yle birlikte dış ticarete uygulanan korumacı politikaların azaltılması, ihracat pazarlarında ortaya çıkan durgunluk ve iç talebin canlılığını koruması ithalatın artışını hızlandırmış, dış ticaret dengesi bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Ayrıca TCMB 1996 yılından itibaren bavul ticareti tahminlerini kapsayacak biçimde ödemeler bilançosu istatistiklerini açıklamaya başlamıştır. İthalat artış hızının 1997 yılında yavaşlamasına karşın bavul ticaretinin beklenenden daha düşük düzeyde gerçekleşmesi dış ticaret açığında artış neden olmuştur. Söz konusu açık büyük ölçüde görünmeyen kalemlerden elde edilen gelirlerle, cari işlemler açığı ise sermaye girişiyle finanse edilmeye çalışılmıştır (Parasız, 1996: 422).

Türkiye'de Güçlü Ekonomiye Geçiş programının uygulanmaya başlandığı 2001 yılı ve sonraki dönemde cari işlemler açığı sürekli artmış göstermiştir. 2000-2017 yılları arasında cari açığın düşüş gösterdiği tek yıl 2008 Küresel Krizi'nin yaşandığı yıl olmuştur. Türkiye'nin cari işlemler açığının artış trendi, bu açığın tehlikeli boyutlara ulaşip ulaşmadığının ve sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır (Yayar ve Demir, 2014: 129).

Cari açığın GSYH içindeki payı bir ülkenin ekonomik krize gidip gitmediğinin de önemli bir parametresi olarak kabul edilmektedir. Cari açığın GSYH'ye oranının kimi iktisatçılara göre %4 (Dornbusch ve Fisher, 1990), kimi iktisatçılara göre %5 (Freund ve Warnock, 2005: 9), kimi iktisatçılara göreyse %6 (Edwards, 2005: 1) düzeyini aşması riskli olarak değerlendirilmekte ve bir kriz sinyali olarak algılanmaktadır. Burada bazı iktisatçıların (Edwards, 2001; Uygur, 2004) ülkenin salt cari açık/GSYH oranının büyüklüğüne bakılarak kriz olasılığından bahsetmenin eksik kalacağını ifade ettiklerini belirtmek gerekir. Bu yaklaşıma göre söz konusu oranın yanı sıra döviz kuru politikası, dış borç miktarı, borcun bileşimi ve vadesi gibi unsurların da göz önüne alınması gerekmektedir. Bazı iktisatçılar ise (Corden, 1994) açığın kamu kesiminden ziyade özel sektör kaynaklı olması halinde, kaynakların etkin kullanılacağı varsayımından hareketle, endişelenilmemesi gerektiğini ileri sürmektedirler.

Grafik 1. Türkiye'de Cari Açık ve Cari Açığın GSYİH'ya Oranı (1989-2015)

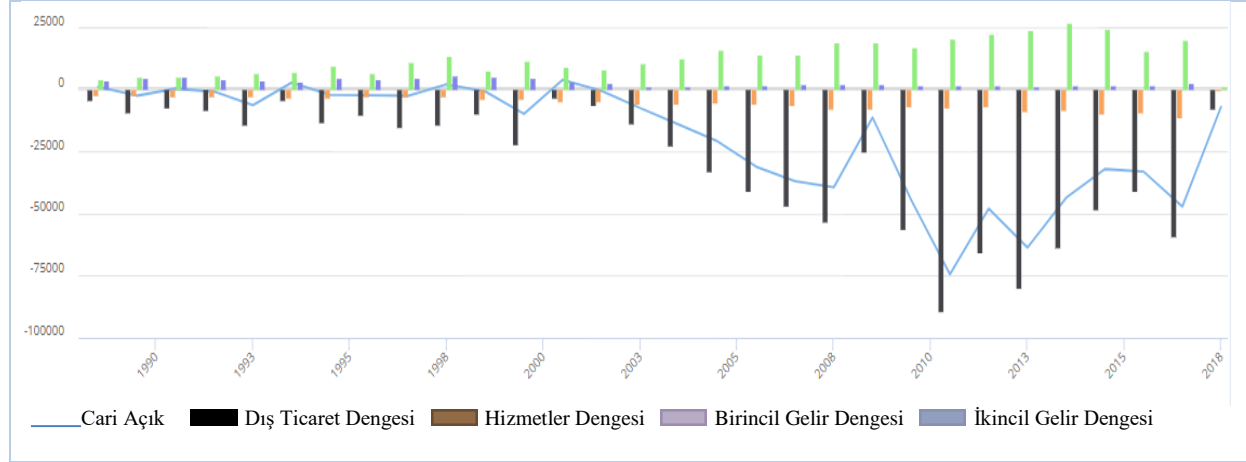

Kaynak: Keskin, 2017: 92.

Türkiye'nin 1989-2015 yılları arasında cari açığın seyri mutlak rakamlarla ve cari açığın GSYH'ye oranı şeklinde Grafik 1'de gösterilmektedir. Grafik 1'e göre cari açık 2003 yılı sonrasında hızla artmaktadır. Bu durumu Türkiye'nin hızlı büyüme politikasıyla ilişkilendirmek mümkündür. Bu bağlamda 2000'li yıllarda petrol fiyatlarında ortaya çıkan sürekli artışlar cari açığa meydana gelen artışta rol oynamıştır. Kriz ve devalüasyon yılları olan 1994, 1998 ve 2001'de cari işlemler hesabı fazla verirken, 2008 Küresel Finans Krizi'nin ardından petrol fiyatlarının sert bir biçimde düşüşü cari açığa ciddi bir azalma yaşanmasını sağlamıştır. Petrol fiyatlarının 2009 ve 2010 yıllarında tekrar yükselmesi cari açığı artırırken, 2014 yılında petrol fiyatlarında ortaya çıkan sert düşüşle cari açık büyük oranda düşmüştür. Diğer taraftan 2013 yılından itibaren döviz kurlarında ortaya çıkan artışlar ve dünya ekonomisinde meydana gelen daralmayla birlikte Türkiye'de cari açığın azaldığı görülmektedir. Ancak burada 2016 yılının sonunda Rusya'nın da katıldığı OPEC'in üretim sınırlama anlaşmasının önümüzdeki dönemde petrol fiyatlarını daha da artıracak olması cari açığa da artış beklentisi ortaya çıkardığını hatırlatmak gerekir.

Cari açık, söz konusu açık düzeyinde borçlanılması anlamına geldiğinden cari açığın kaynağının tespiti önemlidir. Bu nedenle cari açığa sebep olan ödemeler dengesinin cari işlemler hesabının alt kalemlerinin izlenmesi gerekmektedir. Cari işlemler hesabı dört alt kalemden oluşmaktadır. Bu alt kalemlerden en önemlisi ihracat ve ithalatı kapsayan ve dış ticaret dengesi olarak bilinen mal dengesidir. Cari işlemler hesabının ikinci alt kalemi hizmetler ticaretini kapsayan hizmet dengesidir. Üçüncü alt kalem, gelirleri kapsayan gelir dengesidir. Dördüncü alt kalem ise karşılıksız transferleri kapsayan cari transferler kalemidir.

Türkiye'de 1989-2018 yılları arasında mal ve gelir dengesi sürekli negatif değerler olarak cari açığı artırıcı etki yapmıştır. Buna karşılık aynı dönemde hizmet dengesi ve cari transferler sürekli pozitif değerler olarak cari açığı düşürücü etki yapmıştır. Grafik 2'de Türkiye'de 1989-2018 yılları arasında cari işlemler hesabının dört kaleminin cari açığa etkileri görülmektedir. Grafik 2 incelendiğinde cari açığa en büyük olumsuz etkiyi mal dengesinin, en büyük olumlu katkıyı ise hizmet dengesinin yaptığı görülmektedir.

Grafik 2. Cari İşlemler Alt Kalemlerinin Cari Açığa Etkileri (Milyon \$): 1989-2018

Kaynak: TCMB (evds.tcmb.gov.tr, 2018)

2. TÜRKİYE’DE TURİZM SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Turizm faaliyetleri, bireylerin ikamet ettikleri çevre dışında gerçekleşen, iş ya da eğlence amaçlı ve bir yılı aşmayan tüm seyahat ve konaklama faaliyetleri biçiminde tanımlanmaktadır (Chuck, 1997: 138). Bünyesinde konaklama, ulaştırma, pazarlama, perakende satış mağazaları, yiyecek-içecek faaliyetleri ve birtakım animasyon etkinlikleri gibi birbirinden farklı etkinlikleri barındıran turizm koruyucu, sürükleyici ve uyarıcı bir sektör olma niteliği taşımaktadır. Turizm endüstrisinin gelişmesinde nüfus artışı, teknolojik gelişme, yaşam süresinin artması, kentleşme, sosyal güvenlik, seyahat özgürlüğü ve ücretli tatil gibi faktörler dinamik bir rol oynamaktadır. Ayrıca turizm sektörü pek çok ülkedeki ticaret, ulaşım, konaklama, inşaat, yiyecek-içecek ve diğer hizmet sektörleriyle beraber doğrudan veya dolaylı olarak yayılma etkisi göstermektedir (Proença ve Soukiazı, 2008: 749). Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından altyapının ve turizmle ilintili yan sektörlerin geliştirilmesi, yabancı sermaye yatırımlarının teşviki, teknoloji transferi sağlanması ve benzeri birçok avantajı bulunmaktadır (Yarcan, 1996: 31).

Türkiye’de turizm sektörünün tarihsel gelişimini 1923-1963 Planlı Dönem öncesi, 1963-1983 Planlı Dönem ve 1983 yılından günümüze Liberalizasyon Dönemi olmak üzere üç dönemde ele almak mümkündür. 1923-1963 yılları arasında turizm sektörüyle ilgili gelişmeler son derece sınırlı olsa da bu dönemde yerli ve yabancı yatırımcılar için bazı teşvikleri ve vergi indirimlerini içeren “Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu” 1953 yılında uygulamaya konulmuştur. Ayrıca 1955 yılında Turizm Bankası kurulmuştur. 1963-1983 yılları arasında kapsayan Planlı Dönem’de turizmin gelişimini sağlamak üzere çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Etkin bir yönetim aracı olarak da 1972 yılında Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) kurulmuştur (Şen ve Şit, 2015: 32).

Türkiye’de turizm sektörünün gelişimi 1980’li yıllarla birlikte ivme kazanmıştır. 1982 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu” ile daha liberal bir dönemi başlatan en önemli

yasal düzenlemelerden biri yapılmıştır. Söz konusu kanun ile yatırımlar öncelikli olarak turizm alanlarına yönlendirilerek kıt kaynaklardan daha etkin bir şekilde yararlanılmaya çalışılmıştır. Ayrıca temel planlama ve koordinasyon işlevlerinden sorumlu olan Turizm Bakanlığı kamu arazilerinin tahsisine ilişkin işlemleri kolaylaştıran, turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesini sağlayan bir kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmüştür (Şen ve Şit, 2015: 32). 1983 yılı Türkiye’de özelleştirmelerin başladığı ve devletin üst yapı yatırımlarından çekildiği, özel sektörün ekonomide ağırlığının arttığı bir yapıya dönüşmeye başladığı yıl olmuştur. Bu dönemde başta TÜRSAB olmak üzere, Turizmi Geliştirme Vakfı (TUGEV), Türkiye Otelciler Birliği (TÜROB), Turizm Yatırımcıları Derneği (TYD) gibi sivil kuruluşlar turizm sektörünün temsilcileri konumuna gelmişlerdir (DPT, 2006).

1985 yılından itibaren Türkiye’nin turizm sektöründen elde ettiği gelirler artış trendine girmiştir. 1990’lı yıllarda Türkiye uluslararası bir turizm merkezi olmayı başarmıştır. Buna karşılık 1997 yılında meydana gelen Asya ve Rusya krizleri sonrasında Türkiye’nin turizm gelirlerinde reel olarak bir azalma meydana gelmişse de (www.tuik.gov.tr) 2000’li yıllarda dünya turizm sektöründe turizm gelirleri ve turist varışları sıralamasında ilk on ülke arasına girmiştir (UNWTO, 2011: 6). Türkiye 2008 yılında 22 milyar dolar ile dünyada en fazla turizm geliri sağlayan 9. ülke olmayı başarmıştır (UNWTO, 2010: 6). 2011 yılında ise turizm gelirleri bir önceki yıla göre %10,6 yükselerek 23 milyar dolara ulaşmış, turizm sektörü “altın yılı”nı yaşamıştır (Çoban ve Özcan, 2013: 245).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2013 yılının Şubat ayında turizm istatistikleri metodolojisinde güncelleme yaparak 2001-2012 yılları için turizm gelirlerini revize etmiştir. Bu kapsamda, daha evvel ulaştırma hizmeti olarak dış denge hesaplarında yer alan ve yerli firmalar tarafından taşınan ziyaretçilerin uluslararası ulaşım harcamaları, marinalarda ziyaretçilerin yapmış oldukları harcamaları kapsayan marina hizmet bedelleri ve ziyaretçilerin ülkemizde yapmış oldukları GSM dolaşım harcamaları turizm gelirinе dahil edilmiştir. Yapılan değişiklikler sonrası daha evvel 23 milyar 440 milyon dolar olarak açıklanan 2012 yılı turizm geliri 29 milyar 351 milyon dolar olarak revize edilmiştir. 2015 yılında ise artan terör olayları, iç karışıklık ve Rusya ile yaşanan uçak krizi gibi nedenlerden ötürü gerek ülkeye gelen turist sayısında gerekse ülkeye giren döviz miktarında büyük bir azalma yaşanmıştır. 2015 yılında turizm gelirleri 2014 yılına göre %8,3 oranında düşmüştür (www.tuik.gov.tr).

Tablo 1. En Çok Turist Çeken Ülkeler ve Bu Ülkelerin Turizm Gelirleri (2012-2016)

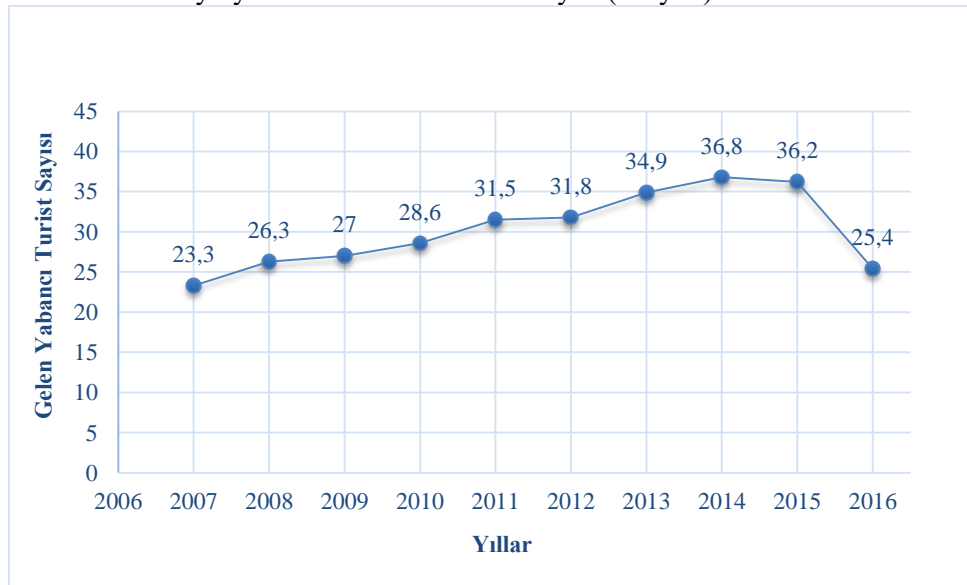
Ülkeler	En Çok Turist Çeken Ülkeler Sıralaması					Uluslararası Turizm Geliri (Milyon \$)				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Fransa	1	1	1	1	1	53,6	56,7	58,1	44,9	42,5
ABD	2	2	2	2	2	126,2	172,9	191,9	205,4	205,9
İspanya	3	3	3	3	3	56,3	62,6	65,1	56,5	60,3
Çin	4	4	4	4	4	50,0	51,7	44,0	45,0	44,4

İtalya	5	5	5	5	5	41,2	43,9	45,9	39,4	40,2
Almanya	7	7	7	7	6	38,1	41,3	43,3	36,9	37,4
İngiltere	8	8	8	6	7	36,2	41,0	46,5	45,5	39,6
Meksika	14	10	9	8	8	12,7	13,9	16,2	17,7	19,6
Tayland	10	11	12	9	9	38,8	41,8	38,4	44,9	49,9
Rusya	9	9	10	11	10	10,7	12,0	11,7	8,4	7,8
Yunanistan	15	15	15	15	11	13,4	16,1	17,8	15,7	14,6
Avusturya	12	14	14	12	12	18,9	20,2	20,8	18,2	19,3
Malezya	11	12	13	14	13	20,2	21,5	22,6	17,6	18,1
Hong Kong (Çin)	13	13	11	13	14	33,1	38,9	38,4	36,1	32,9
Türkiye	6	6	6	10	15	25,3	28	29,5	26,6	18,7

Kaynak: UNTWO Tourism Highlights 2015, 2016 ve 2017 raporlarında yer alan verilerden hareketle hazırlanmıştır.

Tablo 1’de 2012-2016 yılları arasında en çok turist çeken ülkeler ve bu ülkelerin elde ettikleri turizm gelirleri gösterilmektedir. Tablo 1 incelendiğinde 2012-2016 yılları arasında dünyada en çok turist çeken ilk beş ülkenin sırasıyla Fransa, ABD, İspanya, Çin ve İtalya olduğu görülmektedir. Türkiye 2012, 2013 ve 2014 yıllarında dünyada en çok turist çeken 6. ülke konumunda iken; 2015 yılında 10. sıraya, 2016 yılında ise 15. sıraya gerilemiştir. Türkiye’nin turizm gelirlerinin ise 2014 yılında 29,5 milyon dolara ulaştığı ancak bu gelirin 2015 yılında 26,5’ye 2016 yılında ise 18,7’ye gerilediği görülmektedir. Rusya ile yaşanan uçak krizi, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve yurtdışında yaşanan güvenlik problemleri 2015 ve 2016 yıllarında turizm gelirlerinde üst üste yaşanan önemli ölçüdeki düşüşte etkili olan gelişmelerdir. Bu durum turizm sektörünün siyasi, ekonomik ve güvenlik gibi faktörlerden önemli ölçüde etkilenen hassas bir yapıda olduğunun göstergesidir.

Grafik 3. Türkiye’ye Gelen Yabancı Turist Sayısı (Milyon): 2007-2016

Kaynak: TÜİK’ten elde edilen verilerle hazırlanmıştır.

Grafik 3, 2007-2016 yılları arasında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısını göstermektedir. Buna göre Türkiye'nin ziyaretçi sayısı 2007-2014 yılları arasında düzenli olarak artarken, 2014 yılından sonra azalan bir trend izlemiştir. 2014 yılında 36.8 milyon olan Türkiye'yi gelen yabancı turist sayısı 2015 yılında 36.2 milyona düşmüştür. Bu rakamın 2016 yılında %30'luk düşüşle 25.4'e gerilediği dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Milliyetine Göre Ziyaretçi Sayısının En Çok Düştüğü İlk 5 Ülke

Ülke	2015	2016	Değişim Oranı %
Rusya	3.649.003	866.256	-76.26
Irak	1.094.144	420.831	-61.54
İngiltere	2.512.139	1.711.481	-31.87
Almanya	5.580.792	3.890.074	-30.30
Hollanda	1.232.487	906.336	-26.46

Kaynak: TÜİK'ten elde edilen veriler ışığında hazırlanmıştır.

Tablo 2, 2015-2016 yılları arasında milliyetlerine göre Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist sayısında en büyük düşüşün yaşandığı ilk beş ülkeyi ve bu ülkelerden gelen ziyaretçi sayısını göstermektedir. Tablo incelendiğinde 2016 yılında Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısında en büyük düşüşün yaşandığı ülkenin Rusya olduğu görülmektedir. Rusya'dan gelen yabancı turist sayısı %76, Irak'tan gelen yabancı turist sayısı %61, İngiltere'den gelen yabancı turist sayısı ise %31 gibi yüksek oranlarda azalmıştır. Rusya'dan gelen ziyaretçi sayısındaki azalmanın nedeni uçak düşürme krizinin ardından iki ülke arasında başlayan gerilim sonrası Rus tur operatörlerinin daha önceki rezervasyonları iptal ederek Türkiye satışlarını durdurma kararı almış olmalarıdır. Diğer taraftan AB ülkeleriyle yaşanan siyasal sorunlar, artan terör olayları ve ekonomik durgunluk da Avrupa ülkelerinden gelen turist sayısının düşmesine neden olmuştur.

3. TÜRKİYE'DE CARİ İŞLEMLER DENGESİ VE TURİZM GELİRLERİ İLİŞKİSİ

Uluslararası turizm, cari işlemler hesabının uluslararası hizmetler alt başlığı altında yer alan önemli bir kalemdir. Bu açıdan turizm sektörüne ait gelirler ödemeler bilançosu açığı olan ülkeler için oldukça önemli bir döviz kaynağıdır (Olalı ve Timur, 1986: 39). Diğer taraftan, yurt dışına çıkan yerleşiklerin turizm faaliyetleri nedeniyle ülkeden döviz çıkması, ithal mal kullanımı, yabancı yatırımcıların kar transferi ve yabancı çalışan maliyetleri ödemeler bilançosu üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır (Özkök, 2008: 58). Turizmden sağlanan döviz girdilerinin turizm sebebiyle oluşan

döviz çıkışlarından fazla olduğu durumda ödemeler dengesinde pozitif yönlü bir değişim meydana gelmektedir.

Günümüzde uluslararası turizmin hacmi, turizmin ödemeler bilançosuna etkilerini de önemli bir noktaya taşımıştır. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin ödemeler bilançosunda turizmin yeri ve bazı ülkelerin bu alanda sergiledikleri performanslar, turizm sektörünü gelir sağlayıcı sektörler içinde önemli bir konuma taşımıştır (Toskay, 1989: 56).

Bir ülkede turizm sektörünün gelişmesi yabancı sermaye yatırımları yoluyla ülkeye sermaye girişi sağlamakta, bu durum ödemeler bilançosu dengesi üzerinde olumlu bir etki ortaya çıkarmaktadır. Ödemeler bilançosu açıklarının kapatılmasında turizme başvurulmasının nedenlerini üç temel açıdan ele almak mümkündür. Birincisi, turizm sektörü büyük altyapı yatırımları gerektirmeyen, emek yoğun bir sektördür. Dolayısıyla etkili tanıtımlar, fiyat indirimleri, vergi ve ulaşım noktasında sağlanacak kolaylıklar yoluyla ülkeye turist çekilebilmesi mümkündür. İkincisi, turizmin bir hizmet sektörü olması sebebiyle üretildiği yerde tüketiminin gerekmesi doğrudan ülkeye döviz girişi sağlamaktadır. Üçüncüsü, ürün çeşitlendirme olanaklarının yüksek olmasıdır (Özkök, 2008: 57-59). Önemli turizm varlıklarına sahip olan Türkiye’de döviz gereksinimini karşılamak adına 1980’li yıllarda turizmi teşvik edecek yasal düzenlemeler yapılmış ve sektöre ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda turizm politikalarının ana hedeflerinden biri turizm gelirleri aracılığıyla ödemeler dengesine olumlu katkı sağlamak olmuştur (Erdoğan, 1996: 224).

1984 yılından günümüze turizmin cari işlemler hesabındaki seyrini gösteren Tablo 3 incelendiğinde 1988-2001 yılları arası hariç Türkiye ekonomisinin sürekli olarak cari açık verdiği görülmektedir. 1984 yılında 1.4 milyar \$ olan cari açık, 1990 yılında 2.6 milyar \$’a, 2000 yılında 9,9 milyar \$’a, 2017 yılında ise 47 milyar \$’a yükselmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde cari işlemler hesabının alt kalemleri içerisinde en etkili kalemin dış ticaret dengesi olduğu görülmektedir. Türkiye’de özellikle 2000’li yıllarla birlikte cari açığın artmasının en önemli nedeni dış ticaret açıklarının giderek yükselmesidir. Dış ticaret dengesinin sürekli açık vermesine karşın hizmetler kalemi ve cari transferler kalemi ise sürekli fazla vermektedir. Hizmetler dengesinin en önemli kalemi olan net turizm gelirleri ise artan bir şekilde fazla vermektedir. Net turizm gelirleri 1984 yılından itibaren hizmetler dengesinin en büyük kalemi olmuş ve özellikle 2003-2010 yılları arasında net turizm gelirleri hizmetler dengesi fazlasının üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak 2010 yılından sonra turizm gelirleri hizmetler dengesi fazlasını aşamamıştır. 1984 yılında 271 milyon \$ fazla veren turizm dengesi, 1990 yılında 2,7 milyar \$, 2000 yılında 5,9 milyar \$, 2014 yılında ise 24 milyar \$ ile bu zamana kadarki en üst seviyesine ulaşmıştır. Tablo 3 incelendiğinde Türkiye’de net turizm gelirlerinin 2014 yılından itibaren düzenli olarak azaldığı da dikkat çekmektedir.

Tablo 3. Türkiye'nin Cari İşlemler Hesabı ve Turizm (1984-2018) (Milyon ABD \$)

Yıllar	I. Cari İşlemler Hesabı	A. Dış Ticaret Dengesi	B. Hizmetler Dengesi	B.1. Taşımacılık	B.2. Turizm	B.3. İnşaat	B.4. Diğer Hizm.	C. Gelir Dengesi	D. Cari Transferler
1984	-1,439.00	-2,910.00	986.00	220.00	271.00	63.00	531.00	-1,503.00	1,988.00
1985	-1,013.00	-2,976.00	1,600.00	176.00	770.00	246.00	488.00	-1,553.00	1,916.00
1986	-1,465.00	-3,018.00	1,590.00	12.00	637.00	301.00	766.00	-1,877.00	1,840.00
1987	-806.00	-3,206.00	2,162.00	98.00	1,028.00	293.00	871.00	-2,085.00	2,323.00
1988	1,596.00	-1,813.00	3,833.00	264.00	1,997.00	476.00	1,221.00	-2,513.00	2,089.00
1989	938.00	-4,190.00	4,028.00	299.00	1,992.00	582.00	1,289.00	-2,327.00	3,427.00
1990	-2,625.00	-9,448.00	4,966.00	20.00	2,705.00	741.00	1,643.00	-2,508.00	4,365.00
1991	250.00	-7,290.00	5,164.00	235.00	2,062.00	713.00	2,232.00	-2,663.00	5,039.00
1992	-974.00	-8,076.00	5,807.00	170.00	2,863.00	936.00	1,362.00	-2,625.00	3,920.00
1993	-6,433.00	-14,081.00	6,740.00	47.00	3,025.00	1,142.00	1,532.00	-2,744.00	3,652.00
1994	2,631.00	-4,167.00	7,052.00	270.00	3,455.00	1,254.00	1,903.00	-3,264.00	3,010.00
1995	-2,339.00	-13,152.00	9,620.00	302.00	4,046.00	1,857.00	3,181.00	-3,205.00	4,398.00
1996	-2,437.00	-10,264.00	6,657.00	15.00	4,385.00	1,941.00	1,796.00	-2,927.00	4,097.00
1997	-2,638.00	-15,048.00	10,912.00	323.00	5,286.00	2,285.00	4,314.00	-3,013.00	4,511.00
1998	2,000.00	-13,927.00	13,407.00	755.00	5,423.00	2,311.00	5,451.00	-2,985.00	5,505.00
1999	-925.00	-9,667.00	7,398.00	799.00	3,732.00	1,095.00	3,268.00	-3,537.00	4,881.00
2000	-9,920.00	-21,959.00	11,277.00	492.00	5,923.00	968.00	3,982.00	-4,002.00	4,764.00
2001	3,760.00	-3,282.00	9,055.00	833.00	6,352.00	654.00	1,614.00	-5,000.00	2,987.00
2002	-626.00	-6,404.00	7,899.00	861.00	6,599.00	832.00	-54.00	-4,554.00	2,433.00
2003	-7,554.00	-13,411.00	10,394.00	-523.00	11,051.00	682.00	-104.00	-5,557.00	1,020.00
2004	-14,198.00	-22,438.00	12,732.00	-1,143.00	13,597.00	724.00	-169.00	-5,609.00	1,117.00
2005	-20,980.00	-32,936.00	15,872.00	-70.00	16,087.00	874.00	-344.00	-5,370.00	1,454.00
2006	-31,168.00	-40,894.00	13,897.00	294.00	14,468.00	879.00	-598.00	-5,985.00	1,814.00
2007	-36,949.00	-46,831.00	14,089.00	-431.00	15,781.00	759.00	-839.00	-6,278.00	2,071.00
2008	-39,425.00	-52,917.00	18,908.00	246.00	19,541.00	974.00	-1,146.00	-7,602.00	2,186.00
2009	-11,358.00	-24,762.00	18,728.00	1,838.00	18,405.00	1,090.00	-1,369.00	-7,657.00	2,333.00
2010	-44,616.00	-56,325.00	16,749.00	1,340.00	17,391.00	859.00	-1,428.00	-6,515.00	1,475.00
2011	-74,402.00	-89,160.00	20,288.00	2,401.00	20,171.00	838.00	-1,529.00	-7,249.00	1,719.00
2012	-47,963.00	-65,367.00	22,541.00	3,699.00	21,251.00	1,029.00	-1,724.00	-6,588.00	1,451.00
2013	-63,642.00	-79,917.00	23,618.00	3,959.00	23,180.00	675.00	-2,158.00	-8,620.00	1,277.00
2014	-43,644.00	-63,593.00	26,675.00	5,460.00	24,480.00	1,084.00	-2,017.00	-8,239.00	1,513.00
2015	-32,109.00	-48,128.00	24,228.00	6,182.00	21,248.00	375.00	-1,513.00	-9,651.00	1,442.00
2016	-33,137.00	-40,892.00	15,263.00	5,033.00	13,960.00	512.00	-1,718.00	-9,181.00	1,673.00
2017	-47,170.00	-58,844.00	20,106.00	5,545.00	17,655.00	440.00	-1,622.00	-11,070.00	2,638.00

Kaynak: TCMB'den elde edilen veriler ışığında hazırlanmıştır.

Türkiye'nin en önemli yapısal sorunlarından biri olan cari açığın ve cari açığa neden olan dış ticaret açığının azaltılmasında turizm gelirlerinin katkısı büyüktür (Uğuz, 2014: 18-19). Tablo 4, 1996-2017 yılları arasında Türkiye'de dış ticaret açığı, turizm gelirleri ve turizm gelirlerinin dış ticaret açıklarını kapama payını göstermektedir. Dış ticaret açığının 1996-2017 yılları arasındaki seyri incelendiğinde söz konusu açığın en düşük düzeye 2001 yılında ulaştığı ancak kalan yıllarda genel olarak artan bir seyir izlediği görülmektedir. Dış ticaret açığının 2001 yılında en düşük düzeye inmesinin nedeni Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleridir. Özellikle finans sektörünü etkileyen krizlerin ardından ithalatta yaşanan düşüş ve ihracattaki artış Türkiye'nin dış ticaret açığının bir miktar azalmasına neden olmuştur.

Turizm gelirleri incelendiğinde 1990'lı yılların sonundan itibaren artan talep doğrultusunda giderek yaygınlaşan “herşey dahil” sisteminin ve Kalkınma Planları dahilindeki politikaların uygulanmasıyla birlikte Türkiye’de turizm gelirlerinin genel olarak artış trendi izlediği görülmektedir. 1997 yılında yaşanan Güneydoğu Asya ve 1998 yılında yaşanan Rusya mali krizleri ile Türkiye’de 1999 yılında meydana gelen deprem nedeniyle söz konusu yıllarda turizm gelirleri azalmıştır. 2003 yılında başlayan II. Körfez Krizi’nin etkisiyle turist sayısında azalma olmasına karşın, yurt dışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Türkiye’ye yaptıkları seyahatlere ilişkin harcamaların da turizm gelirlerine dahil edilmesiyle birlikte turizm gelirlerindeki artış devam etmiştir. 2006 yılında kuş gribi, İsrail-Lübnan Savaşı gibi Türkiye’yi etkileyen ulusal ve uluslararası olumsuzluklar nedeniyle turizm gelirleri azalmıştır.

Tablo 4’te dış ticaret açığını kapamada turizm gelirlerinin payı incelendiğinde Türkiye’de 2015-2017 yılları arasında turizmin dış ticaret açığını kapama payının azaldığı görülmektedir. 2015 yılında turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapama payı % 49,73 iken, bu oran 2016 yılında %39,48’e, 2017 yılında ise %34,25’e gerilemiştir.

Tablo 4. Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açıklarını Kapama Payı (1996-2017)

Yıl	Dış Ticaret Açığı (DTA) \$ (bin \$)	Turizm Geliri (bin \$)	Turizm Gelirinin DTA Kapama Payı (%)
1996	20.402.178	7.970.722	39,07
1997	22.297.649	9.233.503	41,41
1998	18.947.440	8.878.840	46,86
1999	14.084.047	7.069.293	50,19
2000	26.727.914	9.990.841	37,38
2001	10.064.867	13.450.127	133,63
2002	15.494.708	15.214.514	98,19
2003	22.086.856	16.302.053	73,81
2004	34.372.613	20.262.640	58,95
2005	43.297.743	24.124.501	55,72
2006	54.041.498	23.148.669	42,83
2007	62.790.965	27.214.988	43,34
2008	69.936.378	30.979.979	44,30
2009	38.785.809	32.006.149	82,52
2010	71.661.113	33.027.943	46,09
2011	105.934.807	36.151.328	34,13
2012	84.066.659	36.776.645	43,75
2013	99.858.613	32.308.991	32,35
2014	84.508.918	34.305.903	40,59
2015	63.268.398	31.464.777	49,73
2016	55.995.686	22.107.440	39,48
2017	76.736.291	26.283.656	34,25

Kaynak: https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri/dis-ticaret-aciklarini-kapatmada-payi_916.html, (erişim tarihi:08.03.2018).

Tablo 5'te 1980-2106 yılları arasında Türkiye'de ihracat gelirleri, turizm gelirleri ve turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı gösterilmektedir. Tablo 5 incelendiğinde Türkiye'de 1980 yılından günümüze ihracat gelirlerinin genel olarak artış trendinde olduğu görülmektedir. Buna karşın Türkiye'de 2013 yılında ulaştığı yaklaşık 157 milyon dolarlık en yüksek düzeyden sonra ihracat gelirleri azalmaya başlamıştır. Benzer şekilde genel olarak artış trendi izleyen turizm gelirleri de 2013 yılından sonra düzenli olarak azalmıştır. Turizm gelirlerinin ihracat gelirleri oranına bakıldığında ise belirli bir sistematik yapıda hareket etmediği, 2010-2015 yılları arasında yaklaşık %20 düzeyinde olan bu oranın 2016 yılında %15.5'e düştüğü görülmektedir.

Tablo 5. Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine Oranı (1980-2016)

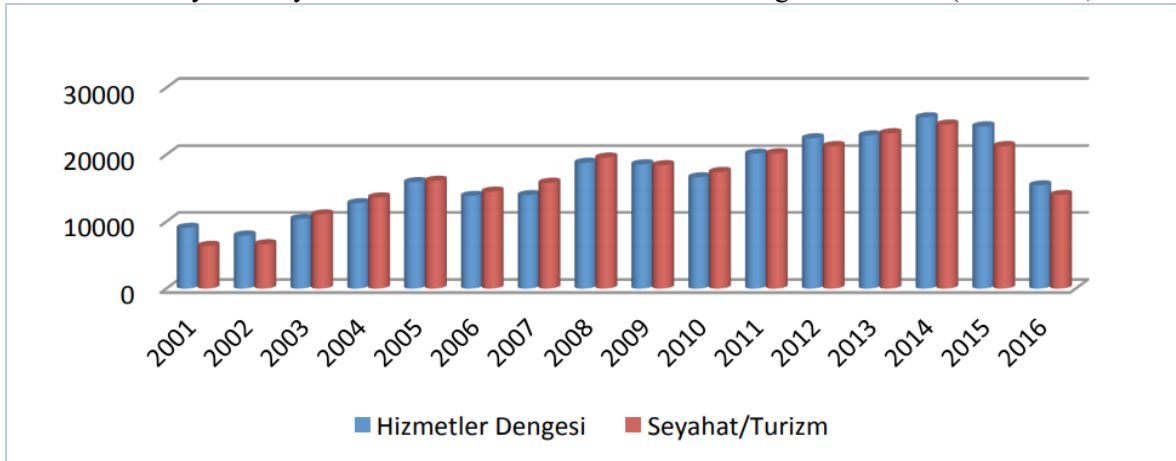
Yıllar	İhracat (Milyon \$)	Turizm Gelirleri (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine Oranı (%)
1980	2.910.1	326.7	11.2
1981	4.702.9	381.3	8.1
1982	5.746.0	370.3	6.4
1983	5.727.8	411.1	7.2
1984	7.133.6	840.0	11.8
1985	7.958.0	1.482.0	18.6
1986	7.456.7	1.215.0	16.3
1987	10.190.0	1.721.1	16.9
1988	11.662.0	2.355.3	20.2
1989	11.624.7	2.556.5	22.0
1990	12.959.3	3.225.0	24.9
1991	13.593.5	2.654.0	19.5
1992	14.714.6	3.639.0	24.7
1993	15.345.1	3.959.0	25.8
1994	18.105.9	4.321.0	23.9
1995	21.637.0	4.957.0	22.9
1996	23.225.5	5.962.1	25.7
1997	26.261.1	8.088.5	30.8
1998	26.974.0	7.808.9	28.9
1999	26.587.2	5.203.0	19.6
2000	27.774.9	7.636.0	27.5
2001	31.334.2	10.450.7	33.4
2002	36.059.1	12.420.5	34.4
2003	47.252.8	13.854.9	28.2
2004	63.167.0	17.076.6	25.2
2005	73.476.4	20.322.1	24.7
2006	85.534.7	18.594.0	19.7
2007	107.271.8	20.942.5	17.3
2008	132.027.2	25.415.1	16.6
2009	102.142.6	25.064.5	20.8
2010	113.883.2	24.931.0	18.3
2011	134.906.9	28.115.7	20.8

2012	152.478.5	29.351.4	19.2
2013	157.610.2	34.305.9	21.3
2014	151.802.6	32.309.0	21.8
2015	143.934.9	31.464.8	21.9
2016	142.606,2	22.107,4	15.5

Kaynak: TÜRSAB ve TÜİK.

Grafik 4, Türkiye’de seyahat/turizm sektörünün 2001-2016 yılları arasında hizmetler dengesine yaptığı katkıyı göstermektedir. Grafik 4 incelendiğinde 2001-2016 yılları arasında seyahat/turizm sektörünün Türkiye’de hizmetler dengesine yapmış olduğu pozitif katkı açıkça görülmektedir. Turizm sektörü 2003-2008 yılları arasındaki tüm yıllarda ve 2010, 2011 ile 2013 yıllarında hizmetler dengesi değerinden daha büyük bir değer ortaya çıkarmıştır. Turizm sektörünün sergilemiş olduğu bu performans sektörün hizmet sektörü içerisindeki lider konumunun göstergesidir.

Grafik 4. Türkiye’de Seyahat/Turizm Sektörünün Hizmetler Dengesine Katkısı (2001-2016)

Kaynak: Kuşat, 2017: 117.

SONUÇ

Türkiye’de 1980 sonrası benimsenen serbest dış ticaret politikasıyla birlikte dış ticaret hacminde ciddi bir artış meydana gelmiştir. Ancak Türkiye ekonomisinin enerji ve ara mallarında ithalata bağımlı olması ithalat giderlerinin artmasına, dolayısıyla dış ticaret açığından kaynaklanan kronik bir cari açık sorununa yol açmıştır. Uygulanmaya başlanan dışa açılma politikaları, turizm sektörünün geliştirilmesine yönelik çıkarılan kanunlar ve yapılan düzenlemelerle turizm sektörünün gelişimi gerçekleşmiştir. 1980’lerin sonunda turizm gelirleri hızla artmış ve cari açığı karşılamada önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır.

Mevcut verilerin ışığında, cari işlemler dengesi içinde yer alan uluslararası hizmetler hesabının en önemli kalemi olan dış turizmin mal dengesi hesabında ortaya çıkan açıkları dengelemede etkili

olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel varlıklarını değerlendirmeli, sektörün geliştirilmesi ve söz konusu etkinin sürdürülebilmesi sağlanmalıdır.

Türkiye’de turizm gelirlerinin cari açığı azaltabilme gücünü arttırmak için turizm gelirlerinin turizm giderlerinden çok daha hızlı yükselmesi gerekmektedir. Ancak turizm gelirlerini artırma amacının ulusal ve uluslararası krizlerden etkilenmeyecek sağlam bir zemine oturtulması ve sürdürülebilir olmasının sağlanması önemlidir. Kriz dönemlerinin turizm üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için uygulanan fiyat indirimleri, kriz sonrasında fiyat artışını kolayca mümkün kılmadığı için uzun vadede sektörü sıkıntıya sokabilmektedir. Bu bağlamda turizm sektöründe rekabetin fiyat düşürme politikasından ziyade hizmet kalitesinin artırılması yoluyla sürdürülmesi önemlidir.

Turizm gelirlerini artırabilmek için dünyada en çok turizm harcaması yapan ülkelerden Türkiye’ye turist çekebilmenin yolları aranmalıdır. Almanya, İngiltere ve Rusya dışında dünyada en çok turizm harcaması yapan ülkelerden Türkiye’ye gelen turist sayısı son derece düşüktür. ABD, Çin, İtalya, Fransa, Japonya, Güney Kore ve Kanada gibi yüksek düzeyde turizm harcamasına sahip ülkelerden Türkiye’ye yönelik turizm talebinin artırılmasına önem verilmelidir. Diğer taraftan turistik seyahatler açısından güvenliğin son derece önemli bir koşul olduğu düşünüldüğünde turist girişlerinin artırılması için Türkiye’nin hem yurt içinde hem de bulunduğu bölgede barış ortamının sağlanmasında güçlü ve aktif bir rol alması gerekmektedir.

Turizm gelirlerinin artırılabilmesinde göz önüne alınması gereken bir diğer husus da dünyada yaşanan gelişmelere uygun bir şekilde sektörün yönlendirilebilmesidir. Son yıllarda küresel ölçekte daha fazla dikkat çeken iklim değişikliği sorunu nedeniyle turizm bölgelerinin yer değiştirmesi öngörülmektedir. Söz konusu gelişmeler göz önüne alındığında gerek talebin artırılabilmesi gerekse sektörün çeşitlendirilebilmesi adına yeni turizm alanlarının oluşturulması gerekecektir. Bu bağlamda yeni turistik alanların çevreyle uyumlu ve planlı bir şekilde alt ve üst yapı yatırımlarıyla oluşturulması sağlanmalıdır.

Son olarak kültür turizmi, etnik turizm, sağlık turizmi ve kongre turizmi gibi gün geçtikçe önem kazanan turizm faaliyetlerinin öne çıkarılması ve bu alanlarda yapılacak yatırımlar yoluyla Türkiye için büyük bir döviz girdisine çevrilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Alkin, E. (1990). *Uluslararası Ekonomik İlişkiler*. (1. Baskı). İstanbul: Filiz Kitapevi.

Alp, E.A., Genç, E.G. (2015). The Relationship Between Current Account Deficit and Tourism: The Case of Turkey. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(2), 447-453.

- Boria, C., Disyatat, P. (2015). Capital Flows and Current Account: Takşng financing (more) seriously. BIS Working Papers, No: 525.
- Bozgeyik, Y., Eban, F. (2017). Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi: 2000-2015 Dönemine İlişkin Ampirik Çalışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (11), 966-978.
- Celasun, M. (2001). Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı. *Finansal Krizler ve Türkiye Örneği. Doğu Batı Dergisi*, 4 (17), 42-173.
- Chuck, Y. (Ed.) (1997). *International Tourism: A Global Perspective*. Madrid: World Tourism Organization (WTO) Publications.
- Corden, W. M. (1994). *Economic Policy, Exchange Rates, and the International System*. Oxford: Oxford University Press.
- Cihangir, M., Erkan, B., Harbalıoğlu, M. (2014). The Effect on Current Account of Net Tourism Revenues in Turkey. *European Scientific Journal*, 10 (13), 47-65.
- Çelik Uğuz, S., (2014). Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Turizmin Önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (26), 18-22.
- Çelik, T., Kaplan, M., Barak, D. (2017). Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Cari Açığın Sürdürülebilirliğine Etkisi: 1980-2016. *International Journal of Academic Value Studies*, 3 (14), 249-259.
- Çoban, O., Özcan, C. (2013). Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (1), 243-261.
- Dinçer, M.Z. (1993). *Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm*. (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Dornbusch, R., Fischer F. (1990). *Macroeconomics*. (11th Edition). McGraw-Hill. International Editions.
- DPT, (2006). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- Erdoğan, H. (1996). *Uluslararası Turizm*. (1. Baskı). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

- Eren, A. (1999). *Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunlar*. (1. Baskı). Muğla: Muğla Üniversitesi Yayını.
- Freund, C., Warnock, F. (2005). Current Account Deficit in Industrial Countries: The Bigger They Are, The Harder They Fall?, NBER Working Paper Series, No: 11823, December, 1-39.
- Kara, O., Çömlekçi, İ., Kaya, V. (2012). Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler ile İlişkisi: Türkiye Örneği (1992-2011). *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 75-100.
- Karluk, R. (2009). *Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika*. (9. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Keskin, A. (2017). Türkiye'de Cari Açık Sorunu ve Açığın Finansman Yapısı: 1989-2015 Dönem Analizi. *AİD*, 50 (3), 89-125.
- Kuşat, N., (2017). Cari Açıklarla Mücadelede Turizm Sektörü ve Türkiye Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 108-118.
- Mankiw, N. G. (2011). *Principles of Macroeconomics*. (6th Edition). Mason: Cengage Learning.
- Olalı, H., Timur, A. (1986). *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*. (2. Baskı). İzmir: Ofis Matbaacılık.
- Ongan, S. (2008). The Sustainability of Current Account Deficits and Tourism Receipts in Turkey. *The International Trade Journal*. 22 (1), 39-62.
- Özkök, F., Tufan, E., Hamarat, B. (2007). Effect Of Tourism Income On Current Account Deficit In Turkey. *International Tourism Biennial*. Çanakkale, 250-261.
- Özkök, F.G. (2008). *Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizmin Ekonomik Etkileri*. (1. Baskı). Bursa: Ekin Yayınları.
- Parasız, İ. (1996). *Uluslararası Para Sistemi*. (4. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Proença, S., Soukiazı, E. (2008). Tourism as an Economic Growth Factor: a Case Study for Southern European Countries. *Tourism Economics*, 14 (4), 791–806.

- Saatçioğlu, C. (2005). Ödemeler Dengesi ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/55MaliCozum/11%202055%20cem%20saatcioglu.doc.>, (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- şen, A., şit, M. (2015). Turizm Gelirlerinin Türkiye Ekonomisindeki Rolü ve Önemi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi*, 5(8), 30-45.
- şit, M. (2016). Türkiye Ekonomisinde Net Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Açığını Azaltmadaki Etkisinin Analizi: 1980-2015 Dönemi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi*, 9 (4), 57-67.
- TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?evds/serieMarket/#collapse_18., (Erişim Tarihi: 22.03.2018).
- Toskay, T. (1989). *Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım*. (3. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Tuncer, N. (2001). Para Krizleri ve Türkiye. *İktisat Dergisi*, (410-411), 43-51.
- UNWTO, (2011). Tourism Highlights, 2011 Editions, <http://www.unwto.org/facts/menu.html.>, (Erişim Tarihi: 08.03.2018).
- UNWTO, (2010), Tourism Highlights, 2010 Editions, <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284413720>, (Erişim Tarihi: 13.03.2018).
- Uygur, E. (2004). Cari Açık Tartışmaları. *İktisat, İşletme ve Finans*, 19 (222), 5-20.
- Yarcan, ř. (1996). *Türkiye’de Turizm ve Uluslararasılaşma*. (1. Baskı). İstanbul: Bođaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Yayar, R. ve Demir, Y. (2014). Türkiye’de Sürdürülebilir Cari Açık. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 118-148.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ

Ayhan CANKUT ¹

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-Sovyet ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye ve Rusya, ortak düşmanları olan emperyalist devletlere karşı yürüttükleri mücadele nedeniyle dostça bir ilişki içerisine girmişlerdir. Fakat görünürde olan bu dostluğun arkasında karşılıklı çıkarlar söz konusuydu. Türkiye için bu durum, dış politikada yardımlaşma, iç politikada Sovyetlerin her türlü ideolojik girişimlerini engelleme esasına dayanmaktadır. İngiltere ve Fransa'nın o dönemde yürüttükleri politika her iki devletin de ilişkilerini devam ettirmesini zorunlu kılmıştır. Ancak Türkiye ve Rusya arasında hiçbir zaman tam bir güven ortamı oluşturulamamıştır. Rusya'nın Anadolu'ya Bolşevik rejimini yayma çabaları ve Ermenilere verdiği destek Ankara Hükümetini rahatsız etmişti. Türkiye ile Sovyet Rusya arasında 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması neticesinde doğu sınırlarının güvenliğini sağlayan Türkiye, bütün gayretlerini Batı Cephesi'ne yönlendirme imkânına kavuşarak ordusunun durumunu kuvvetlendirmiş ve Yunanistan'ı yenilgiye uğratmayı başarmıştır. Lozan'da görüşmelerin tamamına katılmayı başaramayan Sovyet Rusya Boğazlar konusu görüşülürken Türkiye ile fikir ayrılığı yaşasa da İtilaf Devletlerine karşı Türkiye'yi destekleyici bir tavır sergilemiştir. Türkiye ise mecburen İngiltere'nin Boğazlar konusundaki tekliflerini kabul etmek durumunda kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bolşevikler, Türk-Rus, Türkiye Komünist Partisi.

Jel Kodları: Y70, Y80, Y20.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi, İİBF, a.cankut@hotmail.com

NATIONAL STRUGGLE PERIOD TURKEY-RUSSIA RELATIONS

ABSTRACT

A new era in Turkish-Soviet relations began after The First World War. Turkey and Russia entered into a friendly relationship because of the struggle against to the imperialist states with their common enemy, but mutual interests were hidden behind this apparent friendship. In this case for Turkey, cooperation in foreign policy, in the domestic policy is based on blocking any kind of ideological initiative of the Soviet Union. The policy that England and France carried out in that time obliged both states to maintain their relations. However, a secure environment never could be created between Turkey and Russia. Russia's efforts to spread the Bolshevik regime to Anatolia and its support for Armenians have disturbed the Ankara government. The sequel of The Moscow Treaty which was signed between Turkey and Soviet Russia in 16 March 1921, Turkey provided the security of the eastern boundary strengthened the situation of the army by gaining the opportunity to direct all efforts to the west front, and she achieved to defeat The Greece. Soviet Russia, which failed to participate in all of the talks in Lausanne, supported to Turkey against to Entente States, despite the separation of ideas with Turkey, while discussing The Straits subject. Turkey was obliged to accept U.K.'s bids about The Straits.

Key Words: The Bolsheviks, Turkish-Russian, Communist Party Of Turkey.

JEL Codes: Y70, Y80, Y20.

GİRİŞ

Rus İmparatorluğu'nun sıcak denizlere inme emelleri nedeniyle Türk-Rus ilişkileri 17. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar sürekli çatışmalarla geçmiştir. Bu durum I. Dünya Savaşı sonunda değişen şartlar gereği dayanışmaya dönüşmüştür.

Rus takvimine göre 25 Ekim 1917, miladi 7 Kasım tarihinde iktidarı ele geçiren Bolşevikler savaştan çekilme kararı aldılar. 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Barış Antlaşması ile Türk-Rus sınırı 1877-1878 savaşından önceki sınırlar olarak kabul edildi. Bu esnada Gürcüler, Azeriler, Dağıstanlılar ve Ermeniler 23 Şubat'ta "Ön Kafkas Birleşik Sosyalist Cumhuriyeti"ni ilan ettiler. Aralarındaki anlaşmazlıklar nedeniyle 26 Mayıs 1918'de birleşik cumhuriyeti lağv ederek ayrı ayrı bağımsızlıklarını ilan ettiler. Rusya savaştan çekildikten sonra Brest-Litovsk Barış Antlaşması hükümlerine uymak istemeyen Ermeniler ve Gürcülerle Osmanlı Devleti arasında savaş bir müddet daha devam etti. Osmanlı orduları 15 Eylül'de Ermenilerin kontrolünde olan Bakü'yü aldı (Gürün, 2010: 1-4). Bakü'nün Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine geçmesini tepkiyle karşılayan Bolşevik Rusya 20 Eylül 1918'de bir nota ile Osmanlı Devleti'ni antlaşma koşullarını çiğnemekle suçladı ve akabinde Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı Osmanlı açısından yok saydığını açıkladı (Sonyel, 2014: 85-86). Rusya ile Osmanlı arasında barış durumu ortadan kalkmış, ancak Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan bağımsızlıklarını ilan ettiklerinden Rusya ile ortak bir sınır da kalmamıştı.

İtilaf Devletleri, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nden faydalanarak Azerbaycan, İran, Batum ve Kars çevresinde, Osmanlı ordusu kontrolünde bulunan bölgeleri Kasım 1918'de ele geçirdiler. Böylelikle Türkiye'yi doğudan ve batıdan iki yönden baskı altına almış oluyorlardı. Diğer taraftan Sovyet Rusya'yı da güneyden çevirmiş oluyorlardı. İtilaf Devletleri böylelikle hem Türk-Sovyet işbirliğini önlemeyi hem de Türkiye'deki milli direnişi zayıflatmayı amaçlıyorlardı. Aynı zamanda Bolşevizm'in bölgede önünü kesilecekti. Bu amaca hizmet etmek üzere, Kafkaslardaki İngiliz Komiseri Oliver Wardrob tarafından Ocak 1920'de, bölgede kurulacak tampon devletler vasıtasıyla "Kafkas Seddi" oluşturulması fikri ortaya atıldı (Doğanay, 2009: 281-282). Rusya ise bu dönemde, Bolşevik devrim nedeniyle arası bozulan müttefikleriyle ve iç karışıklıklarıyla uğraşmak zorunda kalmıştı. Bütün bu gelişmeler Milli Mücadele döneminde karşılıklı çıkarlar çerçevesinde iyi ilişkiler geliştirilmesini sağlamıştır.

1. MİLLİ MÜCADELE'NİN ÖRGÜTLENMESİ DÖNEMİ

Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkiler, resmi olarak Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra başlamıştır. Ancak Samsun'a gelişinden itibaren başta Mustafa Kemal olmak üzere milli mücadeleyi örgütleyen ekip Sovyetlerle ilişki kurulması fikri üzerinde duruyordu. Büyük Millet Meclisi

açılıp, resmi ve düzenli ilişkiler başlayıncaya kadar kurulan ilişkiler, iki tarafın da karşılık olarak birbirlerinin niyetlerini anlamaya gayret ettikleri dönem olmuştur.

Mustafa Kemal açısından, Sovyet Rusya'nın Milli Mücadele'ye bakış açısı ve eğer mümkün olursa alınacak yardımın koşullarının neler olacağı önemliydi. Sovyet Rusya ise, Anadolu'da kurulacak yeni rejimin ne şekilde tesis edileceğini merak ediyordu. Bu dönemde, her iki tarafta da ittifak yapma düşüncesi yoktu. İngiltere ile anlaşabilme ümidi bu durumda etkendi (Bilge,1992: 26). Karşılıklı olarak birbirlerini kollayıp gelişen durumlara ve ortaya çıkan fırsatlara göre izleyecekleri politikaları belirleme eğilimindeydiler.

Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'yi örgütlemeye gayret ettiği o dönemde, memleketin kurtuluşu için Sovyet Rusya ile işbirliği yapmak o günkü şartların bir gereği idi. Bir taraftan memleketin kurtuluşu için örgütlenmeye çalışılırken, bir taraftan da ülkeyi işgal etmiş olan güçlü düşmana karşı ittifak çareleri aranmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa tarafından Karabekir Paşa'ya, 23 Haziran 1919'da Amasya'dan çekilen telgrafta, Bolşevizm'in her yönüyle tekrar incelendiği, Bolşevizm din ve geleneklerle ilgilenmediğinden ülke için sakıncalı olamayacağı bildirilmekteydi (Gürün, 2010: 10; Sonyel, 2014: 89). Yine bu telgrafın içeriğinden anlaşıldığına göre Milli Mücadele'nin yürütülebilmesi için Bolşeviklerin yardımına iki bakımdan ihtiyaç duyulmaktaydı. Bir taraftan Rusya'dan askeri ve maddi yardım alınması planlanırken, diğer taraftan da İtilaf Devletlerine Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşma ihtimali ima edilerek Türkiye politikalarını bunu göz önünde bulundurarak yürütmeleri gerektiği yönünde mesaj verilmek istenmekteydi (Kolesnikov, 2010: 27).

İki taraf arasındaki işbirliğinin esasını, ortak düşmana karşı her iki tarafın çıkarlarının korunması ve karşılıklı yardımlaşma oluşturmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, bu hususu 3 Ocak 1921 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada vurgulamıştı (Doğanay, 2009: 290). Diğer bir ifadeyle karşılıklı ilişkilerinin temeli emperyalizme karşı mücadele üzerine oturtulmuştu.

Kurat (2011: 566-567), İstanbul'da Hariciye Nezaretine mensup olup, daha sonra Ankara Dışişlerinde de görev alan bazı kişilerin, 15 Şubat 1919 tarihli ve Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin'in imzası ile Osmanlı Hükümeti'ne gönderilen muhtıranın içeriğini bildikleri ve bu muhtıranın ihtiva ettiği, *"barış, mazlum milletleri himaye, emperyalistlere karşı müşterek mücadele"* gibi sözlerin, o dönemin ağır şartları nedeniyle cazip görünmüş olabileceği değerlendirmesinde bulunmuştur. Sovyet Dışişleri Komiseri, bu muhtıradaki Sovyet Hükümeti'nin Türkiye ve diğer devletlerle barış içinde yaşamayı arzu ettiğini ve Rus halkı ile Türk halkı arasında dostluğun hüküm sürmesi gerektiğini ve Türk milletinin uzatacağı dostluk elini Rus halkının samimiyetle sıkacağını ifade etmekteydi. Böylelikle Rusya'nın Türkiye'ye karşı iyi niyet beslediği mesajı verilmek istenmekteydi. Bu ifadeler Büyük Millet Meclisi

Hükümeti'nin takip edeceği politikayla da uyumlu idi. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi Bolşevik devrimi neticesinde müttefikleri olan İngiltere ve Fransa ile düşman olan Sovyet Rusya ile ortak düşmana karşı işbirliği yapılması düşüncesi ve günün şartları gereği başkaca güçlü bir destek sağlama ihtimalinin olmaması da Türkiye'yi Sovyet Rusya ile işbirliğine mecbur etmiştir.

Sovyetler, Türk Milli Mücadelesi'ni, ezilen Doğu halklarının kalesi ve Komünist Enternasyonal'e dolaylı bir destek olarak görüyordu. Sovyet Rusya'ya göre Türkiye, kendisi için çok hasas bir konumda olan güney sınırında etkin bir tampon bölge oluşturarak İtilaf Devletlerinin Rusya'yı kuşatmasına engel olacaktı. Ayrıca o dönemde tek bağımsız İslam ülkesi durumundaki Türkiye'yi Bolşevikleştirerek, İslam dünyasını kazanabilecekti (Doğanay, 2009: 291). Böylelikle Batılı sömürgeci devletlere sorun yaratacağı gibi, Batıya etki edemeyen Bolşevizm'in Doğuya yayılmasını sağlayabilecekti.

Rusya'da yönetime hâkim olan Bolşevikler, 1919 yılında, Anadolu'da yeni başlayan milli hareketi yürütenlerin Bolşevizm'e karşı tutumlarının ne olacağını kestiremiyorlardı. Bu yüzden Türkiye'de Bolşevizm'i yayabilmek için zorunlu olarak başlangıçta Rusya'daki Türklerden, özellikle Türk İştirakiyun Teşkilatından (1920 yılında Türk Komünist Fırkası şekline dönüştürülmüştür) faydalanma yoluna gitmişlerdir. Bu teşkilat daha 1918 yılında, Komünist Enternasyonal tarafından Rusya'daki bir kısım Türk yönlendirilerek, Moskova'da kurulmuştu ve teşkilatın Merkez Komitesinin tüm masrafları Sovyet Rusya tarafından karşılanmaktaydı (Gürün, 2010: 16-17).

Bolşeviklerin o dönemde, Türkiye'ye temsilciler göndererek irtibat kurmaya ve kendi düşünceleri istikametinde yönlendirmeye çalıştıkları da görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa daha İstanbul'da bulunduğu esnada İlyaçev adında bir Sovyet Albay ile görüşmüştür. Yine 1919 yılı Haziran ayı ilk günlerinde Havza'da Ali Baba'nın Mesudiye otelinde Albay Semen Mihailoviç Budiyeni ile görüşmüştür (Tevetoğlu, 1988: 37). Milli Mücadele döneminde Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Dairesinde görev yapmış olan Emekli Albay Hüsamettin Ertürk'ün hatıralarına göre bu görüşmede Budiyeni Anadolu'da kurulacak devletin biçimini ve Kızılordu birliklerine ihtiyaç duyulup duyulmadığını öğrenmeye çalışmış, yapılacak silah ve cephane yardımını Türkiye'de Sovyetlere benzer bir hükümetin kurulması koşuluna bağlamaya gayret etmiştir. Mustafa Kemal Paşa bu görüşmede, sadece silahlara ihtiyaç olduğunu, kurulacak hükümet biçimini o anda açıklamayı uygun bulmadığını, öncelikle milli mücadeleyi kazanmayı hedeflediğini, ondan sonra ancak diğer konuların ele alınabileceğini belirtmiştir. Bu bilgiyi doğrulayan başka bir kaynak bulunmamakta ve Rus kaynakları da bu ziyareti teyit etmemektedir. Rus kaynaklarında Budiyeni'nin o tarihte başka bir bölgede olduğu belirtilmektedir (aktaran Bilge, 1992: 26).

Bolşevikler Ege Bölgesi'ne de heyetler göndererek 1919 ortalarında 61. Tümen Komutanı Albay Kazım (Özalp) Bey'le Balıkesir'de, yine 1919 yılının Ekim ayında ise Esad (Çınar) Bey ve Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri Başkanı Hacim Muhittin'le (Çarıklı) temas kurmuşlardır. Bu heyetler görüşmelerde, kapitalist dünyaya karşı Ruslar ile aynı fikirde olduklarını söylemeleri yani komünizmi kabul etmeleri karşılığında silah, cephane, para ve asker yardımı yapacaklarını ifade etmişlerdir (Çolak, 2010: 37-38).

Bolşeviklerin Türkiye'deki faaliyetlerine ilişkin olarak, 24 Ağustos 1920 tarihli Fransız istihbarat raporunda da İstanbul'da bir Bolşevik Komitesi kurulduğu, üç Rus ve on üç Türk'ten oluşan bu komitenin Anadolu'da çeşitli şubeler açtığı ve hatta Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'daki Bolşevik komiteleriyle de temasa geçtiği belirtilmektedir (Benhür, 2008: 280-281).

Bolşevikler, Kırım'da kurdukları Doğu İşleri Şubesi'nden bir temsilciyi İstanbul'a göndererek, Karakol Cemiyeti Başkanı Kara Vasıf Bey ile de görüşme yapmışlardır. Bu görüşmede Rus temsilcisi, Türkiye'de kurulacak yeni hükümet şeklinin demokratik olmasını ve bu hükümette işçi ve köylülerin de söz sahibi olmasını telkin ederek bu şartlar sağlanırsa emperyalist güçlere karşı altın ve gümüş olarak maddi yardım yapılacağı, aynı zamanda askeri yardım da sağlanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Rusya'ya temsilci göndermelerini istemiştir Kara Vasıf Bey'in, İstanbul'da yaptığı görüşmeler Ali Fuat Paşa aracılığı ile Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya iletilmiştir (Cebesoy, 2000: 39-115).

Kara Vasıf Bey'in Bolşeviklerle yaptığı görüşmenin öğrenilmesi üzerine, herhangi bir anlaşma oldubittisi ile karşılaşılmasın için Bolşeviklerle yapılacak görüşmelerin Kazım Karabekir Paşa vasıtasıyla yürütülmesi, diğer görüşmelerin bilgi edinmek şeklinde olması kararlaştırılmıştır (Sarınay, 1986: 205-206). Ancak alınan bu karardan Kara Vasıf Bey'in haberi olmasa gerek, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının onayı alınmadan Karakol Cemiyeti tarafından, Yusuf Ziya ve Baha Sait Beyler Rusya'ya temsilci olarak gönderilmiştir (Sonyel, 2014: 176). Baha Sait Bey, 11 Ocak 1920'de, Bakü'de Bolşeviklerle bir anlaşma imzalamıştır (Gürün, 2010: 12; Tevetoğlu, 1988: 20). Bu anlaşmayla yardım karşılığı Ruslara birtakım siyasi ödünler verilmesi kabul ediliyordu. Kayıtsız şartsız tam bağımsızlık hedeflenerek yürütülen Milli Mücadele açısından olumsuz etkiler doğuracak bir anlaşmaydı.

Baha Sait Bey tarafından yapılan ve yerine getirilmesi kabul edilemeyecek hususlar içeren bu anlaşmadan haberdar olan Mustafa Kemal Paşa, bu duruma çok sert tepki göstermiş, iç ve dış siyasi tedbirler ile uygulamalarda millete ve dünyaya karşı Heyet-i Temsiliye'nin sorumlu olduğunu belirterek, Kara Vasıf Bey'i bu tür davranışları tekrarlamamaları hususunda uyarmıştır. Mustafa Kemal Paşa, ayrıca 3 Mart 1920 tarihinde Karabekir Paşay'a bir telgraf çekerek durumu anlatmış ve halen Bakü'de

bulunan Baha Sait Bey'in, Türkiye adına hareket etmek için resmi yetkisinin bulunmadığını Bakü'deki ilgililere bildirmesi talimatını vermiştir (Tevetoğlu, 1988: 39-40).

Bolşeviklerle yapılacak görüşmelerin Kazım Karabekir Paşa vasıtasıyla yürütülmesi kararı doğrultusunda, Karabekir Paşa tarafından Bolşeviklerle irtibat kurmak maksadıyla ilk olarak Dr. Ömer Lütfi Bey ve Dr. Fuat Sabit Bey görevlendirilmiştir. Dr. Ömer Lütfi Bey Bakü'ye, Dr. Fuat Sabit Bey ise Moskova'ya gönderilmiştir. Ancak Fuat Sabit Bey de ilk önce Bakü'ye gitmiştir (Gürün, 2010: 19). Dr. Fuat Sabit Bey faaliyetleri ile ilgili Kazım Karabekir Paşa'yı bilgilendirmiş, 19 Ekim 1919'da gönderdiği ilk raporunda Bolşeviklerle görüştüğünü, koşulsuz yardım edip edemeyeceklerini sorduğunu, yol açık olmadığı için ancak para yardımında bulunmalarının mümkün olduğu cevabını aldığını bildirmiştir (Bilge, 1992: 26; Sonyel, 2014: 177).

Yardım sağlamak için Rusya'ya gönderilenler arasında Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa da bulunmaktadır. İstanbul'da İngilizler tarafından Bekir Ağa Bölüğü'nde tutsak edilen Halil Paşa, 9 Ağustos 1919'da firar etmiş, Sivas'a gelip Azerbaycan Hükümeti nezdinde görev alma düşüncesini Atatürk'e de kabul ettirdikten sonra, Erzurum'da Kazım Karabekir Paşa ile görüşerek seyahati için yardım istemiştir. Karabekir Paşa, Azerbaycan Hükümeti'nin bir an evvel Bolşeviklerle anlaşmasını sağlayarak Türkiye'nin Ruslarla irtibat yolunun açık bulundurulmasını sağlaması yönünde telkinde bulunarak, Halil Paşa'nın 23 Eylül'de Nahçıvan'a geçişini sağlamıştır (Karabekir, 1990: 9-14).

Halil Paşa'nın görüşmeleri neticesinde Ruslar, ilk etapta 2.000.000 altın lira, 60.000 tüfek, 100 kadar top, büyük miktarda cephane ile top mermisi vermeyi kabul etmişlerdir (Tayhani, 2007:148). Halil Paşa,1920 Mayıs'ında, Ruslardan aldığı bir miktar silah ve cephaneyi, deniz yolu ile Trabzon'a göndermeyi başarmıştır. Ayrıca kendisi de 100.000 lira kıymetinde külçe altını Karaköse'de Tümen Komutanı Cavit Bey'e (General Cavit Erdelhun) teslim etmiştir (Çalışkan, 2006: 40; Çolak, 2010: 44-45). Böylelikle ilk yardım Halil Paşa vasıtasıyla elde edilmiş oluyordu. Ancak, Atatürk'ün bilgisi dahilinde görevlendirilmesine rağmen Enver Paşa, İngilizler ve Bakü'deki Türk Komünist Partisi adına da faaliyetlerde bulunmuştur (Bilge, 1992: 27). Mustafa Kemal Paşa bu duruma tepki göstererek, Enver Paşa ve arkadaşlarının Büyük Millet Meclisi adına faaliyette bulunamayacaklarının tebliğini Karabekir Paşa'dan istemiştir (Çolak, 2010: 46).

O tarihlerde Bolşevikler henüz Kafkasya'yı etki altına almadıklarından doğrudan Sovyet Rusya ile irtibat sağlanamamıştır. Rusya ile resmi ilişkiler ancak Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra başlamıştır.

2. RUSYA İLE RESMİ İLİŞKİLERİN BAŞLAMASI

Bolşeviklerle yapılacak görüşmelerin sorumluluğunu üstlenen Kazım Karabekir Paşa, 18 Nisan 1920 tarihinde çektiği telgrafında acilen millet namına seçilecek bir heyetin Moskova'ya gönderilmesi gerektiğini belirtmiş, bu hususta geç kalındığından öncelikle sadece askeri konuları görüşmek üzere Trabzon'daki Alay Komutanı Kd. Bnb. Ali Rıza Bey'i yanına alacağı bir subayla birlikte Bakü'ye göndermeyi düşündüğünü ifade etmiştir. Ayrıca bu heyete vereceği talimatı da telgrafında belirlemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Bakü'ye gönderilecek heyete verilecek talimat üzerinde bir takım düzeltmeler yaparak, söz konusu telgrafi 26 Nisan'da cevaplamıştır. Kazım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafının baş tarafına "*Türkiye Büyük Millet Meclisinin Moskova Sovyet Hükümetine Birinci Teklifnamesidir*" ibaresini, sonuna da nezaket cümleleri ile Mustafa Kemal Paşa'nın ismini ekleyerek Bakü'ye gönderilmek üzere Trabzon'daki Tümene talimat vermiştir. Ancak o tarihlerde Azerbaycan'ın Kızılordu tarafından işgal edilmesi nedeniyle Tümene Komutanı, söz konusu telgraf metnini kurye olarak görevlendirdiği Teğmen İbrahim Efendi ile mektup olarak doğrudan Rus Hükümetine elden teslim ettirmiştir (Gürün, 2010: 34). Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e mektubu olarak ifade edilen bu talimat, aslında ne mektup olarak, ne de Lenin'e hitaben yazılmıştır. Ancak bu talimat bu şekilde Türk-Rus ilişkilerinde ilk resmi belge haline gelmiştir.

Moskova'ya acilen resmi yetkili bir heyet gönderilmesi hususu Karabekir Paşa tarafından 5 Mayıs tarihli telgrafta tekrar dile getirilmiştir. Aynı gün Millet Meclisinde yapılan ilk Bakanlar Kurulu toplantısında konu görüşülmüştür (Gürün, 2010: 35). Yapılan görüşme sonucunda Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyetin görevlendirilmesine ve Bekir Sami Beye İktisat Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Beyin de refakat etmesine karar verilmiştir (Doğanay ve Açıkse, 2006: 114). Söz konusu heyet 11 Mayıs 1920'de Moskova'ya hareket etmiş, Ermenilerin zorluk çıkarmaları nedeniyle ancak 19 Temmuz 1920 tarihinde Moskova'ya ulaşabilmiştir (Turan, 2015: 26).

Mustafa Kemal Paşa'nın mektubunun Moskova'ya ulaşmasından sonra Rus Dışişleri Komiseri Çiçerin tarafından 3 Haziran 1920 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığına hitaben cevabi bir mektup gönderilmiştir. Bu mektupta genel olarak, yeni kurulan Türk Hükümeti'nin dış politika prensiplerinin Rus Hükümetince memnunlukla karşılandığı belirtilmiş, Türkiye ile Rusya arasında dostane ilişkiler ve sürekli bir dostluk kurulması için biran evvel diplomatik ve konsolosluk ilişkileri kurulması teklif edilmiştir. Ayrıca mektupta, Sovyet Hükümetinin Türklerin giriştiği bağımsızlık savaşını dikkatle izlediği, Rus ve Türk milletlerini birleştirecek dostluğun sağlam bir temel üzerinde bulunduğunu görmeye mutluluk duyduğu ifade edilmiştir. Ayrıca mektupta, Türkiye ile Ermenistan ve İran arasındaki çizilecek sınırın adaletle ve milletlerin kendi kaderlerine kendilerinin hakim olması

ilkesine göre belirlenmesinin ümit edildiği ve bu konuda Rusya'nın arabuluculuk yapmaya hazır olduğu belirtilmiştir (Karabekir, 1995: 1661-1662).

Çiçerin'in bu mektubunu Mustafa Kemal Paşa 20 Haziran 1920'de cevaplamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın mektubunda dile getirilen hususlardan iki tanesini özetle belirtmekte fayda vardır. İlk olarak, Ermenilerin işgal ettikleri bölgelerdeki giriştikleri yapay çoğunluk oluşturma faaliyeti ile Türklere yönelik saldırılardan şikâyet edilmekte ve bu saldırıların durdurulması istenmekte, Ermenilerin faaliyetlerinin önlenmesi için planlanan askeri harekâtın Çiçerin'in mektubu üzerine ertelendiği belirtilmektedir. Diğer önemli husus da Rus Sovyet Cumhuriyeti nezdinde olağan üstü yetkiyle görevli heyetin komşu devletlerin engellemesi yüzünden geciktiğidir. Kurulmak istenen dostane ilişkilerin çabuklaştırılabilmesi için Sovyet Cumhuriyeti tarafından bu konuda önlem alınması istenmiş ve yetkili Sovyet temsilci ve heyetlerinin beklendiği belirtilmiştir (Çolak, 2010: 52; Gürün, 2010: 53-54).

Bekir Sami Bey başkanlığındaki heyetle Rus heyeti arasında Moskova'da yapılan görüşmeler neticesinde, 8 maddelik bir anlaşma metni belirlenerek 24 Ağustos 1920'de parafe edilmiştir (Gürün, 2010: 36; Sarımay, 1986: 208). Anlaşma metninde bahsedilen yardımlar, askeri teçhizat ve para yardımı ile ihtiyaç duyulduğunda ortak askeri harekâtların gerçekleştirilmesi şeklindeydi. Para yardımı, 10 milyon altın Ruble (1.250.000 Osmanlı altını) olarak belirlenmişti (Kolesnikov, 2010: 28).

Bu parafe edilen metnin Rus Dışişleri Komiseri Çiçerin tarafından da uygun görülerek imzalanması gerekiyordu. Ancak anlaşma metninin parafe edilmesinden üç gün sonra Çiçerin'in Ermenistan'a Van ve Bitlis vilayetlerinden bir bölümünün verilmesini talep etmesi nedeniyle görüşmeler kesintiye uğramıştır. Bekir Sami Bey 30 Ağustos'ta bir rapor yazarak Yusuf Kemal Bey'le birlikte Ankara'ya göndermiştir (Çolak, 2010: 62).

Zorlu bir yolculuktan sonra 11 Ekim'de Ankara'ya ulaşan Yusuf Kemal Bey, öncelikle Mustafa Kemal Paşa'ya bilgi sunmuştur (Bilge, 1992: 51). Daha sonra, 16 Ekim'de Büyük Millet Meclisinin gizli oturumunda geniş bir açıklama yapmıştır (T.B.M. M. Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 1: 158-173).

Sovyet Rusya'nın o dönemde takip ettiği siyasetin Mecliste nasıl yorumlandığını göstermesi ve Rusya ile kurulmak istenen ilişkilere bakış açısını yansıtmaya açısından görüşmelerin ikinci gününde milletvekilleri tarafından yapılan konuşmalarda ifade edilenlerden bir kısmını burada sunmamız faydalı olacaktır. Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

...Yusuf Kemal Beyin verdikleri izahattan şunu anladım ki: Rusya Rus idarei dahiliyesine karşı değişmiş. Siyaseti hariciyesine karşı değişmemiş. Dünkü çarlık ne düşünüyorsa bugünkü Sovyet Rusya'sı da münasebatı hariciye ve siyasiyatı düveliyesinde hemen ona yakın bir şey düşünüyor... biz dahi bütün

memleketin efkârını, efkârı umumiyesini yoklamaksızın terki arazi hakkında rey vermek hakkını haiz değiliz, efendiler. Bu muahedeyi dostluk mukavelenamesini bu şartla kabul etmediğimiz takdirde vaziyet ne olacaktır? Bendenizce hiçbir şey olmayacaktır. Ruslar ellerinde vesaiti maddiyeleri varsa, ihtiyaçlarından fazla bir şey bulabilirlerse yine bize verecekler. Bu muahede kabul edilse de böyle olacak edilmese de...

Diğer bir örnek de Hakkari Milletvekili Mazhar Müfit Beyin sözleridir:

...Rus hariciye komiserinin Bekir Sami Beyle mülakatında bu muahedenamenin kabul ve tasdikinin Van ve Bitlis vilâyetlerinden arazi terkine talik edilmesi hakkındaki sözü, bendenizce bu muahedenin mahiyet ve kıymetini sıfıra indirmiştir... Efendiler, bu teklif ile düveli itilâfiyenin teklifi arasında bir fark yoktur. Avrupalılar dört beş vilâyet diyorlardı, bunlar iki vilâyet diyorlar..

Son olarak Afyon Milletvekili Mehmet Şükrü Bey'in şu sözleri oldukça çarpıcıdır: “...*Malûmu âlinizdir ki bizim Rusya ile temasımız, düşmanımızın düşmanı dostumdur düsturundan ileri gelmiştir... Ruslar diyorlar ki biz emperyalistlere karşı duruyoruz... Bizim kesemizden Ermenilere fedakârlıkta bulunmak emperyalistliktir*” (T.B.M. M. Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 1: 176-187).

Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla Bekir Sami Bey'e bir talimat gönderilerek; Ermenilere arazi verilmesinin söz konusu olamayacağı, Türkiye'den göç etmiş olan Ermenilerin daha önce yaşadıkları yerlere dönmelerine müsaade edileceği ve bu şekilde dönen Ermenilere de diğer azınlıklara tanınan hakların aynen tanınacağı, bu şartlar kabul edildiği takdirde anlaşma imzalanabileceği bildirilmiştir (BCA, Moskova'daki Türkiye Heyet-i Murahhasası Reisi Bekir Sami Bey'e Verilen 21.10.1920 Tarihli Talimat, Dosya Ek : 431-4, Fon Kodu: 30-18-1-1, Yer No: 1-15-9).²

Bolşeviklerin Türkiye'de Bolşevizm'i yayabilmek için Rusya'daki Türkleri yönlendirerek Türk Komünist Fırkası kurdurduklarından bahsetmiştik. Komünizm ve Bolşeviklik lehine yürütülen faaliyetlerin yurt içinde artması ve tehlikeli bir hal alması nedeniyle, bu olumsuz etkilerin önlenmesi amacıyla resmi bir komünist partinin kurulması uygun bulunmuştu. Ayrıca, Ankara Hükümeti ile Sovyet Hükümeti arasında dostluk ve ittifakı kolaylaştırabilmek, Rusların hoşgörüsünü kazanmak amacıyla Mustafa Kemal Paşa tarafından, 18 Ekim 1920'de yönetimine en yakın arkadaşlarını dahil ettiği Türkiye Komünist Partisi'nin resmi olarak kurulması sağlanmıştır (Cebesoy, 2000: 553-559; Serafimoviç, 2009: 257). Zorunluluk neticesinde kurulan bu parti tabii olarak uzun ömürlü olmamıştır.

Rusya ile görüşmeler kesilmesine rağmen bu dönemde Rus yardımlarının başladığı görülmektedir. Yusuf Kemal Bey beraberinde 1 milyon ruble getirmiş, ayrıca Rus Dışişleri Bakan Yardımcısı Karahan da İtalya'daki hesaba 1 ila 3 milyon İtalyan lirası kredi açmıştır (Çalışkan, 2006:

² Talimatın günümüz Türkçesi ile özeti için bkz.: A. Suat Bilge, *Güç Komşuluk (Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri, 1920-1964)*, Ankara 1992, s. 57-59.

44). Silah ve teçhizat yardımının ilk bölümü ise 1920 yılı Eylül ayının sonunda Türkiye'ye ulaşmıştır. Kolesnikov (2010: 28), bir ay içerisinde Trabzon'a getirilen bu yardımların miktarını, 3.387 tüfek, 3.623 kutu cephaneye ve yaklaşık 3.000 süngü olarak belirtmektedir. Bu ilk taşımayla ilgili diğer bilgi ise; birinci parti olarak 21 Eylül'den 15 Ekim'e kadar toplam 2.815 adet İngiliz tüfeği ile 1.885 sandık cephanenin Trabzon'a yollandığı, 500 adet İngiliz piyade tüfeği ile 250 sandık cephanenin de Giresun Alayı için Topal Osman'a verildiği şeklindedir. Ayrıca 2 Kasım 1920 günü ikinci parti olarak Rostov'dan 32 vagon silah ve cephaneye 8 adet 7,5'lük İngiliz sahra topu gelmiştir (Kılıç, 2016: 131).

Bu esnada doğuda Ermeniler devamlı Türk köylerine saldırılar düzenliyorlardı. Ruslarla iyi ilişkiler kurulmaya çalışıldığı bir ortamda Ermeniler üzerine harekât düzenlenmesi mahzurlu görülmekteydi. Karabekir Paşa ise Ermenilere yönelik harekâtın bir an evvel düzenlenmesi gerektiğini savunuyordu. Bu maksatla defalarca Ankara'ya görüşlerini iletmişti. Nitekim Mustafa Kemal Paşa tarafından Büyük Millet Meclisi Başkanı sıfatıyla 1 Haziran 1920 tarihinde kendisine çekilen telgrafta Ermenistan harekâtının zamanının henüz gelmediği belirtilmekteydi. Gerekçe olarak da; Bolşeviklerle siyasi olarak anlaşma yapıp karşılıklı ilişkiler düzenlenmeden kesin harekete geçilmeyeceği, çünkü böyle bir hareketin Bolşevikler tarafından nasıl karşılanacağını kestirilemediği ifade edilmekteydi. Ayrıca eğer Ermeniler Azerbaycan veya Gürcistan taraflarından kuvvetle sıkıştırılmazsa elde bulunan üç Tümen ile Ermeni kuvvetlerinin kısa sürede imha edilemeyeceği ileri sürülmekteydi (Karabekir, 1995: 1621-1622). Bu durum Ermenistan üzerine düzenlenecek harekâtın yılsonuna kadar ertelenmesine sebep olmuştur.

Rusların Ermenilere Van ve Bitlis vilayetlerinden bir bölümünün verilmesini istemeleri ve Kızıl Ordu'nun Kafkasya'ya girmesi üzerine Kazım Karabekir Paşa'ya Ermenilere yönelik harekât talimatı verilmiştir (Turan, 2015: 28). Karabekir Paşa komutasındaki harekât, 28 Eylül'de başlamış ve Ermenilerin işgalindeki topraklar kurtarılarak 18 Kasım'da sonlandırılmıştır. Ermeniler, 3 Aralık 1920'de Gümrü Barış Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır (Çolak, 2010: 69-72; Sarıay, 1986: 210). Bu antlaşma gereği Ermeniler Sevr Antlaşması'nı tanımamayı kabul ettiğinden Ermeni meselesi o dönem için son bulmuş oluyordu.

Rusya ile görüşmelerin kesintiye uğramasının görünen sebebi Ermenistan lehine toprak istenmesi olsa da altında başka sebepler yatmaktadır. Türk heyeti ile görüşmeler sürdüğü tarihlerde, Polonya ile devam eden savaşta ve Beyaz Ruslarla girişilen kendi iç savaşında durum Rusya lehine geliyordu. Aynı zamanda, Rusya ile İngiltere arasında Rusya'ya uygulanan ekonomik ablukayı sona erdirecek bir ekonomik anlaşma yapılması söz konusu idi. Bu ortamda, İngiltere'ye karşı Türkiye'nin mücadeleyi Rus yardımıyla sürdürdüğü, bu hususta ancak Rusya'nın İngiltere'yi rahatlatabileceği imajının İtilaf devletleri nezdinde sergilenmesi Rusya'yı rahatlatıyordu.

Ayrıca Rusya, Gürcistan ve Ermenistan'ı federasyonuna dahil etmeyi ve bu devletlerle birlikte Elviye-i Selase'nin de kendi toprakları içerisinde kalmasını amaçlıyordu. Bu sebeple bir taraftan Türkiye'yi idare ederken, diğer taraftan da Türkiye'nin askeri harekâtının Rusya tarafından engellendiği algısı yaratarak Ermenistan'ı kontrol altında tutmayı amaçlıyordu. Diğer taraftan Rusya, Ermenistan lehine Türkiye'den toprak koparabilirse, Ermenistan konusuna yakın ilgi gösteren Batılı devletlerle ilişkilerini düzeltebilirdi (Gürün, 2010: 55-57). Bu durumda Rusya'nın, Türkiye ile bir anlaşma imzalayarak elini zayıflatmak istemediği düşünülebilir.

Ancak gelişmeler Rusya'nın beklediği gibi olmamış, İngiltere ile yapılacak ticaret anlaşması görüşmeleri ertesi seneye kalmış, en önemlisi yukarıda belirttiğimiz gibi Türkiye Ermenileri yenilgiye uğratarak Gümrü Antlaşması'nı imza ettirmiş, Ermenistan ile sınır sorununu Rusya'ya gerek kalmadan çözmüştür. Diğer bir önemli gelişme de TBMM ordularının I. İnönü Muharebesi'nde Yunanistan'ı yenilgiye uğratmasıdır.

Rusya'nın teklifi üzerine tekrar görüşmelere başlanmıştır. Bu seferki heyet Yusuf Kemal Bey'in başkanlığında kurulmuş ve heyete Moskova Büyük Elçisi olarak atanan Ali Fuat Paşa ile Dr. Rıza Nur Bey de delege olarak katılmıştır. Heyet 19 Şubat'ta Moskova'ya ulaşmıştır (Benhür, 2008: 284-285; Gürün, 2010: 64-66). Rusya ile görüşmeler yeniden başlarken doğu cephesinde önemli bir gelişme daha gerçekleşmiş, Kazım Karabekir Paşa komutasındaki kuvvetler Ardahan ve Batum'u Gürcistan'dan geri almıştır. Böylelikle Rusya karşısında Türkiye'nin eli güçlenmiştir.

Bu gün dahi geçerliliğini koruyan Moskova Antlaşması 16 Mart 1921 tarihinde imzalanmıştır. Bu gelişme TBMM açısından büyük bir başarıdır. TBMM Hükümeti ilk defa büyük bir devletle eşit şartlarda bir antlaşma yaparak Misak-ı Milli'yi kabul ettirmiştir. Ancak Türkiye, Batum'u Gürcistan'a bırakmayı kabul etmek durumunda kalmıştır (Doğanay ve Açıkse, 2006: 115). Moskova Antlaşması'nın yapılması Türkiye'yi rahatlatmış ve Anadolu'da yürütülen bağımsızlık savaşına olumlu yönde katkı yapmıştır.

Moskova Antlaşması dışında, mektup teatisi yoluyla, Rusya belirlenmemiş bir süre için Türkiye'ye yılda 10 milyon altın Ruble yardım yapmayı üstlenmiştir (Çolak, 2010: 97; Gürün, 2010: 69-70). Ayrıca Rusya iki tümeni donatacak kadar silah ve cephane gönderecekti (Tayhani, 2007: 149). Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı belgelerine göre, Sovyet Rusya'dan gelen par yardımının miktarı; 1920 yılında 1.809.412, 1921 yılında 5.781.600 ve 1922 yılında 2.714.000 olmak üzere toplamda 10.305.012 TL'dir (Kılıç, 2016: 136). Bu rakamlara göre yıllık olarak verilmesi vad edilen miktarın Milli Mücadele boyunca ancak tamamlandığı görülmektedir.

Silah ve askeri teçhizat yardımına ilaveten, silah ve askeri teçhizatın üretimi için kurulacak imalathanelerde kullanılacak donanımın da Rusya tarafından verilmesi kabul edilmiştir. Türkiye'ye gönderilecek silah ve teçhizat Novorossiysk ve Taupse limanlarında depolanmış ve daha sonra Taupse'den Anadolu'ya gönderilmiştir. Milli Mücadele süresince Rusya'dan, 37.812 tüfek, 324 makineli tüfek, 44.587 kutu mermi, 66 top, 141.173 top mermisi alınmıştır (Kılıç, 2016: 127; Müderrisoğlu, 1994: 48). Bunların yanında Rus belgelerine göre, 4.000 el bombası, 4.000 şarapnel mermisi, 1.500 kılıç ve 20.000 gaz maskesi de teslim edilmiştir. Rusya'dan alınan paralarla da İtalya'dan tüfek mermisi, 97 ton barut, 20 adet SPOT XIII tipi uçak ve 20 bin tüfek satın alınmıştır (Kolesnikov, 2010: 30; Onaran, 2013: 122). Yine Fransa'dan 1500 adet hafif makineli tüfek ve cephanesi ile 200 adet kamyonet alınmış, ödeme Osmanlı ve Rus altını ile yapılmıştır (Müderrisoğlu, 1994: 48). Rusya tarafından yapılan para yardımı ve askeri yardım zaman zaman kesintiye uğramış, durma noktasına gelmiştir. Moskova antlaşması gereği Rusya'nın Türkiye'ye yapacağı yıllık 10 milyon altın ruble yardımın 6 milyon 500 bin altın rublesi yıl bitmeden Türkiye'ye gönderilmiş, ancak kalan 3 milyon 500 bin altın rublesi dönemin Rusya Ekonomi Bakanı tarafından engellenmeye çalışılmıştır (Kolesnikov, 2010: 30).

Ali Fuat Paşa'nın 15 Temmuz tarihli ve 674 sayılı raporunda, o tarihlerde henüz ödenmeyen miktar 4 milyon 600 bin altın ruble olarak ifade edilmekte ve Rusların gerekçe olarak da Rusya'da yaşanan büyük kıtlığı ileri sürdükleri belirtilmektedir. Ali Fuat Paşa, mali yardımdan vazgeçilmesinin, o dönemde Avrupalı devletlerle girilen siyasi münasebetlerden Rusya'nın endişe duymasından kaynaklandığı değerlendirilmesinde bulunmaktadır. Kamuran Gürün (2010: 73) bu konuyla ilgili Ali Fuat Paşa'nın ifade ettiği siyasi ilişkilerden kastedilenin, Bekir Sami Bey'in İngiltere, Fransa ve İtalya ile yaptığı görüşmeler ve imzaladığı anlaşmalar ile M. Franklin Bouillon'un 13-18 Haziran tarihlerinde Ankara'da yapmış olduğu görüşmeler olabileceği değerlendirilmesinde bulunmuştur. Hâlbuki Bekir Sami Bey'in yaptığı anlaşmalar Misak-ı Milli kararları ile uyuşmadığından onaylanmamış, Bouillon ile yapılan görüşmelerde de bir sonuca varılamamıştı. Durum böyle olmasına rağmen Rusları yine de rahatsız etmiştir.

Rusya'da yaşanan büyük kıtlığa Ankara Hükümeti kayıtsız kalmamış, 11 Ağustos 1921 tarihinde, Sakarya Meydan Muharebesi öncesi çıkarılan Tekâlifî Milliye Emirleri kapsamında halktan toplanacak gıda maddelerinden, Karadeniz sahillerinden toplanacak hububatı Rusya'daki açlığı hafifletmek üzere hibe etmeye karar vermiştir (Aliyef, 1981: 75). Bu şekilde karşılıklı yaşanan güvensizliği giderici bir etki sağlanması amacıyla Rusya'ya karşı bir iyi niyet gösterisi sergilenmiştir.

Türk ordusunun Sakarya'da deyim yerindeyse ölüm kalım savaşına giriştiği günlerde, Ali Fuat Paşa tarafından gönderilen 27 Ağustos 1921 tarihli rapor, Rusların o günlerdeki Türkiye'ye yönelik

politikasını çok net yansıtmaktadır. Ali Fuat Paşa raporunda, Çiçerin'le yaptığı görüşmede kendisine Çiçerin tarafından, Ankara'nın iktidarda kalmasının Rusya'nın menfaatine olduğunu, eğer iktidar İstanbul Hükümeti'nin eline geçerse bu durumun Kafkas Cumhuriyetleri için tehlikeli olacağını, Türk milletinin içinde bulunduğu zor durum karşısında daha sonra tekrar kurtarmak üzere Misakı Milli'den ödün verilerek İngilizlerle barış yapılmasının uygun olacağını söylediğini belirtmektedir (Gürün, 2010: 73-74). Rusların bu yaklaşımı Türk ordusunun başarılı olacağından şüphe ettiklerini çok net olarak gösterirken, Türk ordusunun başarısız olmasının İstanbul Hükümeti'nin iktidarda kalması sonucunu doğuracağı, bu durumda da İngilizlerin desteği ile Osmanlı'nın Kafkaslara hakim olabileceği endişesini de ortaya koymaktadır. Diğer taraftan İngiltere ile ödünler vererek barış yapmak zorunda kalan Türkiye Rusya için tehdit oluşturamayacaktı.

Rusya, Türkiye'nin Avrupalı devletlerle giriştiği siyasi münasebetlerden rahatsızlığını ortaya koyarken, Ankara Hükümeti de Rusya'nın Türkiye'de giriştiği komünist faaliyetlerden, İngiltere'yle anlaşma ve Yunanistan'la ilişki kurma girişimlerinden, TBMM Hükümetine muhalif olduğu değerlendirilen Enver Paşa'yı destekleyici faaliyetlerinden rahatsızlık duymaktaydı. Rus yönetiminin bu kararsız tutumu, Mustafa Kemal Paşa'nın mı yoksa Enver Paşa'nın mı, Anadolu'daki Milli Bağımsızlık mücadelesinin liderliğini devam ettireceğini kestirememelerinden kaynaklanmaktadır (Meyer, 2009: 256).

Rus yardımları konusundaki aksamalar Sakarya Meydan Muharebesi'nin sonuçlanmasına kadar devam etmiştir. Türkiye tarafından Rusya'ya 14 Ağustos ve 13 Eylül 1921'de, yardımın aksaması ve yukarıda belirtilen rahatsızlıklara ilişkin şikâyet notaları verilmiştir. Bu notalar Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin tarafından ancak 10 Ekim 1921'de yanıtlanmıştır. Çiçerin verdiği yanıtta; Rusya'nın İngiltere ile anlaşmasının Türkiye'ye yardım edilmesine engel olamayacağı, Yunanistan ile ilişki kurulmasından vazgeçildiği, Moskova Antlaşması'na aykırı hareket ettiği tespit edilen Rus Hükümeti memurlarının cezalandırılacakları ve TBMM Hükümeti'ne muhalif olanların desteklenmediği ifade edilmekteydi. Çiçerin'in bu cevabi notasının sonunda da Polonya'ya yardım ederek Sovyetler Birliği'ne düşmanca tutum sergileyen Fransa ile Türk Hükümeti'nin yaptığı gizli anlaşmalar hakkında bilgi isteniyordu (Bilge, 1992: 79-80).

Ali Fuat Paşa da müracaatlarının Çiçerin tarafından ciddiye alınmaması karşısında iki defa Stalin'i ziyaret ederek şikâyetleri iletmiştir. 13 Eylül 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi'nin Türk ordusu tarafından kazanılması, 20 Ekim'de Fransa ile Ankara Anlaşması, 23 Ekim'de de İngiltere ile esirlerin değiştirilmesine yönelik bir anlaşma imzalanması neticesinde Rusya'nın bu tutumu değişmiş ve yardımlar devam etmiştir (Gürün, 2010: 70-75). Rusya, her ne kadar Emperyalist Batılı devletlere karşı Türkiye'yi desteklese de bir taraftan da Batı ile ilişkilerini düzeltmeye gayret etmekteydi. Diğer

tarafından Türkiye'nin Yunanistan karşısında başarıya ulaşacağına o dönem için tam olarak kanaat getirmemesinin de Rusya'nın yardımları kesintiye uğratmasına bir etken olduğunu düşünebiliriz. Ayrıca Türkiye de İngiltere, Fransa ve İtalya ile ilişkilerini geliştirme gayretindeydi. Bu durum Türkiye'yi kendi etkisi altında tutmayı hedefleyen Rusya'nın endişelenmesine sebep olmuş olabilir.

Bu dönemde Ankara Hükümetinin Rusya'ya yönelik izlediği siyaset, Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Kasım 1921 tarihinde, Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği talimatta ana hatlarıyla belirtilmiştir (Gürün, 2010: 75-76). Talimatta özetle, Rusya'dan mümkün olduğunca çok silah ve para alınmaya ve Rusya'yı Ankara Hükümetinin dostane yaklaşımından şüpheye düşürülmemeye gayret edilmesi, Misak-ı Milli'den vazgeçilemeyeceğinin ve Misak-ı Milli'nin batıya tanıtılması konusunda Rusya'dan yardım beklendiğinin anlatılması, eğer Rusya'dan yardım alınamazsa başkalarına da müracaat edilebileceği, İngiltere ile Misak-ı Milli esasları dahilinde barış yapılabileceği, eğer bu konuda Rusya arabuluculuk yapmak isterse kabul edilebileceğinin belirtilmesi istenmektedir.

Rusya ile kurulan ilişkilerde sıkıntılar yaşandığı bir dönemde, Ukraynalı General Mihail Vasilyeviç Frunze başkanlığındaki bir heyet Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti temsilcisi olarak 1922 yılı Aralık ayı içerisinde Ankara'ya gelmiştir. 2 Ocak 1922 tarihinde Türkiye ile Ukrayna arasında Dostluk Antlaşması imzalanmıştır (Aliyef, 1981: 80; Benhür, 2008: 288). Frunze, antlaşmanın imzalaması esnasında silah alımı ve Ankara'daki resmi görevlilerin maaşlarının ödenmesi için Türkiye'ye 10 milyon altın ruble ödünç verilmesi hakkındaki anlaşmanın Moskova tarafından yerine getirilmesini hızlandırmış, ayrıca bir çocuk yetimhanesi açılması için 100 ruble vermiştir (Meyer, 2009: 258). Aynı süre zarfında birçok kez Mustafa Kemal Paşa ile görüşme fırsatı bulan Frunze, Batı cephesindeki harekât planlarının yapıldığı toplantılara da katılmıştır. Frunze'nin Rusya'ya dönüşte verdiği olumlu rapor, Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması nedeniyle Rusya'da oluşan şüpheleri gidermiştir. Ankara'dan ayrılırken Mustafa Kemal Paşa kendisine Lenin'e iletmek üzere bir mektup vermiştir (Kolesnikov, 2010: 31).

Mustafa Kemal Paşa, Lenin'e yazdığı 4 Ocak 1922 tarihli bu mektupla Rusya'da oluşan güvensizliği gidererek ilişkileri normale döndürmeyi hedeflemiştir. Atatürk bu mektubunda ilkönce milli mücadelenin niteliğini hatırlatmış, daha sonra Fransız-Türk Antlaşması'nın tıpkı İngiliz-Rus Ticaret Antlaşması gibi, belirli şartların zorunlu bir sonucu olduğunu ifade etmiş ve Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı hiçbir anlaşma imzalamayacağı gibi, Rusya'ya karşı herhangi bir koalisyona asla katılmayacağı teminatını vermiştir (Bilge, 1992: 81). Mustafa Kemal Paşa açıkça teminat vererek kritik bir dönemde Rusya ile ilişkilerin bozulmasını önlenmeyi hedeflemiştir.

Ukrayna ile yapılan antlaşmanın Büyük Millet Meclisi'nde onaylanmasından sonra, onaylanan belgelerin Ukrayna'da karşılıklı alınıp verilmesi için Dr. Rıza Nur başkanlığında bir heyet görevlendirilmiştir. Bu durumdan faydalanarak Mustafa Kemal Paşa, zaman zaman kesintiye uğrayan yardımların devamı için özel girişimde bulunmak maksadıyla, Lenin'e 10 Nisan 1922 tarihli yeni bir mektup göndermiştir. Bu mektubu Dr. Rıza Nur Moskova'ya kadar giderek bizzat elden vermiştir (Gürün, 2010: 76).

Moskova ve Kars Antlaşmaları ile Türkiye-Rusya ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın hemen öncesine kadar, 22 Nisan 1922 tarihinde Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliği Askeri Ataşelik binasının Rus gizli polisi Çeka tarafından basılarak arama yapılması, bazı belgelere el konması ve kimi personelin sınır dışı edilmesi olayı dışında önemli bir sorun yaşanmamıştır. Bu olay üzerine Ali Fuat Paşa Moskova'dan ayrılarak Türkiye'ye dönmüştür. Daha sonra Ruslar 2 Temmuz 1922'de özür dilemişler ve olay kapanmıştır (Benhür, 2008: 289-290). Meyer (2009: 260)'e göre o günlerde Rusya'da hakim olan görüş, olayların Ankara ve Moskova arasındaki ilişkilerin gelişimini engellemeye çalışan İngilizler tarafından provoke edildiği şeklindedir.

Türk-Rus ilişkilerinde rahatsızlık yaratan diğer bir gelişme de 1922 yılı Ağustos ayında, Türk yetkililerinin itirazına rağmen, Ankara'da faaliyet gösteren Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın kongresine katılmak üzere Komünist Enternasyonal'in temsilcilerinin Türkiye'ye gelmeleridir. Bunun üzerine Türk Dışişleri bir nota ile Rus Dış Ticaret Temsilciliğinin kapatılmasını istemiştir (Kolesnikov, 2010: 32). Rus Sefareti konuyu Başbakan Rauf Bey'e iletmıştır. Başbakan Rauf Bey, Rus Sefiri ile 9 Kasım'da yaptığı görüşmede konuya ilişkin, *"...Lozan Konferansı'na iştirak ettiğimiz bir sırada, memleketimizde kapitülasyonların yarattığı bir teşkilatı ihmal edemeyiz. Dost Rusya milleti memleketimizde ticaret yapabilir, ancak kayıtsız şartsız Türk kanunlarına uymalıdır"* şeklinde Türkiye'nin tutumunu net bir dille ifade etmiştir (Gürün, 2010: 79).

Türkiye ile ticari ilişkileri yeniden kurmak ve diğer ülkelerin Türkiye'ye ticari olarak etki etmelerini önlemek maksadıyla Haziran 1923'de Sovyet Hükümeti, Türkiye ile ticarete bazı uygulama ve zorunlulukları kaldırarak Türk tüccarlarına kolaylık sağlamıştır (Kolesnikov, 2010: 32). Böylece Türkiye ile ticareti ve dolaylı olarak da siyasi ilişkileri düzeltmeyi amaçlamıştır.

3. BÜYÜK TAARRUZ SONRASI TÜRK -RUS İLİŞKİLERİ

26 Ağustos'ta başlayan Büyük Taarruz Türk Ordusunun galibiyeti ile sonuçlanmış, İzmir ve Bursa kurtarılmış, Türk birlikleri İstanbul ve Trakya'nın kurtarılması maksadıyla İzmit ve Çanakkale'ye yönelmişti. İngiltere İstanbul ve Boğazlar bölgesini teslim etmeye yanaşmıyordu. Ancak müttefikleri Fransa ve İtalya İngiltere'yi desteklemediğinden İngiltere'nin de bu direnci kırdı. 23 Eylül'de İngiltere,

Fransa ve İtalya Dışişleri Bakanları, bir nota vererek askeri harekâtın durdurulmasını, Venedik veya başka bir yerde İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yunanistan ile Türkiye temsilcisinin katılacağı bir konferans toplanmasını önerdiler. Ayrıca bu notada Boğazlardaki tarafsız bölgeye asker gönderilmemesi şartıyla, Edirne dahil Meriç'e kadar Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verilebileceği bildiriliyor, konferanstan önce Mudanya veya İzmit'te bir toplantı yapılması teklif ediliyordu (Doğanay ve Açıkses, 2006: 136-137).

Konferans davetine verilecek cevabi nota hakkında Büyük Millet Meclisi'nin 4 Ekim 1922 tarihli gizli oturumda Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, dört büyük devletle Yunanistan'ın yanında muharip olmadıkları halde sadece boğazların kontrolü ile ilgili konularla ilgili oldukları için iki devletin (Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı) daha çağırılmasına rağmen onlardan daha fazla bu meselede, menfaate sahip olan Rusya'nın, Ukrayna'nın ve Gürcistan'ın çağırılmamasını hükümetin hayretle gözlemlediğini ifade etmiştir. Aynı toplantıda söz alan Mustafa Kemal Paşa da; "...Rusya'ya karşı verilmiş sözümüz vardır. Bu taahhüdümüzün icabatını sureti katiyede yapmak mecburiyetindeyiz, Onun içindir ki... Rusya vesaire davet edilmemiş bulunuyorsa konferansta dahi sureti katiyede bu noktai nazarımızı tekrar dermeyan etmek muvafık olacaktır..." sözleriyle Yusuf Kemal Bey'in bu düşüncelerini desteklemiştir (T.B.M. M. Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 3, s. 861-869).

29 Eylül'de İtilaf Devletleri yetkililerine, Meriç Nehri'ne kadar Trakya'nın derhal boşaltılması şartıyla Mudanya'da toplantı yapılmasının kabul edildiği cevabı verilmiş ve 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır (Akman, 2014: 21).

Müttefiklerin konferans teklifinin duyulması üzerine Rusya harekete geçerek, İngiltere, Fransa, İtalya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Mısır'a 24 Eylül 1922'de gönderdiği telgraflarla Ortadoğu sorunlarını görüşmek üzere bir konferans toplanmasını istemiş, ancak telgraflar beklediği etkiyi yapmamıştır. Bunun üzerine bir hafta sonra Dışişleri Komiseri Çiçerin yeni bir çağrıda bulunarak; Sovyetler Birliği Hükümeti'nin Ortadoğu sorunlarının barışçı çözümlenmeleri ile ilgilendiğini belirtmesine rağmen bir yanıt alınmadığını, TBMM Hükümeti'nden alınan bilgilerden konferansın toplanacağını öğrenildiğini ve Japonya'nın davet edilmesine rağmen Sovyetler Birliği'nin davet edilmemesinin anlaşılmadığını, Sovyetler Birliği'in katılmayacağı bir konferanstan istenilen sonucun alınamayacağını, Sovyetler Birliği'ni bir oldubitti karşısında bırakarak onsuz alınacak kararların kabul edileceği anlamına gelemeyeceğini ve Sovyetler Birliği Hükümeti'nin Ortadoğu sorunları konferansının tamamına katılmakta ısrarlı olduğunu belirtmiştir (Bilge, 1992: 83-84). Rusya yapılacak toplantının tamamına katılmakta ısrar ederek alınacak kararlarda etkin rol oynamayı amaçlamaktaydı. Bu konuda bir taraftan da Türkiye'yi sıkıştırmaktaydı.

Rusya 3 Ekim 1922’de Türk Dışişleri Bakanlığına gelişmelere ilişkin bir nota vermiştir. Notada öncelikle Mudanya’da yapılması planlanan konferansa ilişkin bilgi verilmediği ve yürütülen dış politikada uyuşma olmadığı belirtilmektedir. Notada geçen ve burada ifade edilmesinde fayda olan diğer hususlar ise şöyle idi (Bilge, 1992: 84; Çolak, 2010: 114):

Hükümetim, Türkiye Hükümeti’nin, Sovyetler Birliği notasını desteklemeyişine, Mudanya Konferansı’na katılmaya ve Trakya’nın, ayrıca Boğazlarla, İstanbul’un işgaline razı olduğunu haber vermeyişine fevkalade şaşmış bulunuyor. Böylelikle dış politikada uyuşum izlenememiş ve bunun sonucu olarak da İtilâf Devletleri, özellikle İngiltere için elverişli bir durum ortaya çıkmış bulunuyor... Hükümetim, aramızdaki Boğazlar anlaşması gereğince, Sovyetler Birliği’nin, İtilâf Devletleri’nin Türkiye’ye ilişkin olarak atacakları her adımı önceden açıklamak, Türkiye’nin de aynı şeyi yapmak zorunda olduğunu, ayrıca karşılıklı olarak birbirimizi desteklememizi ve birimiz olmadan ötekini Boğazlar Konferansı’na katılmayacağını bildiren karşılıklı bir nota vermemizin gerekli olduğunu bildirir.

Türkiye’nin haber vermemesinden şikâyet edilmekte ancak, Rusya’nın bu tutumu yukarıda belirttiğimiz üzere Çiçerin’in açıklamalarıyla çelişmektedir. Çiçerin çağrısında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nden bilgi alındığını açıkça ifade ediyordu. Ayrıca Büyük Millet Meclisi’nin 4 Ekim 1922 tarihli gizli oturumunda Rusya’nın da konferansa davet edilmesi doğrultusunda bir irade ortaya konmuş ve müttefiklere verilecek cevabi notada da bu husus yer almıştı.

Diğer taraftan Rus basınında birinci sayfadan 6 Ekim 1922 tarihinde, “*Ankara Rusya’nın Davet Edilmesini Talep Ediyor*” ve 7 Ekim 1922 tarihinde, “*Ankara... Rusya, Ukrayna ve Gürcistan’ın Toplantıya Davet Edilmesini Teklif Ediyor*” (Akman, 2014: 42) başlıklı haberlere yer verilmesi de aslında Rusya’nın Türkiye’nin bu tutumundan haberdar olduğunun en bariz göstergesidir.

Rusya ile Türkiye arasındaki o dönemdeki ilişkilerle ilgili Rus Büyükelçisi Aralov 4 Şubat 1923’te Karahan’a yazdığı mektubunda, “*Türklerle olan ilişkilerimiz günden güne kötüleşiyor, aslına bakılırsa gergin, hatta bazen düşmanca bir karakter kazanıyor...*” şeklinde görüşlerini belirtmektedir. Bu durumun baş sorumlusu olarak da Rauf Orbay’ı göstermekte, Rauf Orbay’ın saltanat taraftarlarını gizlice desteklediğinden, İngiltere ile eski bağları olduğundan ve onların görüşlerine değer verdiğinden şikâyet etmektedir. Aralov’a göre Türkiye’nin Rusya’dan uzaklaşarak batıya yaklaşması, savaşın bitimiyle Anadolu pazarındaki en büyük rakiplerinden, Yunan ve Ermeni’lerden kurtulan Türk burjuvasının hareketlenmesi ve Mustafa Kemal Paşa’nın milli sermayenin oluşturulması için uyguladığı ekonomi politikasının doğal bir sonucudur (Meyer, 2009: 262). Ancak Aralov’un, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının ülkeyi Bolşevizm de dahil her türlü dış etkilerden koruyarak, Türkiye’nin kayıtsız şartsız tam bağımsızlığını hedefleyen gayretlerini dikkate almadığı görülmektedir.

İngiltere, Fransa ve İtalya aralarında yaptıkları görüşmelerde Boğazlar konusu görüşülürken Rusya’nın da toplantıda bulunması konusunda görüş birliğine vardılar. Barış görüşmelerinin Lozan’da

yapılması için bu üç büyük devlet birlikte hazırladıkları davet mektuplarını 26 Ekim 1922’de Rusya da dahil olmak üzere tüm ilgili devletlere gönderdiler (Tayhani, 2007: 149).

Türkiye, Rusya’nın Boğazlar konusu görüşülürken diğer ilgili devletlerle birlikte Lozan Konferansı’na katılmasını desteklerken, konferansın tamamına katılmasını uygun bulmuyordu. Çünkü Türkiye, Lozan’da hasımları olan İtilaf Devletleri ve Yunanistan’la barış masasına oturacağını, Rusya’nın ise taraf olmadığını, ayrıca Türkiye’nin hamisi gibi bir tavır takınmasının kendi gücüne dayanarak yapacağı barışa gölge düşüreceğini değerlendirmekteydi.

Türkiye’nin bu yaklaşımını Mustafa Kemal Paşa’nın, Petit Parisien gazetesinin muhabirine Bursa’da 2 Kasım 1922’de verdiği demeç çok net yansıtmaktadır. Mustafa Kemal Paşa Lozan Konferansı’nın iki aşamada yapılması husussundaki görüşünü şu şekilde belirtmiştir (Bilge, 1992: 85): *“Türkiye ve müttefikleri ile Yunanistan arasında barış yapılması için düzenlenmesi gereken konular özellikle bu devletleri ilgilendirir. Ancak, Çanakkale meselesinin (Boğazların) halli için özel bir konferans toplanması ve bu konferansa ilgili devletlerin ve özellikle Sovyet Hükümeti’nin katılması tercih edilir.”*

İsmet Paşa da Dışişleri Bakanı olduktan sonra Lozan’a gitmeden evvel Rus Büyükelçisi Aralov’la Rusya’nın konferansın tamamına katılması konusunda birkaç görüşme yapmıştır. Bu görüşmelerde Aralov’a Türkiye’nin görüşlerini şu şekilde açıklamıştır (Gürün, 2010: 91):

Türkiye kendisi ile savaş halinde bulunan devletlerle bir barış antlaşması yapmak üzeredir. Rusya ile aramızda imzalanmış Moskova Antlaşması vardır. Lozan Konferansı’na düşman bulunduğumuz devletlerle beraber Rusya’nın da katılmasını istemeyiz. Aksi takdirde, Osmanlı idaresinin politikasını benimsemiş bir duruma düşeriz. Lozan Konferansı’nın bütün safhalarına Rusya’nın katılması teklifi bizim eskiden büyük devletlerle yaptığımız antlaşmaları hatırlatacak bir durum yaratabilir. Bununla beraber Boğazlar rejimi görüşülürken Rusya’nın ve diğer Karadeniz memleketlerinin konferansta görüşlerini ifade etmeleri imkânının kendilerine sağlanması bizim makul karşıladığımız bir formüldür.

Rusya ise Lozan’da Yakın-Doğu meselesinin genel olarak çözüme kavuşturulacağı bir konferans yapılacağı düşüncesini savunmaktaydı. Ayrıca kendisini Türkiye’nin hamisi gibi bir pozisyona sokarak Türkiye’yi etki altında tutmak istediği, böylelikle de konferansta etkin rol oynamayı hedeflediği anlaşılmaktadır.

Rusya’nın tutumunu net olarak yansıtmaları açısından 9 Kasım 1921 tarihinde Başbakan Rauf Bey ile Rus Büyükelçisi Aralov arasında yapılan görüşmede geçen bazı ifadeler burada yer vermekte yarar vardır. Aralov bu görüşmenin bir bölümünde, Boğazlar meselesinin aynı zamanda genel kararlarla çok yakından ilgili olduğunu, Rusya’nın dahil olmadığı konferansta ana meseleler halledilirken alınacak kararların Boğazlar meselesi üzerinde de bağlayıcı etki yapabileceği, böyle bir durum karşısında kalmak istemediklerini belirtmiştir.

Aralov'un bu ifadeleri karşısında Rauf Bey, Lozan'da Türkiye ile muhasımları arasında barış tesis etmek maksadıyla bir konferans yapılacağını, Rusya'nın bu tutumunda ısrar etmesinin hem Türkiye hem de muhasımları tarafından yanlış anlaşılma ihtimalinin yüksek olduğunu ifade etmiştir. Arkasından, Rus Hükümeti'nin bu tutumunun, ya Türkiye-Rusya anlaşmazlığını tekrar incelemek arzusunda olduğunu ya da Rusya'nın katılmayacağı bir konferansta Türkiye'nin kendi başına haklarını koruyamayacağını düşündüreceğinden kabul edilemez bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir (Gürün, 2010: 93-94). Rusya, gelinen bu durum karşısında bütün gayretlerine rağmen konferansın tamamına katılmayacağına kanaat getirmiş ve tamamıyla katılmamaktansa Boğazlar ile ilgili konular görüşülürken katılmakta fayda görmüştür.

Lozan Konferansı'nda Rus Dışişleri Bakanı Çiçerin'in açıkladığı Rus görüşü; Boğazlarda ve Marmara Denizi'nde ticari deniz ulaşımının devamlı olarak serbest olması ve hiçbir kısıtlama konmaması, savaşta ve barışta Boğazların Türkiye dışında bütün devletlerin savaş gemilerine ve askeri uçaklarının geçişine kapatılması, Boğazlar ile Marmara Denizi'nde Türkiye'ye kıyılarını tahkim etmek ve silahlandırma hakkının verilmesi şeklindeydi. İngiltere ise Boğazların daima açık bulundurulması fikrini savunuyordu (Ergil, 1978: 105-106). Rusya'nın amacı, Boğazların Türkiye dışında bütün devletlerin savaş gemilerine kapatılması ve Türkiye'nin Boğazları kendi gücüne dayanarak korumasının önünü açarak Karadeniz'de güvenliğini ve tam hâkimiyetini sağlamaktı.

Türkiye ise bir an evvel bağımsızlığını tanıyan bir barış sağlamak istiyordu. İstanbul ve Marmara'nın denizden ve karadan gerçekleşebilecek saldırılara karşı korunması teminatı verilmesini, savaş gemilerinin geçişinin kısıtlanması, ticaret gemilerinin devamlı serbest olması fikrini kabul ediyor, ancak Boğazların askerden arındırılmasına karşı çıkıyordu. Askerden arındırma konusunda bazı haklar tanınması karşılığında bu hususta da ikna oldu (Gürün, 2010: 96).

İsmet Paşa'nın Lozan Konferansı'nda 1 Şubat 1923 tarihli oturumda dile getirdiği şu ifadeler Türk tarafının yaklaşımını çok net ortaya koymaktadır (Meray, 1970: 133):

Türk Temsilci Heyeti... Boğazların ticaret gemileriyle savaş gemilerine açılmasını kabul etmekle barış uğrunda ve insanlığın genel çıkarları için, Müttefik Devletlere çok geniş bir ödünde (tavizde) bulunduğunu düşünmekte... Bu serbestlik rejiminin ve onu tamamlayan askerlikten arındırma tedbirlerinin, Türk başkentinin savunmasını güçten düşürdüğü göz önünde tutulursa, bu ödünün önemini değerlendirmek kolay olacaktır... Türk Temsilci Heyeti, Gelibolu yarımadasında bir garnizonun bulunmasının, beklenmez olaylara karşı bu bölgenin korunması için zorunlu olduğunu da, 8 Kasım'da bildirmişti... Bu son derece haklı isteğin yerine getirileceğinden şüphe etmemektedir...

Ayrıca İsmet Paşa Büyük Millet Meclisi'nin 21 Şubat 1923 tarihli gizli oturumunda yaptığı açıklamalarda Rus temsilcileri ile Lozan Konferansı esnasında devamlı olarak dostluk ilişkisi içerisinde karşılıklı fikir alışverişinde bulduklarını ve konferanstan dostane ayrıldıklarını belirttikten sonra

aşağıdaki ifadelerle konferansta Rusya ile Türkiye arasında dostane bir ilişki olduğunu ancak Boğazlar meselesinde iki taraf arasında fikir ayrılığı yaşandığını net bir şekilde ortaya koymuştur (T.B.M. M. Gizli Celse Zabıtları, Cilt 3, s. 1299):

Biz, Boğazlar meselesinde birçok mücadele ettikten sonra Boğazların tahkim edilmemesini ve sefaini harbiyenin serbest olarak mürurunu (savaş gemilerinin serbest olarak geçişlerini) kabul ettik. Hâlbuki Rus heyetinin noktai nazarı esas itibariyle Boğazların tahkim edilmesi ve kapalı olması zemininde idi. Onun için Boğazlar mes'elesinde aramızda ihtilâf vardı. Bu ihtilâf nihayete kadar daim olmuştur ve zaruridir...

1 Şubat 1923 tarihli oturum sonunda Boğazlar Sözleşmesini oluşturan tasarı tamamlandı. Ancak Çiçerin, Rusya'nın bu tasarımı mevcut haliyle imzalamasının mümkün olmadığını bildirdi. Tasarı genel olarak savaşta ve barışta ticari deniz trafiğinin Boğazlardan serbestçe geçişini öngören bir düzenlemenin benimsenmesi ve barış zamanında sadece sayı ve demirleme süresi sınırlamaları dışında, bütün savaş gemilerinin de serbest geçişinin kabul edilmesi şeklinde hazırlandı. Yalnız, herhangi bir devletin boğazlardan geçireceği tüm deniz gücü, Karadeniz'de bulunan en güçlü filonun gücünden daha fazla olmayacaktı (Meray, 1970: 140-150).

Lozan Konferansı sonundan Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme, 1 Şubat 1923 tarihinde belirlendiği şekilde metinde değişiklik yapılmadan 24 Temmuz'da imzalandı. Rusya sözleşmeyi 14 Ağustos'ta Roma'da imzaladı. Fakat Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin güvenliğini sağlamadığı, barış şartlarını temin etmediği ve meşru haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle sözleşmeyi onaylamadı (Gürün, 2010: 100).

Lozan'da Rusya ile Türkiye arasında dostane bir ilişki olmasına ve devamlı fikir alışverişinde bulunulmasına rağmen iki tarafın yaklaşımı farklıydı. Türkiye, bulunduğu şartlar gereği daha fazla savaşı devam ettirmek istememesi ve bir an evvel bağımsızlığını tanıyan bir barışı sağlamayı hedeflemesi nedeniyle başka türlü hareket etmesi mümkün olmadığından Boğazların silahtan arındırılması ve savaş gemilerinin bazı kısıtlamalar ile geçişlerini kabul etmiştir. Rusya ise kendi açısından Karadeniz'de güvenliğinin tehlikeye gireceği gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Ancak bu fikir ayrılığının Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilediğini söyleyemeyiz. Türk-Rus ilişkilerinde bir dönem Lozan Anlaşması ile bu şekilde sona ermiştir. Bundan sonra Türkiye, bir süre daha İngiltere ve Fransa ile devam eden sorunları nedeniyle Rusya ile dostane ilişkilerini sürdürmek durumunda kalmıştır.

SONUÇ

1917'de Rusya'da yaşanan ihtilâl sonucunda Çarlık rejimi yıkılmış Bolşevik rejim iktidara gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-Sovyet ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde ilişkiler, çok değişken bir seyir izlemiştir. Türkiye ve Rusya, içinde buldukları şartlar gereği

ortak düşmanları olan emperyalist devletlere karşı yürüttükleri mücadele nedeniyle dostça bir ilişki içerisine girmişlerdir. Fakat görünürde olan bu dostluğun arkasında karşılıklı çıkarlar söz konusuydu. Esas itibarıyla Türkiye için bu durum, dış politikada yardımlaşma, ama iç politikada Sovyetlerin her türlü ideolojik girişimlerini engelleme esasına dayanmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bir var olma savaşı yürüten Türkiye'nin Sovyet Rusya ile yaptığı işbirliği ideolojik nedenlerden değil, içinde bulunduğu şartlar gereği gelişmiştir. Bu yüzden Milli Mücadele esnasında Sovyet Rusya ile yapılan işbirliği kontrollü bir şekilde yürütülmüştür. İngiltere ve Fransa'nın o dönemde yürüttükleri politika her iki devletin de ilişkilerini devam ettirmesini zorunlu kılmıştır. Ancak Türkiye ve Rusya arasında hiçbir zaman tam bir güven ortamı oluşturulamamıştır. Sovyet Rusya'nın Anadolu'ya Bolşevik rejimini yayma çabaları ve Ermenilere verdiği destek Ankara Hükümetini rahatsız etmişti. Ayrıca Rusya'nın bu dönemde, Enver Paşa'yı destekleyici faaliyetlerinden de Türkiye rahatsızlık duymaktaydı.

Rusya emperyalist devletlere karşı savaşan Türkiye'nin Bolşevik ideolojiyi benimseyebileceğini, böylelikle Türkiye üzerinden diğer Müslüman ülkelerin de Bolşevik ideolojinin etkisi altına alınabileceğini hesaplamaktaydı.

Fakat Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadelenin ilk günlerinden itibaren Bolşevik rejimin Türkiye'ye hiçbir surette uymadığını düşünerek bu yönde tavır ortaya koymuş, Sovyet yardımlarının kesilmesi ihtimaline rağmen bu tavrından ödün vermemiştir. Türkiye, Rusların Anadolu'daki faaliyetlerine karşı gayet katı bir tutum sergilemiş, hatta Rus elçilik mensuplarını bile sınır dışı etmekten çekinmemiştir.

Bu dönemde Türkiye de Sovyet Rusya da karşılıklı ilişkilerini emperyalist Batı'ya karşı bir koz olarak kullanma düşüncesindeydiler. Ankara Hükümeti, İtilaf devletlerine karşı yürüttüğü mücadelede Sovyetler Birliği'ni bir denge unsuru olarak kullanmıştır. Aynı şekilde Sovyet Rusya da Türkiye'yi bir koz olarak kullanmış, bir taraftan Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya gayret ederken bir taraftan da İngiltere ile arasını düzeltmeye gayret etmiştir.

Türkiye ile Sovyet Rusya arasında 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması neticesinde doğu sınırlarının güvenliğini sağlayan Türkiye bütün gayretlerini Batı Cephesi'ne yönlendirme imkânına kavuşarak, Yunanlılara karşı savaşmak üzere ordusunun durumunu kuvvetlendirmiş ve neticede Yunanistan'ı yenilgiye uğratmayı başarmıştır.

Lozan'da görüşmelerin tamamına katılmayı başaramayan Sovyet Rusya Boğazlar konusu görüşülürken Türkiye ile fikir ayrılığı yaşasa da İtilaf devletlerine karşı Türkiye'yi destekleyici bir tavır

sergilemiştir. Türkiye ise daha fazla savaşı devam ettirmek istemediğinden ve bir an evvel bağımsızlığını tanıyan bir barışı sağlamak amacıyla İngiltere'nin Boğazlar konusundaki tekliflerini kabul etmek durumunda kalmıştır.

Türkiye, Lozan'da çözüme kavuşturamadığı sorunlar ve İngiltere'nin etkisi nedeniyle Milletler Cemiyeti'nin sergilediği yanlı tutumu nedeniyle Sovyetler Birliği ile dostluk ilişkilerini sürdürmek durumunda kalmıştır.

Özetle Milli Mücadele döneminde Rusya-Türkiye ilişkileri karşılıklı çıkar ilişkisi şeklinde gelişmiş, gerçek manada karşılıklı güvene dayalı bir dostluk tesis edilememiştir. Sömürgeci güçlere karşı ortak çıkarlar söz konusu olduğu için Bolşevik Rusya ile iyi ilişkiler kurulmak istenmiştir.

KAYNAKÇA

Akman, E. (2014). Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın Sovyet Rusya basınında yansımaları (Pravda ve İzvestiya Gazeteleri üzerinden basın analizi). *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, (3)*, ss. 19-45.

Aliyef, H. (1981). Kemal Atatürk'ün Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında dostluğun kurulması ve sağlamlaştırılmasındaki rolü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cit 36, (1)*, ss. 69-85.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Moskova'daki Türkiye Heyet-i Murahhasası Reisi Bekir Sami Bey'e Verilen 21.10.1920 Tarihli Talimat*, Dosya Ek : 431-4, Fon Kodu: 30-18-1-1, Yer No: 1-15-9.

Benhür, Ç. (2008). "1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma", *Selçuk Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (24)*, ss. 277-313.

Bilge, A. S. (1992). *Güç komşuluk (Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, 1920-1964)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cebesoy, A. F. (2000). *Milli Mücadele hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları.

Çalışkan, Ü. (2006). Türk Kurtuluş Savaşı'nda Sovyet Rusya'nın mali ve askeri yardımları. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi, (9)*, ss. 35-54.

Çolak, Ö. (2010). *Lenin döneminde Türk-Rus ilişkileri (1917-1923)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Doğanay, R. ve Açıkse, E. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri*. Elazığ: Manas Yayıncılık,

Doğanay, R. (2009). Milli Mücadele döneminde Türkiye, Sovyet Rusya ve İtilaf Devletlerinin Kafkas politikaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 19, (2)*, ss.279-298.

Ergil, D. (1978). Boğazlar üzerinde bitmeyen kavga (1923-1976). *Lozan'ın 50. Yılına Armağan*, (ss. 104-133). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü.

- Gürün, K. (2010). *Türk Sovyet ilişkileri (1920-1953)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karabekir, K. (1990). *İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve ittihat Terakki Erkânı*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Karabekir, K. (1995). *İstiklâl Harbimiz 4. Cilt*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Kılıç, S. (2016, Haziran). İstiklal Harbi'nde Sovyetler Birliği'nden gelen yardımlar. *DTCF Dergisi*, 56.1, ss. 124-143.
- Kolesnikov, A. (2010). *Türk-Sovyet ilişkilerinin kuruluşunun 90. yılı, Atatürk dönemi Türk-Rus ilişkileri*. İlyas Kamalov (Çev.). Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kurat, A. N. (2011). *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl sonundan Kurtuluş Savaşı'na kadar Türk-Rus ilişkileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Meray, S. L. (1970). *Lozan Barış Konferansı, tuatnaklar belgeler, C. 1, Kitap 2*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 300.
- Meyer, M. S., (Kış 2009). Arşiv belgeleri ışığında Lozan Konferansı sırasında Türk-Rus ilişkileri. F. Yapıcı (Çev.). *Akademik Bakış Dergisi, Cilt 3, (5)*, ss. 251-264.
- Müderrişoğlu, A. (1994). Kurtuluş Savaşı'nın mali kaynakları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 4, (13)*, ss. 27-53.
- Onaran, N. (2013). *Cumhuriyet'te Ermeni ve Rum mallarının Türkleştirilmesi (1914-1919), emvâl-i metrukenin tasfiyesi-II*. İstanbul: Evrensel Basım Yayım.
- Sarıay, Y. (1986). *Milli Mücadelede Türk-Sovyet Münasebetleri*. Erişim Tarihi: 02 Şubat 2018, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/188174>.
- Sonyel, S. R. (2014). *Türk Kurtuluş savaşı ve Dış Politika I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tayhani, İ. (2007). Tarihte Türk-Rus ilişkileri (1878-1923). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (22)*, ss. 144-151.
- Tevetoğlu, F. (1988). *Milli Mücadele yıllarındaki kuruluşlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan, M. (2015, Ekim). Rusya'nın Kafkasya politikası ve Türk Milli Mücadelesi. *VIII. Uluslar Arası Atatürk Kongresi (Atatürk ve Türk Kültür Coğrafyasında Kafkasya ve Çevresi), Cilt 1*, ss. 19-38, Gence.
- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 1, s. 158-173.
- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 1, s. 176-187.
- T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 3, s. 861, 868, 869.
- T.B.M. M. Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 3, s. 1299.

WAFFEN SS PROPAGANDA FAALİYETLERİ

Mustafa KARACA¹

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası Avrupa'nın büyük bir kısmını denetimi altına almayı başarmıştı. Naziler aynı zamanda ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği ile de savaş halindeydi. Bu süreçte Wehrmacht'ın (Alman Ordusu) asker sayısının cephelerde yetersiz kalması üzerine, Naziler SS Şefi Heinrich Himmler önderliğinde Waffen-SS adında askeri bir birim oluşturdu. Bu birim Nazilerin işgali altında bulunan ülkelerdeki erkeklerin gönüllü olarak katılmasıyla tesis edilmekteydi. Bu süreçte, Naziler Waffen-SS'e katılımı arttırmak için yoğun bir propaganda faaliyetine girişti. Bu çalışmada Nazilerin işgali altında bulunan ülkelerdeki insanların Waffen-SS'e katılımını arttırmak için propaganda posterlerinin nasıl ve ne yönde kullanıldıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece 20. yüzyılda uygulanan askere çağırma propagandasına da Waffen-SS özelinde ışık tutulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla amaçlı örnek metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posteri (Norveç, İtalya, Danimarka, Belçika, Hollanda) Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın düzenlem ve anlam boyutunda göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, Nazilerin insanları ikna etmek için tarihi düşmanlıklardan ve tehlike olarak yansıttığı Bolşevizm'den yararlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Nazizm, Waffen-SS, Propaganda, Poster, Askerlik

Jel Kodları: D83, H56, N44

¹Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, mkaraca@sakarya.edu.tr

THE PROPAGANDA ACTIVITIES OF WAFFEN SS

ABSTRACT

During World War II, Nazi Germany captured a large part of Europe. At the same time, the Nazis were at war with the US, the UK and the Soviet Union. In this process, the number of Wehrmacht (German Army) soldiers was insufficient in the fronts. So Nazis formed a military unit under the leadership of SS Chief Heinrich Himmler under the name Waffen-SS. This unit was established by the voluntary participation of the men in the Nazi occupied countries. In this process, Nazis started an intense propaganda campaign to increase participation in Waffen-SS. In this study, it was tried to show how propaganda posters were used to increase the participation of people in Nazi occupied countries in Waffen-SS. Thus, it was aimed to reveal the propaganda of the conscription in the 20th century, via Waffen-SS. For this purpose, five propaganda posters (Norwegian, Italy, Denmark, Belgium, Netherlands) determined using the purposeful sampling method were examined in the method of semiotic analysis in the light of the notions of French Language Scientist Roland Barthes' dénotation and connotation.. In the light of the findings, it was seen that the Nazis benefited from Bolshevism, which was reflected as danger and used historical hostility to convince people.

Keywords: Nazism, Waffen-SS, Propaganda, Poster, Military Service

JEL Codes: D83, H56, N44

GİRİŞ

20. yüzyılda insanlık o zamana kadar görülmemiş büyüklükteki iki dünya savaşına tanık olmuştur. Taraflar tüm kaynaklarını savaşa seferber etmiş, mevcut tüm askerlerini de cepheye göndermiştir. Bu süreçte yaşanan devasa boyutlardaki asker kaybına karşılık, ülkeler cephelerde savaşmak için daha fazla asker ihtiyacı duymuştur. Bu amaçla, halktan vatanlarını savunmaları için gönüllü olarak askere yazılmaları istenmiştir. Ülkeler kamuoyunu askere yazılmaları konusunda ikna edebilmek için "askere çağırma" propagandası olarak bilinen propaganda faaliyetlerine girişmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nda modern anlamdaki ilk örnekleri görülen "askere çağırma" propangandası, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası tarafından kitle iletişim araçlarının tüm imkanları kullanılarak daha etkili şekilde yapılmıştır.

Son yıllarda göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak alanda bazı önemli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bunlar; Erol vd. (2017), "Hitler Dönemi Eğitim Yapısındaki Otokrasinin Eleştirisi: Die Welle Filmi Üzerine Göstergebilimsel İnceleme" adlı çalışmada Barthes'ın göstergebilimsel analiz metodunu kullanılarak Nazi Almanyası'ndaki eğitim Die *Die Welle* filmi özelinde nasyonal sosyalist eğitim yapısını ele almıştır. Erol (2017b), "1970'li Yıllarda Türkiye'nin Vakıf Okullarındaki Eğitim Sisteminin Hababam Sınıfı Film Serileri Özelinde İncelemesi" adlı çalışmada Türkiye'deki vakıf okullarını *Hababam Sınıfı* filmi üzerinden incelemiştir. Gülada ve Çakı (2018), "Baudrillard'ın Tüketim Toplumu Boyutunda Jil Çorap Reklamı Örneği" adlı çalışmada *Jil* çorap reklamı üzerinden Tüketim Toplumu kavramını göstergebilimsel analiz ile ortaya koymuştur. Zorlu vd. (2017), "Türk Sinemasında Nazizm İdeolojisi: 'Kırımlı' Filmi ve Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada Ferdinand de Saussure'ün göstergebilimsel anlayışı çerçevesinde Nazizm ideolojisini ele almıştır. Tanyeri Mazıcı ve Çakı (2018), "Adolf Hitler'in Korku Çekiciliği Bağlamında Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı" adlı çalışmada da Barthes'ın yananlam, düzanlam, metafor, metonim ve mit kavramları üzerinden Adolf Hitler'i incelemiştir.

Diğer yandan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak, son dönemde propaganda amaçlı basılan posterler üzerinde önemli çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Bunlar içerisinde; Çakı (2018a), "Nazi Almanyası Etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada İtalyan Sosyal Cumhuriyeti döneminde dost ve düşman algısı inşasında kullanılan propaganda posterlerini, Çakı ve Gülada (2018) "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası" adlı çalışmada Vichy Fransası'nda işgal propagandası amacıyla basılan posterlerini, Çakı ve Topbaş (2018), "Almanya İçin Alternatif Partisi'nin Göçmen Karşısı Propaganda Faaliyetlerini 2017 Alman Federal Seçimleri Üzerinden Okumak" adlı çalışmada Almanya'da göçmenlere karşı yürütülen propaganda faaliyetlerini kullanılan propaganda posterlerini, Çakı (2018c), "Weimar Cumhuriyeti'nde Bolşevizm'in Korku

Çekiciliği Bağlamında Alman Propaganda Posterlerinde Kullanımı" adlı çalışmada Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'da Komünizm karşıtı propaganda amaçlı posterlerini ve Karaburun Doğan vd. (2017), "1999 Türkiye'deki Genel ve Yerel Seçimleri'nde Siyasal Partilerin Seçim Müzikleri ve Propaganda Afişleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada Türk siyasi partileri tarafından kullanılan propaganda amaçlı posterlerini göstergebilimsel analiz yöntemi kullanarak incelemiştir.

Alanda yapılan kapsamlı literatür taraması sonucunda, "askere çağırma" propagandasını ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu amaçla bu çalışmada Nazilerin işgali altında bulunan ülkelerdeki insanların Waffen-SS'e katılımını arttırabilmek için propaganda posterlerinin nasıl ve ne yönde kullanıldıkları ortaya konulmaya çalışmıştır. Bu amaçla amaçlı örnek metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posterleri (Norveç, İtalya, Danimarka, Belçika, Hollanda) Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın düzanlam ve yananlam boyutunda göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir. Çalışma alanda ilk olması ve gelecek çalışmalar için kaynak teşkil etmesi bakımından önemlidir.

WAFFEN-SS

Almanya'da Adolf Hitler'in önderliğindeki NSDAP'nin (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi), SA (Sturmabteilung, Fırtına Birimi) ve SS (Schutzstaffel, Savunma Birimi) adında iki paramiliter örgütü bulunmaktaydı. SA sayı bakımından SS'in çok üzerindediydi. Buna karşın SA'lara göre SS üyeleri titizlikle seçilmekte ve daha iyi eğitim almaktaydı (Canşen, 1997, s.70). Nitekim Alman gençleri küçük yaşlardan itibaren geleceğin SS subayları olmak için sıkı bir eğitime tabi tutulmaktaydı (Yavuzoğlu, 2003, s.93). SA, tüm NSDAP'yi, SS ise yalnızca parti lideri Hitler'i korumakla görevliydi.

Hitler, SS'in parti içerisindeki önemini farkında olduğu için yakın dostu Heinrich Himmler'i SS'in başına getirdi. Himmler, 1929-1945 arasında SS'in lideri olarak hizmet etti (Eberle ve Uhl, 2017, s.560). SS'in parti içerisindeki gücü, SA'nın 1934'de gözden düşmesiyle birlikte artmaya başladı. SA lideri Ernst Röhm, Uzun Bıçaklar Gecesi adı verilen bir hareketle öldürülmüş, SA'lar ise pasifize edilmişti. Bu süreçte SS, NSDAP'in en güçlü paramiliter grubu haline geldi (McDonough, 2016, s.34). Himmler parti içerisindeki otoritesini güçlendirerek, SS'in gücü ve sayısını artırma yoluna gitti. Bu amaçla pek çok birim SS'in emrine girdi. SS'in emri altında bulunan birimlerin en göze çarpanlarından biri Gestapo (Geheime Staatspolizei, Gizli Devlet Polisi) idi (Kershaw, 2007, s.541). SS, Gestapo sayesinde ülkede sıkı bir denetime sahip oldu. Almanya'da SS'in bilgisi olmadan hiç bir eylemde bulunulamamaktaydı. Bu açıdan, SS'e karşı gelen tüm muhalifler anında çalışma kamplarına gönderilmekteydi.

Nazi Almanyası 2. Dünya Savaşı'na girdiğinde SS'in önemi daha da arttı. Nitekim NSDAP, Wehrmacht'a (Nazi Almanyası Dönemi'nde Alman Ordusu'na verilen genel isim) destek sağlaması için

SS'in denetiminde bir parti ordusu kurulmasını istedi. Wehrmacht, üç ana bölümden meydana gelmekteydi: Heer (Kara Kuvvetleri), Kriegsmarine (Donanma), Luftwaffe (Hava Kuvvetleri). Waffen-SS (Silahlı SS) bu üç birimi desteklemek amacıyla 1 Aralık 1939 yılında teşkil edildi (McNab, 2015, s.26). Waffen-SS'in liderliği de Himmler'e bırakıldı. Waffen-SS, doğrudan Adolf Hitler' bağlıydı ve ona sadakat yemini etmekteydi. Bu açıdan Waffen-SS Hitler'in emri altında olduğu için Wehrmacht'a bağlı değildi. Savaşın ilerleyen dönemlerinde SS'in rolü ordu içerisinde arttı ve Almanya'daki en üstün silahlar SS'in denetimine bırakıldı (Aşma, 2017, s.94).Waffen-SS zaman içerisinde genişlemiş, büyük ve seçkin bir askeri güç haline gelmişti (Caplan, 2017, s.89). 2. Dünya Savaşı'nda Waffen-SS, en kritik cephelerde Wehrmacht'a büyük destekler sağlamış, işgal edilen ülkelerde disiplin ve otoritenin tesis edilmesi için çabalamıştır.

Savaş esnasında Waffen-SS'in denetiminde panzer tümenleri teşkil edildi. SS panzer tümenleri, kritik bölgelerin işgalinde ve savunulmasında etkin bir şekilde kullanıldı (Hart, 2015, s.905). Waffen-SS, Wehrmacht'a yaptırılamayan tüm eylemlere girişebiliyordu (Dalerue, 2013, s.181).Waffen-SS, başarılarından dolayı Almanya'da büyük saygınlık kazanmıştı. Buna karşı aynı durum işgal edilen ülkeler için geçerli değildi. Waffen-SS, işlediği iddia edilen korkunç insanlık suçlarıyla işgal edilen ülkelere korku salıyordu (Mazower, 2014, s.637). Her ne kadar, Nazilerin savaşta üstün olduğu dönemlerde Waffen-SS'e duyulan korku, Nazi otoritesinin sağlanmasında fırsat sağladıysa, ilerleyen süreçte Naziler'e karşı partizan ayaklanmalarının şiddetlenmesinde temel unsurlardan biri haline geldi.

Waffen-SS savaşın başlarında, Wehrmacht'tan çok daha küçük bir yapıyı oluşturmaktaydı. Waffen-SS kendi içerisinde pek çok kurala tabi tutulmaktaydı. Bunlar içerisinde Waffen-SS'in en belirgin özelliklerinden biri, Hitler'in emriyle yalnızca Germen ırkından gelenlerin birime girebilecek olmasıydı (Motadel, 2015, s.390). Bu nedenle Naziler savaşın başında işgal edilen bölgelerin asker kaynaklarında yeterince yararlanamadı. Naziler Rusya'ya karşı 1941 yılının Haziran'ında başlattıkları Barbarossa Harekatı'nın ilerleyen evrelerinde asker sıkıntısı çekmeye başladı (Macksey, 2012, s.77). Ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin Nazi Almanyası'na karşı savaşa dahil olmasıyla birlikte, Nazilerin askeri kaynakları savaşın ağır yükünü kaldıramayacak noktaya geldi.

Wehrmacht'ın Avrupa'da yenilgilerinin artmaya başlaması, işgal edilen bölgelerde de partizan ayaklanmalarının şiddetlenmesi üzerine Waffen-SS'e Germen ırkından olmayanlarda alınmaya başlandı. Naziler savaşın sonlarına doğru Avrupa'da işgal altında bulundurdukları toprakların dört bir yanından Waffen-SS'e asker topladı. Hollanda, Belçika, Estonya, Letonya gibi pek çok Avrupa ülkesinden Waffen-SS'e insanlar katıldı. Hatta Doğu'da Kırım, Türki ve Kafkasya SS Birlikleri adında Türklerden bile Waffen-SS için birlikler oluşturuldu (Motadel, 2015, s.391). Naziler Balkanlardaki Müslümanlardan da yararlanmayı başardı. Naziler, Waffen SS Hancar Tümeni adında Müslümanlardan

bir birim oluşturdu (Greble, 2016, s.324). Naziler, Müttefik Kuvvetler'e düşman olan tüm unsurlardan yararlanarak, Waffen-SS'in asker sayısını arttırmayı başardı.

NAZİ ALMANYASI'NDA ASKERE ÇAĞIRMA PROPAGANDASI

Propaganda, propagandacının istekleri doğrultusunda kitlelerin hareket etmesini sağlayan ikna odaklı bir iletişim türüdür (Jowett ve O'donnell, 2014, s.1). Diğer bir deyişle, propaganda, belli bir grubu belirlenmiş amaç veya amaçlar doğrultusunda ikna etmeye çalışmaktadır (Çakı vd. 2018: 92). Başarılı bir propaganda faaliyeti için üzerinde çok düşünülmüş bir planlama, doğru seçilmiş bir hedef kitlesi ve iyi hesaplanmış bir zaman ve zemine ihtiyaç duyulmaktadır (Tarhan, 2010, s.36). Propaganda propagandacının isteklerine hizmet ederek, onun çıkarları doğrultusunda hareket eder. Propaganda kavramı dini, siyasi ve sosyal pek çok alanda kullanılmaktadır (Karaca ve Çakı, 2018: 14). Buna karşın propagandanın en yoğun olarak kullanıldığı dönemler savaş zamanlarıdır. Nitekim propaganda savaşın kazanılmasında büyük öneme sahiptir. Bunun farkında olan Naziler propagandayı İkinci Dünya Savaşı'nda etkin bir şekilde kullanmıştır.

Hitler tarafından Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'na getirilen Dr. Joseph Goebbels, propagandayı, Nazilerin savaşı kazanmasında bir silah olarak kullanmaya çalıştı (Kuruoğlu, 2006, s.21). Almanya'daki tüm kitle iletişim araçları Nazilerin savaşı kazanması için kullanılıyordu. Özellikle Nazilerin, 2.Dünya Savaşı'nda ağır yenilgiler almaya başladığı 1944 yılından itibaren Goebbels, propagandanın etkisini arttırmaya başladı. Goebbels, savaşta Nazilerin asker ihtiyacını karşılamak için Alman halkını askere çağıran propaganda faaliyetlerine yöneldi. Goebbels, Almanya'da gençler ve yaşlılardan oluşturduğu Volksturm (Halk Fırtınası) adındaki örgütle, Wehrmacht'a takviye birimler oluşturmaya çalıştı (Yelton, 2000, s.1061). Goebbels bu amaçla 1943'ün Şubat'ındaki Sportpalastrede gibi büyük miting ve kitle gösterileri gerçekleştirdi. Bu gösterilere binlerce Alman katılmaktaydı (Moltmann, 1964, s.13). Gösterilerdeki temel konu Almanların savaşı sürdürmesi ve günden güne kan kaybeden Alman ordusuna katılarak, savaşın kazanılması için mücadele edilmesiydi. Goebbels, düzenlediği bu kitle gösterileri ile Müttefik Devletler'e Alman halkının Nazizm'e olan bağlılığını da göstermeyi amaçlıyordu.

Goebbels, müttefik kuvvetlere karşı "topyekün savaş"ın gerçekleşmesi fikrindeydi (Kershaw, 2009, s.639). Bu amaçla gerek Almanya'da gerekse Alman işgali altında bulunan ülkelerde tüm kaynaklar Müttefiklere karşı sonuna kadar kullanılmalıydı. Goebbels kitle iletişim araçlarının tümünü tek bir merkezde toplayarak, kitlelerin istediği şekilde hareket etmesini sağladı. Nitekim Naziler, kitle iletişim araçlarını tek bir merkezde toplayarak ve diğer tüm muhalif yayınların susturulmasını sağlayarak kitlelerin zihinlerinde istedikleri görüşün yeşermesini sağlamaktaydı (Macit, 2007, s.104). Bu amaçla Gobbels, gazete, radyo, sinema gibi tüm kitle iletişim araçlarını NSDAP'nin otoritesini

sağlamlaştırmada kullanmaktaydı (Rupp, 2015, s.101). Diğer yandan Nazi propagandası işgal edilen ülkelerdeki Nazi karşıtı direnişin kırılması için uğraşmaktaydı. İşgal edilen ülkeler teslimiyet anlaşmaları imzalamasına rağmen, kitleler Nazilere karşı hala direniş içerisindeydi (Lagrou, 1999, s.28). Bu süreç Goebbels'in propagandasının işgal edilen bölgeki halka nüfuz etmesini güçletiyordu.

Goebbels, Almanya'nın haricinde işgal edilen ülkelerde ve hatta düşman ülkelerde de propagandanın etki oluşturmasını istiyordu (Yücel, 2017, s.158). Özellikle Waffen-SS'in gücünün artırılmasına yönelik büyük çaba sarf edilmekteydi. Bu amaçla, Waffen-SS'in propagandası işgal edilen pek çok ülkede yapıldı. Naziler, işgal edilen ülkelerde Müttefikler'e karşı olumsuz bir imajın oluşmasını ve oluşan olumsuz imajla birlikte, kitlelerin Waffen-SS'e katılmasını sağlamayı amaçlıyordu. Bunun için her türlü gruptan yararlanılması gerektiğine inanılıyordu. Bu gruplar içerisinde en ön plana çıkanlardan biri Müslümanlar'dı. Naziler, ele geçirdikleri bölgelerde bulunan Müslümanlardan Müttefik Devletler'e karşı ordu kurmak için yararlanmak istiyordu. Bu amaçla Yahudi düşmanlığını etkili bir şekilde kullanmayı denediler. Propagandalarında dini öğelere sıklıkla yer verdiler. Bunun için Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni'yi Waffen-SS tümenlerinin örgütlenmesinde propaganda unsuru olarak kullandılar (Havel,2014, s.224). Nazilerin propagandasına hakim olan nefret söylemi zamanla işgal edilen ülkelere Waffen-SS'e önemli ölçüde katılımın olmasını sağladı.

Nazi propagandasının Avrupa ülkeleri için baş düşman olarak gösterdiği ülke Sovyetler Birliği'ydi (Goebbels, 2016, s.58). İşgal edilen ülkelerde Komünizm düşmanlığı, Nazi propagandası ile körüklenmekteydi. Komünizm'in Avrupa'yı ele geçireceği ve özgürlüğü yok edeceği vurgulanıyordu. Böylece kitlelerin Komünizm'e karşı, Waffen-SS'e katılmasının sağlanacağına inanıyorlardı. Avrupa'da düşman olarak gösterilen bir diğer unsurda Yahudilerdi (Akarcalı, 2003, s.110). Nazi propagandasında Yahudiler, Avrupa'yı sömüren ve 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olan tehlikeli bir grup olarak lanse edilmekteydi.

Savaşın sonlarına doğru, Waffen-SS, Avrupa'nın genelinde savaş suçları işleyen bir örgüt olarak algılanmaya başladı (Stein, 1984, s.256). Bu süreç, Goebbels'in askere çağırma propagandasının etkisini azalttı. Diğer yandan İngiliz uçakları Alman işgal bölgelerine attıkları beyannameler ile Nazilerin otoritesine itaat edilmemesini ve onlara karşı ayaklanılmasını istiyordu (Öymen, 2014, s.209). Nazilerin savaşın sonlarına büyük yenilgiler almaya başlayınca, Goebbels'in propagandası iyice etkisini kaybetti.

Goebbels, işgal edilen ülkelerde halkın Waffen-SS'e katılması için propaganda afişlerden özellikle yararlanmıştı. Goebbels'e göre propaganda afişlerindeki görseller ve sloganlar basit ve anlaşılır olması durumunda kitlelerin akıllarında kalabilmekte ve onların ikna edilmesini kolaylaştırabilmekteydi (Akarcalı, 2003, s.109). Bu açıdan işgal edilen ülkelerin dört bir yanı Nazilere ait propaganda afişleri ile donatıldı. Bu amaçla bu çalışmada Nazilerin işgali altında bulunan ülkelerdeki insanların Waffen-

SS'e katılımını arttırabilmek için propaganda posterlerinin nasıl ve ne yönde kullanıldıkları ortaya konulmaya çalışmıştır.

METODOLOJİ

Bu çalışmada Nazilerin işgali altında bulunan ülkelerdeki insanların Waffen-SS'e katılımını arttırabilmek için propaganda posterlerinin nasıl ve ne yönde kullanıldıkları ortaya konulmaya çalışmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden göstergebilimsel analiz metodu kullanılmıştır. Göstergebilim, göstergeler yoluyla verilmek istenen anlamları inceleyen bir bilim dalıdır (Sığırcı, 2016, s.47). Günlük hayattaki hemen her şey gösterge sayılabilmektedir. Bu açıdan, göstergebilimin göstergelerin oluşturduğu anlam dizgelerini incelediği düşünüldüğünde ne kadar geniş bir alanı incelediği ortaya çıkmaktadır (Tekinalp ve Uzun, 2013, s.139). Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce'ın çalışmaları, 20. yüzyılın ilk yarısında göstergebilimin bir bilim dalı olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında ise Fransız Dil Bilimci Roland Barthes, göstergebilimi daha basit bir dile ve daha geniş bir kullanıma kavuşturmuştur. Barthes, Saussure'ün oluşturduğu göstergebilim anlayışını izledi ve onu geliştirdi (Fiske, 2017, s.138). Barthes'a göre anlamlar göstergeler içerisinde kodlanmaktadır (2016b, s. 44). Göstergelerin dizgesinde taşınan anlam açımlyıcısı tarafından pek çok farklı anlamlara çekilebilir (Barthes, 2017, s.31). Bu süreçte Barthes anlamlamanın iki temel yapıdan oluştuğunu söyle: düzanlam ve yananlam (Kalkan Kocabay, 2008, s.38). Düzanlam evrensel olarak kabul gören, göstergenin ilk anlamını ifade etmektedir. Yananlam ise insanlar tarafından ilk bakışta algılanamayan ve kültürel boyutta anlam örgüleri içeren mesajlardır (Guiraud 2016, s.156-157). Göstergebilimde incelenen anlam dizgelerinde verilen düzanlamın dışında bir üst dil ortaya çıkmaktadır. Bu üst dil yananlamı meydana getirmektedir (Barthes, 2016a, s.87). Göstergelerin yananlamı ilk bakışta bulanık bir şekilde insanın karşısına çıkabilmektedir (Barthes, 2014, s.186). Bu süreçte yananlamın doğru bir şekilde okunabilmesi için mesajın örüldüğü kültürün özelliklerinin iyi bilinmesi gerekir Böylece göstergeler yoluyla gizlenen anlam ortaya çıkarılabilir (Çakı, 2018b, s.67). Barthes, göstergebilimsel analizde metafor ve metonimi kavramlarını da ön plana çıkmaktadır. Örneğin, propaganda posterinde, cop polislin metonimi, kurukafa da ölüm metaforu olarak kullanılabilir (Arpa, 2018, s.109). Bu amaçla amaçlı örnek metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posterleri (Norveç, İtalya, Danimarka, Belçika, Hollanda) Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın düzanlam ve yananlam boyutunda incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Çalışma kapsamında Nazi Almanyası döneminde işgal edilen ülkelerde Waffen-SS propagandasının nasıl ve ne yönde yapıldığını ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Böylelikle 20. yüzyılda Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda sıklıkla kullanılan "askere çağırma propagandası"na da ışık tutulması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

2. Dünya Savaşı'nda Nazilerin işgali altında bulunan ülkelerde Waffen-SS adına kullanılan tüm propaganda posterleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın gerek zaman gerekse posterlere ulaşmadaki imkânsızlıklardan dolayı çalışmada örneklem kullanılmıştır. Worldwartwo Filminspectör adlı sitenin belirlemiş olduğu Waffen SS propaganda posterleri içerisinde amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posterleri (Norveç, İtalya, Danimarka, Belçika, Hollanda) çalışmanın örnekleme olarak ele alınmıştır (<http://worldwartwo.filminspectör.com>, 2018).

Çalışmanın Sınırlılıkları

Waffen-SS'in askere çağırma propagandasının yalnızca posterler üzerinden incelenmesi çalışmanın temel sınırlılığını meydana getirmektedir. Ayrıca çalışmada örneklem olarak yalnızca beş propaganda posterinin ele alınması çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığını oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Çalışma, propaganda alanında özgün olması, gelecek çalışmalara kaynak teşkil etmesi ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki askeri propaganda konusunda bilgi vermesi bakımından önem taşımaktadır.

Çalışmanın Soruları

-Waffen-SS tarafından askere alma amaçlı kullanılan propaganda posterlerinde öne çıkan unsurlar hangileridir?

-Waffen-SS tarafından askere alma amaçlı kullanılan propaganda posterlerinde hangi metafor ve metonimlerden yararlanılmıştır?

-Waffen-SS tarafından askere alma amaçlı kullanılan propaganda posterlerinde hangi mit/mitler inşa edilmeye çalışılmıştır?

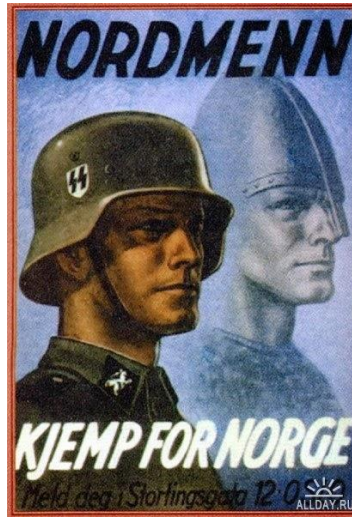
Waffen-SS Propaganda Posterlerinin Göstergibilimsel Analizi

Çalışmanın bu bölümünde amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posterleri (Norveç, İtalya, Danimarka, Belçika, Hollanda) Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'in düz anlamlar ve yanan anlamlar boyutunda göstergibilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir.

Norveç-Waffen SS propaganda posteri

Norveç-Waffen SS propaganda posteri Barthes'ın düzenlem boyutunda değerlendirildiğinde posterde sunum kodları içerisinde başında SS miğferi bulunan bir asker ve hemen yanında Ortaçağ Dönemi'nde Norveç Ordusu'dan başka bir asker yan yana konumlandırılmıştır. Posterde Norveççe "Nordmenn, Kjemp For Norge meld deg i Storinggata 12 Oslo/Norveçliler, Norveç için savaş, Storinggata 12 Oslo'ya kayıt ol" yazısı yer almaktadır.

Resim 1. Norveç-Waffen SS Propaganda Poster

Norveç, Nazi Almanyası tarafından 9 Nisan 1940 tarihinde işgal edildi. Naziler, Norveç'teki nüfuzlarını arttırabilmek için Vidkun Quisling başkanlığında faşist bir yönetim kurdu. Quisling Yönetimi, Naziler ile işbirliğine girerek, Norveç'in Mihver Devletleri'ni desteklemesini sağladı.

Quisling iktidarı döneminde yayınlanan propaganda görseli yananlam boyutunda değerlendirildiğinde, askerin miğferin yer alan SS semoblü, Waffen SS'i temsil eden metonim olarak kullanılmıştır. Waffen-SS askerinin hemen yanında bulunan Orta Çağ Dönemi'deki Norveç askeri, yananlam boyutunda Norveç'in geçmişine vurgu yapmaktadır. Sunum kodlarındaki göstergeler yardımıyla Norveçlilerin geçmişteki zaferleri hatırlatılarak, Waffen-SS'in de aynı zaferleri tekrar kazanması gerektiği anlatılmak istenmiştir. Görselde Norveç askeri "kahraman" ve "savaşçı" metaforları içerisinde temsil edilmektedir. Posterdeki göstergeler, Barthes'ın göstergebilimsel anlayışı çerçevesinde bir bütün olarak değendirildiğinde görselde, Norveçlilerin savaşçı bir toplum olduğu, 2. Dünya Savaşı'nda da aynı savaşçı özelliklerini kullanarak zaferin kazanılmasını sağlayabilecekleri miti inşa edilmeye çalışılmaktadır. Özellikle, "Norveçliler, Norveç için savaşın" yazı görselde örülen anlam dizgesinin daha da vurgulanmasını sağlamıştır.

İtalya-Waffen SS propaganda posterleri

İtalya-Waffen SS propaganda posterinde düzenlam boyutunda görselin merkezinde trampet çalan bir asker konumlandırılmıştır. Askerin hemen arkasında hizalı bir şekilde dizilmiş başka askerler bulunmaktadır. Askerlerin hemen yanında da bir savaş tankı konumlandırılmıştır. Askerlerin ellerinde Benito Mussolini tarafından kurulan İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin bayrağı bulunmaktadır. Görselde İtalyanca "Per l'onore, Per la vita, Legione SS Italiana/Onur için, Hayat için, İtalyan SS Lejyonu" yazısı yer almaktadır.

Resim 2. İtalya-Waffen SS Propaganda Posterleri

2. Dünya Savaşı ilk yılında, İtalya savaşın içinde yer almamıştı. Buna karşın 1940 yılında Almanlar Fransa'yı işgal edince, Nazi Almanyası'nın yanında savaşa dahil olmuştu. 1943 yılında Müttefikler Sicilya'ya çıkınca, İtalya saf değiştirip Müttefik Devletleri'nin yanında savaşa girdi. Bu süreçte Naziler İtalya'nın büyük bir kısmını işgal etti. Naziler İtalyan Kralı tarafından tutuklanan Benito Mussolini'yi kurtarıp, onun önerliğinde İtalya'da İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'ni kurdu. Naziler işgali altında buldukları İtalya'da Mussolini'nin yardımı ile İtalyanların tekrar Nazi Ordularına destek vermesi için çalıştı. Görseldeki trampet çalan askerin sunum kodları içerisinde ilk bakışta SS askeri olduğu anlaşılamamaktadır. Nitekim askerin arkasında konumlandırılan Faşist İtalya bayrağı da İtalya Sosyal Cumhuriyeti'ni temsil eden bir metonim olarak kullanılmış, görselde Nazileri ve Waffen-SS'i anlatan herhangi bir gösterteye yer verilmemiştir.

Görselde Waffen SS'e vurgu yapıldığı, görselin hemen üstünde yer alan "İtalyan SS Lejyonu" yazısından anlaşılmaktadır. Yananlam boyutunda, göstergelerin değerlendirilebilmesi için Barthes'ın ifade ettiği kültürün ve bağlamın iyi okunması gerekmektedir. İtalya posterin yayınlandığı tarihte yoğun bir Müttefik hava akınına uğramaktaydı. Pek çok İtalyan vatandaşı hava akınları neticesinde hayatını

kaybetmişti. Diğer yandan Müttefikler'in İtalya'daki tarihi eserleri yağmaladığına dair propaganda faaliyeti yürütülmekteydi. Bu bağlamda görselde yer alan "Onur için, Hayat için" yazısı ile İtalyanların, Müttefiklerin hava akınlarına karşı hayatta kalmak ve yapılan yağma ve talanlara karşı İtalyanların onurlarını korumak için savaşması gerektiği vurgulanmaktaydı. İtalyanlar görselde "kahraman" metaforu üzerinden sunulmaktadır. Posterde, İtalyanların hayatta kalabilmeleri ve ülkelerinde onurlu bir şekilde yaşayabilmeleri için Müttefikler'e karşı savaşmaları gerektiği miti inşa edilmektedir.

Danimarka-Waffen SS propaganda posterleri

Danimarka-Waffen SS propaganda posterleri düzenlam boyutunda, iki farklı savaş sahnesini konu almıştır. Posterin ilk bölümde Danimarka bayrağı altında elinde kılıç ve kalkanlarda bir yöne doğru saldırıya geçen askerler, ikinci bölümde ise SS bayrağı altında başlarında SS miğferi olan askerlerin bir tarafa doğru ilerledikleri görülmektedir. Görselin üstünde Danca "Narva 1219 et symbol 1944/Narva 1219 bir sembol 1944" altında ise "Ogsaa idag front mod øst meld dig til det danske regiment i vaaben SS /Bugün bile - Doğuya karşı cephe! Waffen SS'deki Danimarka alayına yazılın" yazısı yer almaktadır.

Resim 3. Danimarka-Waffen SS Propaganda Posterleri

1940 yılının Nisan'ında Naziler Norveç ile birlikte Danimarka'yı da işgal etti. Naziler tarafından işgal edilen diğer Avrupa ülkelerine göre Danimarka, Nazi Almanyası ile daha uyumlu bir şekilde hareket etti. Bu süreçte Naziler, 1943'te Danimarka'da ayaklanmaların baş göstereceği tarihe kadar Danimarka yönetimi ile iş birliğine girdi.

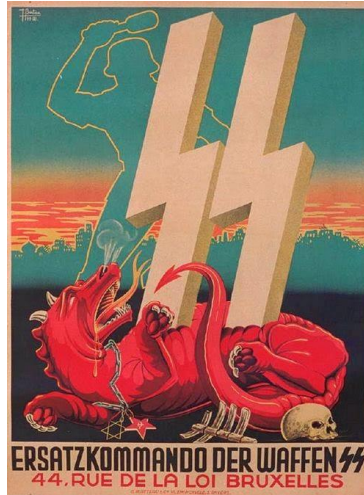
Görselde yer alan iki farklı olay arasında bir anlam dizgesi oluşturulmak istenmiştir. Birinci bölümde yer Alan Narva 1219 tarihi, Danimarkalıların geçmişine vurgu yapmaktadır. Yananlam boyutunda, Danimarkalıların 1219'daki Estonya'da kazandığı zafer hatırlatılarak, 1944 yılında Doğu'dan

yaklaşmakta olan Sovyet askerlerine karşı da aynı zaferin kazanılacağı anlatılmaktadır. Sovyet Ordusu, 1943 yılında sırasıyla Stalingrad ve Kursk Muharebeleri'nde Wehrmacht'ı büyük yenilgilere uğratmış ve Almanların işgal ettiği pek çok yeri geri almıştı. Bu süreçte büyük asker ihtiyacı içine giren Naziler, Danimarka'da geçmişten gelen düşmanlıkları kullanarak, Sovyetlere karşı zafer kazanılmasını planlamıştır. Bu amaçla Danimarkalıların Waffen-SS'e katılması telkin edilmiştir. Birinci görselde yer alan Danimarka Bayrağı Danimarka'yı, ikinci görselde yer alan SS bayrağı da Nazileri temsil eden metonim olarak kullanılmıştır. Danimarka askerleri ve Waffen-SS askerleri "kahraman" metaforu üzerinde sunulurken, Danimarkalılar "Bugün bile - Doğuya karşı cephe!" yazısı ile Sovyetler Birliği'ne karşı ortak mücadeleye çağrılmaktadırlar. Görselde, 1219'daki Danimarka askerlerinin görevinin, 1944 Waffen SS tarafından devralındığı miti inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Belçika-Waffen SS Propaganda posterleri

Belçika-Waffen SS propaganda posterinin merkezinde bir ejderha ve SS göstergesi yer almaktadır. SS göstergesi ejderhanın üstünde konumlandırılırken, ejderha can çekişir şekilde sunulmaktadır. Ejderhanın hemen arkasında el bombası atmaya çalışan bir askerin silueti görülmektedir. Ejderhanın hemen yanında, orak ve çekiç göstergelerinin kullanıldığı bir yıldız ve altıgen şeklinde bir başka yıldız simgesi yerleştirilmiştir. Ejderhanın diğer yanında ise insan iskeletleri konumlandırılmıştır. Görselin en altında ise "Ersatzkommando der Waffen SS - 44 Rue de la loi Bruxelles" yazısı kullanılmıştır.

Resim 4. Belçika-Waffen SS Propaganda Posterleri

Belçika, 1940 yılının Mayıs'ında Almanlar tarafından işgal edildi. Naziler, Belçika'da Nazizm ideolojisinin ve kült lider olarak Adolf Hitler'in ön plana çıkması için yoğun bir propaganda faaliyetine yöneldi. Bu amaçla Naziler, Belçikalı askerlerinin Waffen-SS'e katılmasını sağlamak için ortak düşman inşasına yöneldiler. Komünizm ve Yahudilik, Belçika'da iki büyük düşman unsur olarak Nazi

propagandası tarafından kitlelere servis edildi. Belçika'daki Yahudiler toplanarak, toplama kamplarına gönderildi. Komünizme karşı ülke genelinde olumsuz kampanyalar başlatıldı.

Görselde yer alan ejderha ve boyundaki orak-çekiç amblemi Komünizmi ve Sovyetler Birliği'ni, boynundaki altıgen şeklindeki yıldız da Yahudiliği temsil eden birer metonim olarak kullanılmıştır. Posterin merkezinde yer alan iki devasa boyuttaki SS işareti de Waffen-SS'i temsil eden bir metonimdir. SS işaretinin hemen arkasında yer alan asker silueti de sunum kodlarındaki göstergelerde Waffen-SS askeri olarak gösterilmektedir. Ejderhanın yanında bulunan insan kemikleri, ejderha üzerinde "koruk çekiciliği"nin oluşmasını sağlamaktadır. Görselde metinsel herhangi bir göstergeye yer verilmemiştir. Yalnızca görselin altında Waffen-SS'e vurgu yapılarak, Belçikalıların Waffen-SS'e katılmak için nereye başvurmaları gerektiği gösterilmektedir. Görselde, Waffen-SS'e katılmanın Komünizm ve Yahudilik tehlikelerini ortadan kaldıracakı miti inşa edilmeye çalışılmıştır. Komünizm ve Yahudilik ejderha temsili ile "tehlike" ve "ölüm", Waffen-SS ise "kurtarıcı" metaforu olarak sunulmuştur. Yananlam boyutunda Komünizm ve Yahudiliğin Waffen-SS tarafından durdurulabileceği anlatılmaktadır.

Hollanda-Waffen SS propaganda posterleri

Hollanda-Waffen SS propaganda posterleri düzenlem boyutunda ele alındığında, görselin merkezinde başında SS miğferi konumlandırılmış bir askerin yerleştirildiği görülmektedir. Sunum kodları içerisinde askerin çevresine tanklar, uçaklar, askeri birlikler, toplar gibi militarist göstergeler yerleştirilmiştir. Görselin hemen üstünde Hollandaca "Nederlanders/ Hollandalılar" altında da "Voor uw eer en geweten op! tegen het bolsjewisme. De waffen SS roept u!/Onur ve vicdanınız için. Bolşevizme karşı! De Waffen SS sizi çağırıyor" yazısı yazılmıştır.

Resim 5. Hollanda-Waffen SS Propaganda Posterleri

Nazi Almanyası, 1940 yılının Mayıs ayında Belçika ile birlikte Hollanda'yı da işgal etti. Hollanda, Nazilerin işgali altında bulunan ülkeler içerisinde, Nazilere en fazla destek veren ülkelerden biriydi. Anton Mussert önderliğindeki Hollandalı Nasyonal Sosyalistler, Naziler ile işbirliği yaptı. Bu süreçte Naziler, Hollandalıları Waffen-SS birliklerine katarak, ortak düşman gördükleri Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmaya çağırdı.

Görselin merkezinde yer alan askerin miğferindeki SS işareti, Waffen-SS'i simgeleyen bir metonim olarak kullanılmıştır. Sunum kodları içerisinde, askerin çevresine konumlandırılan top, tank, uçak ve askeri birlikler yananlam boyutunda Waffen-SS'in gücünü vurgulayan öğelerdir. Görselde yer alan "Hollandalılar, Onur ve vicdanınız için. Bolşevizme karşı!" yazısı yananlam boyutunda, Hollandalı Waffen-SS'leri Sovyetler'e karşı savaşa çağırılmaktadır. Görselde "kahraman" metaforu olarak sunulan Waffen-SS askeri üzerinden, Waffen-SS'in Bolşevizm'e karşı Hollanda'nın ve Avrupa'nın kurtarıcısı olduğu miti inşa edilmeye çalışılmaktadır.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nda taraflar savaş için tüm kaynaklarını seferber etmiştir. Bu süreçte, 1940'lı yılların başlarında Avrupa'nın büyük bir kısmına egemen olan Nazi Almanyası, kaynaklarının tüm imkanlarını kullandıktan sonra, önemli ölçüde asker ihtiyacı içine girmeye başlamıştır. Bu süreçte Naziler işgal altında bulunan ülkelerden asker toplayarak, savaştaki kayıplarını telafi etme yoluna gitmiştir.

Waffen-SS tarafından askere alma amaçlı kullanılan propaganda posterlerinde genel olarak ülkelerin geçmişlerine vurgu yapılarak, işgal atındaki ülkeler Komünizm'e karşı mücadeleye çağrılmaktadır. Naziler, işgal edilen ülkelerde ortak düşman oluşturmaya çalışmaktadır. Bu amaçla Yahudilik ve Komünizm üzerine nefret söylemi kullanılarak, Komünizm'in Yahudiliğe hizmet ettiği vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. Naziler propaganda posterlerinde doğuda beliren tehlikeye karşı, insanların Waffen-SS'e katılmaları ve savaşa dahil olmaları gerektiği vurgusunu yapmaktadır.

Propaganda görsellerinde Naziler, Waffen-SS askerlerini ön plana çıkarmaktadır. Askerlerin miğferlerinde bulunan SS işaretleri, metonim olarak kullanılmış, Waffen-SS'e vurgu yapılmıştır. Diğer yandan afişlerde Komünizm'in (Bolşevizm) ejderha gibi olumsuz metonimler içerisinde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Sunum kodları içerisinde yer alan göstergelerde Waffen-SS yüceltirken, Komünizm ve Yahudilik ise Avrupa'yı ele geçirmeye çalışan tehlikeler olarak gösterilmiştir.

Nazilerin Waffen-SS'e yönelik yaptığı tüm propaganda posterlerinde Waffen-SS askerleri görsellerin merkezine konumlandırmıştır. Görselde yer alan askerler "kahraman" ve "kurtarıcı" metaforları içerisinde sunularak, işgal edilen ülkelerde kitlelerin Waffen-SS'e karşı sempati duyması ve Sovyet Rusya ve müttefiklerine karşı mücadelede Waffen-SS'e katılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Naziler, işgal edilen ülkelerde tahakküm kurabilmek, istedikleri şekilde halkı yönlendirmek ve daha da önemlisi halkın Waffen-SS'e katılımını sağlamak için posterlerde yer alan görseller üzerinden propaganda amaçlı bazı mitler inşa etmiştir. Mitlerin inşasında, ülkelerin tarihlerindeki savaş ve kahramanlıklardan yararlanılmıştır. Genel manada posterlerde; ülkelerin Waffen-SS'e katılarak onurları ve yaşamları için savaşacağı, Waffen-SS'in Avrupa'yı Komünizm ve Yahudilik tehlikelerine karşı koruduğu, geçmişteki kahramanlıkların Waffen-SS'e katılarak tekrar meydana getirileceği gibi mitler inşa edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada 2. Dünya Savaşı'nda Nazilerin işgali altında bulunan ülkelere Waffen-SS'e asker temin edebilmek amacıyla yapılan propaganda faaliyetleri ele alınmıştır. Bu amaçla, 1., 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerinde ülkelerin asker sayılarını arttırmak amacıyla kamuoyunda yapılan askere çağırma propaganda faaliyetlerine ışık tutulması amaçlanmıştır. Çalışma alanında ilk olması ve gelecek çalışmalar için kaynak teşkil etmesi bakımından önem taşımaktadır. Gelecek çalışmaların, farklı ülkeler ve farklı dönemler üzerinde ülkelerin askere alma propagandalarını ele almalarının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akarcalı, S. (2003). *İkinci dünya savaşında iletişim ve propaganda*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Arpa, Murat (2018). İş güvenliği konu alan kamu spotu reklamlarında korku çekiciliği kavramının kullanılması, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 105-115.
- Aşma, C.(2017). *Adolf Hitler*. Erasmus Yayınları: İstanbul.
- Barthes, R. (2014). *Çağdaş söylemler*. (T. Yücel,Çev.). (4. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları
- Barthes, R. (2016a). *Göstergebilimsel serüven*. (M. Rifat ve Sema Rifat, Çev.). (8.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (2016b). *S/Z*. (S. Ö.Kasar, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Barthes, R. (2017). *Görüntünün retorikliği, sanat ve müzik*. (A. Koş ve Ö. Albayrak, . Çev.). (2. Baskı). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Caplan, J. (2017). *Hitler Almanyası 1933-1945*. (İ. Erman, Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Canşen, E. (1997). *Hitler'den torunlarına, Almanya'da eski ve yeni sağ*. İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Çakı, C. (2018a). "Nazi Almanyası etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin propaganda posterleri üzerine inceleme". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 11 (2), 252-272.

Çakı, C. (2018b). Mitinglerin propagandadaki rolü: Nürnberg mitingleri'ne ait fotoğrafların göstergebilimsel analizi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 59-79.

Çakı, C. (2018c). Weimar Cumhuriyeti'nde Bolşevizm'in korku çekiciliği bağlamında Alman propaganda posterlerinde kullanımı, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5 (16), 83-101.

Çakı, C. ve Gülada, M. O. (2018). "Vichy Fransası'nda işgal propagandası". *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 53-80.

Çakı, C , Topbaş, H . (2018). "Almanya İçin Alternatif Partisi'nin göçmen karşıtı propaganda faaliyetlerini 2017 Alman federal seçimleri üzerinden okumak". *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (4), 59-74.

Çakı, C., Karaburun Doğan, D. ve Yılmaz, N. (2018). "Horst-wessel" propaganda marşı üzerinden nazizm ideolojisinin inşası", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, No. 46, s. 89-110

Çankaya, E. (2008). *İktidar bu kapağın altındadır. gösteri demokrasisinde siyasal reklamcılık*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Dalerue, J. (2013). *Gestapo, doğuşu, yükselişi ve çöküşü*. (M. Sever, Çev.). (2. Baskı). İstanbul: Asur Yayınları.

Eberle, H. ve Uhl, M. (2017). *Hitler kitabı*. (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Erol, E. G., Cerrahoğlu, N., & Çakı, C. (2017a). Hitler dönemi eğitim yapısındaki otokrasinin eleştirisi: Die Welle filmi üzerine göstergebilimsel inceleme. *IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Ordu. 1234-1249*.

Erol, E. G., Cerrahoğlu, N. & Çakı, C. (2017b). "1970'li yıllarda Türkiye'nin vakıf okullarındaki eğitim sisteminin hababam sınıfı film serileri özelinde incelemesi", *IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Ordu*, s. 1250-1261.

Fiske, J. (2017). *İletişim çalışmalarına giriş*. (S. İrvan, Çev.). (5. Basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Goebbels, J. (2016). *Gerçek yüzüyle komünizm ve teori ve pratikte bolşevizm*. (Z. Köroğlu, Çev.). İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Greble, E. (2016). *Saraybosna 1941-1945 Hitler avrupası'nda müslümanlar, hristiyanlar ve yahudiler*, (E.Sürmeli, Çev.). İstanbul: Tarihçi Kitapevi.

Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. (M. Yalçın, Çev.). (3.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Gülada, M. O. ve Çakı, C. (2018). Baudrillard'ın tüketim toplumu boyutunda jil çorap reklamı örneği, *1. Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Kongresi*, Antalya.

Hart, B. L. (2015). *İkinci dünya savaşı tarihi*. (K. Bağrıaçık, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Havel, B. (2014). Haj amin al-husseini: herald of religious anti-judaism in the contemporary islamic world. *The Journal of the Middle East and Africa*,5(3), 221-243.

Jowett, S. G. & O'donnell, V. (2014). *Propaganda & persuasion*. USA:Sage.

Kalkan Kocabay, H. (2008). *Tiyatroda göstergebilim*. (1. Basım). İstanbul: E Yayınları.

Karaburun Doğan, Derya, Sayan, Şule ve Çakı, Caner (2017). The Analysis on election music and propaganda posters of political parties in 1999 general and local elections in Turkey, 2. Researches on Science and Art in 21st Century Turkey, Ed. Hasan Arapgirlioğlu, Atilla Atik, Robert L. Elliott, Edward Turgeon, Ankara: Gece Publishing.

Karaca, M. ve Çakı, C. (2018). İletişim ve Propaganda, Konya: Eğitim Yayınevi.

Kershaw, I. (2007). *Hitler, 1889-1936: Hubris*. (Z. Biliz, Çev.). (Birinci Cilt). İstanbul: İthaki Yayınları.

Kershaw, I. (2009). *Hitler, 1936-1945: Nemesis*. (Z. Biliz, Çev.). (2. Cilt). İstanbul: İthaki Yayınları.

Kuruoğlu, H. (2006). *Propaganda ve özgürlük aracı olarak radyo*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Lagrou, P. (1999). *The legacy of nazi occupation: patriotic memory and national recovery in Western Europe, 1945–1965 (Vol. 8)*. The United Kingdom:Cambridge University Press.

Macit, M. H. (2007). *Faşizm ve nazizm*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Macksey, K. J. (2012). *İkinci dünya savaşı'nda askeri hatalar*. (M. T. Akad, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Mazower, M. (2014). *Hitler imparatorluğu, işgal Avrupa'sından nazi yönetimi*. (Y. Alogan, Çev.). (2. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.

Mcdonough, F. (2016). *The Gestapo, the myth and reality of Hitler's secret police*. Great Britain: Coronet.

McNab, C. (2015). *Hitler'in ordusu, nazi savaş makinesinin tarihi, 1939-1945*. (O. Doğan, Çev.). İstanbul:Timaş Yayınları.

- Moltmann, G. (1964). Goebbels' rede zum totalen krieg am 18. februar 1943. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 12(1. H), 13-43.
- Motadel, D. (2015). *İslam ve naziler*, (A. F. Yıldırım, Çev.). İstanbul:Alfa Yayınları.
- Öymen, O. (2014). *Bir propaganda silahı olarak basın*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı göstergebilim sözlüğü: kavramlar, yöntemler, kuramcılar, okullar*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rupp, J. L. (2015). *Mobilizing women for war: german and american propaganda, 1939-1945*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sığırcı, İ. (2016). *Göstergebilim uygulamaları, metinleri, görselleri ve olayları okuma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Stein, H. G. (1984). *The Waffen SS: Hitler's elite guard at war, 1939-1945*. USA: Cornell University Press.
- Tanyeri Mazıcı, E. ve Çakı, C. (2018). Adolf Hitler'in korku çekiciliği bağlamında kamu spotu reklamlarında kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (3). 290-306.
- Tarhan, N. (2010). *Psikolojik savaş, gri propaganda*. (13.Baskı). İstanbul:Timaş Yayınları.
- Tekinalp, Ş. ve Uzun, R. (2013). *İletişim araştırmaları ve kuramları*. (4. Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Worldwartwo Filminspectör (2018). Erişim Tarihi: 20.04.2018. [http:// worldwartwo.filminspectör.com/2014/05/ss-recruiting-posters.html](http://worldwartwo.filminspectör.com/2014/05/ss-recruiting-posters.html).
- Yavuzoğlu, A. (2003). *20. yy.'da Faşist paranoya*, İstanbul: Sayfa Yayınları.
- Yelton, K. D. (2000). "Ein Volk Steht Auf": The germanvolkssturm and nazi strategy, 1944-45. *The Journal of Military History*, 64(4), 1061.
- Yücel, E. (2017). *Propaganda, Hitler'in müftüsünden nazi türklere, bir diktatörü otopsi*. İstanbul: Karakarga Yayınları.
- Zorlu, Y., Çakı, C., Karaca, M. (2017). Türk sinemasında nazizm ideolojisi: 'Kırımlı' filmi ve göstergebilimsel analizi. *Sosyoloji Konferansları -Istanbul Journal of Sociological Studies*. No: 56 (2017-2). / 65-93

İTALYAN SOSYAL CUMHURİYETİ'NİN İŞ GÜCÜ ELDE ETMEK AMACIYLA YÜRÜTTÜĞÜ PROPAGANDA FAALİYETLERİ

Mustafa KARACA¹

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası Avrupa'nın büyük bir kısmını denetimi altına almayı başarmıştı. Naziler aynı zamanda ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği ile de savaş halindeydi. Bu süreçte Wehrmacht'ın (Alman Ordusu) asker sayısının cephelerde yetersiz kalması üzerine, Naziler SS Şefi Heinrich Himmler önderliğinde Waffen-SS adında askeri bir birim oluşturdu. Bu birim Nazilerin işgali altında bulunan ülkelerdeki erkeklerin gönüllü olarak katılmasıyla tesis edilmekteydi. Bu süreçte, Naziler Waffen-SS'e katılımı arttırabilmek için yoğun bir propaganda faaliyetine girişti. Bu çalışmada Nazilerin işgali altında bulunan ülkelerdeki insanların Waffen-SS'e katılımını arttırabilmek için propaganda posterlerinin nasıl ve ne yönde kullanıldıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece 20. yüzyılda uygulanan askere çağırma propagandasına da Waffen-SS özelinde ışık tutulması amaçlanmaktadır. Bu amaçla amaçlı örnek metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posterleri (Norveç, İtalya, Danimarka, Belçika, Hollanda) Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam boyutunda göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, Nazilerin insanları ikna etmek için tarihi düşmanlıklardan ve tehlike olarak yansıttığı Bolşevizm'den yararlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İş Gücü, İtalya, Propaganda, Poster, 2. Dünya Savaşı

Jel Kodları: D83, H56, N44

¹Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, mkaraca@sakarya.edu.tr

THE PROPAGANDA ACTIVITIES OF THE ITALIAN SOCIAL REPUBLIC TO OBTAIN THE WORK FORCE

ABSTRACT

Abstract The struggling parts in World War II mobilized all their resources to gain superiority against each other. In this process, propaganda activities were carried out both in the Axis States and in the Allied States to encourage working in factories. In particular, the propaganda was carried out to encourage the Italian people to work in Italy and Germany with the support of the Nazis in the Italian Social Republic (1943-1945) led by Benito Mussolini, established after the invasion of Italy by Nazi Germany in 1943. In this study, the propaganda activities carried out in order to obtain labor power during the Italian Social Republic were examined via the propaganda posters used. Seven propaganda posters (Italian Family, Badoglio Government, Germany, Communism, Allies, Christianity, New Europe) identified using the sampling method for the study were analyzed using the semiotical analysis method in qualitative research methods. In the light of the findings, it was seen that working in Germany and Italy brought prosperity and peace in the propaganda activities.

Keywords: Work Force, Italy, Propaganda, Poster, World War II

JEL Codes: D83, H56, N44

GİRİŞ

2. Dünya Savaşı, dünya tarihinde o güne dek görülmedik büyüklükte ekonomik, endüstriyel ve bilimsel güçlerin, seferber edildiği bir savaş olmuştur. Savaşa katılan tüm ülkeler, askeri ve sivil ayrımı gözetmeksizin tüm kaynaklarını birbirlerine karşı üstün gelebilmek için kullanmıştır. Bu süreç, daha fazla üretime ve dolayısıyla daha fazla iş gücüne gereksinim duyulmasına yol açmıştır. Özellikle Naziler işgali altında bulunan ülkelere, sürekli olarak artan iş gücü ihtiyacını karşılamak için işçi talebinde bulunmuştur. Bu amaçla, işgalleri altında bulunan Avrupa ülkelerine yönelik çalışmayı teşvik eden propaganda faaliyetlerine yönelmiştir. Bu ülkelerin başında, 1943 yılında Nazilerin işgaline uğrayan İtalyan Sosyal Cumhuriyeti gelmektedir. Naziler tarafından yürütülen propaganda faaliyetlerinde, İtalyan halkının Nazilerin denetiminde İtalya ve Almanya'da bulunan fabrikalarda çalıştırılmaları amaçlanmıştır. Bu süreçte posterler propaganda amaçlı yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu çalışmada, İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nde iş gücünü arttırmak amacıyla kullanılan propaganda amaçlı posterler nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Göstergebilimsel analiz yöntemi, film, poster, müzik, fotoğraf vb. pek çok alanda kullanılmaktadır. Özellikle, son yıllarda Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda, göstergebilim sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin; Arpa (2018), "İş Güvenliğini Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Korku Çekiciliği Kavramının Kullanılması" adlı çalışmada iş güvenliğini konu alan kamu spotu reklamları üzerinden, Çakı vd. (2018), "Horst-Wessel Propaganda Marşı Üzerinden Nazizm İdeolojisinin İnşası" adlı çalışmada, Nazizm ideolojisini *Horst Wessel* propaganda marşı üzerinden, Karaburun Doğan vd. (2017), "1999 Türkiye'deki Genel ve Yerel Seçimleri'nde Siyasal Partilerin Seçim Müzikleri ve Propaganda Afişleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada partilerin ideolojik söylemlerini Türk siyasi partilerinin propaganda amaçlı afişleri üzerinden, Zorlu vd. (2017), "Türk Sinemasında Nazizm İdeolojisi: 'Kırımlı' Filmi ve Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada Türk Sinemasında Nazizm ideolojisini *Kırımlı* filmi üzerinden, Çakı (2018c), "Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergebilimsel Açısından İncelenmesi" adlı çalışmada Türklerin Birinci Dünya Savaşı'nda Alman propagandasında nasıl sunulduğu kartpostallar üzerinden, İspir (2018), Sinemada Faşizm İdeolojisinin Eleştirel Sunumu: "Çöl Aslanı Ömer Muhtar" Filmi ve Göstergebilimsel Analizi" adlı çalışmada İtalyan Faşizmi'ni *Ömer Muhtar* filmi üzerinden, Erol vd. (2017a), "Hitler Dönemi Eğitim Yapısındaki Otokrasinin Eleştirisi: Die Welle Filmi Üzerine Göstergebilimsel İnceleme", adlı çalışmada nasyonal sosyalist eğitim yapısını *Die Welle* filmi üzerinden, yine Erol (2017b), "1970'li Yıllarda Türkiye'nin Vakıf Okullarındaki Eğitim Sisteminin Hababam Sınıfı Film Serileri Özelinde İncelemesi" adlı çalışmada Türkiye'deki vakıf okullarını Hababam Sınıfı filmi üzerinden, Tanyeri Mazıcı ve Çakı (2018), "Adolf Hitler'in Korku

Çekiciliği Bağlamında Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı" adlı çalışmada Hitler'in korku unsuru olarak kullanımını kamu spotu reklamları üzerinden, göstergebilimsel analiz yöntemi kullanarak incelemiştir. Diğer yandan son yıllarda 2. Dünya Savaşı'nda propaganda amaçlı kullanılan posterleri inceleyen alanda önemli çalışmaların da yapıldığı görülmüştür. Bunlar içerisinde; Çakı (2018a), "Nazi Almanyası Etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada İtalyan Sosyal Cumhuriyeti döneminde kullanılan propaganda amaçlı posterlerinde dost ve düşman algısı oluşturmada nasıl ve ne yönde kullanıldıklarını incelemiştir. Çalışma sonucunda, propaganda amaçlı posterlerde Nazi Almanyası'nın "dost" ve "müttefik" metaforları içerisinde sunulduğu bulunmuştur. Çakı ve Gülada, (2018) "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası" adlı çalışmada, 2. Dünya Savaşı'nda kurulan ve Faşizm ideolojisi ile yönetilen Vichy Fransası'nda işgal propagandası amacıyla basılan posterleri incelemiştir. Elde edilen bulgularda, posterlerin Müttefik Devletleri'ne karşı nefret söylemi inşasında kullanıldığı görülmüştür.

Çalışma kapsamında yapılan kapsamlı literatür taraması sonucunda, iş gücü elde etmek amacıyla yürütülen propaganda faaliyetlerini inceleyen alanda herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan çalışmanın ilk olması ve iş gücünü arttırmak amacıyla günümüzde de sıklıkla yararlanılan propaganda faaliyetlerine ışık tutması bakımından alanda önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İTALYAN SOSYAL CUMHURİYETİ

20. yüzyılda, Benito Mussolini, İtalya'da Faşizm ideolojisinin kurucusu olarak ünlenmiştir. Mussolini'nin Ulusal Faşist Partisi'nin 1922 yılında İtalya'da gerçekleştirdiği ve binlerce İtalyan faşistin katıldığı yürüyüşten sonra İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele, Mussolini'yi yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. Mussolini, 1922 yılında İtalya'da başbakan olarak görevlendirilmesi üzerine ülkede Faşizm ideolojisini hakim kılmaya başladı (Yavuzoğlu, 2003: 51). Mussolini, ilk olarak partisine bağlı Kara Gömlekliler'in (Ulusal Faşist Partisi'ne bağlı paramiliter bir örgüt) ülkede otoritelerini kurmalarını sağladı. Zamanla İtalya kralının ülkedeki etkisi azaldı. Büyük Roman İmparatorluğu'nu tekrar kurmayı amaçlayan Mussolini, 1930'lı yıllarda İtalya'nın işgali altında bulunan Afrika ülkeleri Libya ve Habeşistan üzerinde sıkı bir denetim kurmayı başardı. Bu yolla Mussolini, İtalya'nın Roma İmparatorluğu'ndaki gibi topraklarını genişletmeyi ve İtalya'yı geçmişteki ihtişamlı günlerine geri getirmeyi planladı.

Mussolini, 1933 yılında Almanya'da iktidara gelen Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi lideri Adolf Hitler ile yakın bir ilişki içerisine girdi. Mussolini ve Hitler, daha sonra Japonya İmparatoru Hirohito'yu da yanlarına alarak, İtalya, Almanya ve Japonya arasında Mihver Paktı adı verilen üçlü

işbirliği anlaşması imzalandı. Bu süreçte, 1 Eylül 1939 yılında, Almanya Polonya'yı işgal ederek 2. Dünya Savaşı'nı başlattı. Polonya'nın Almanya tarafından işgal edilmesi üzerine İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan ettiler. Mussolini, savaşın ilk yılında tarafsız bir politika izledi ve Almanya'nın İngiltere ve Fransa ile olan savaşına müdahil olmadı. Buna karşın Almanya'nın 1940 yılının Haziran ayında İngiliz ve Fransız ordularını mağlup etmesi ve Fransa'yı işgal etmeye başlamasıyla birlikte İtalya, İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan ederek Almanya'nın yanında 2. Dünya Savaşı'na katıldı (Hart, 2015:120).

İtalya'nın 2. Dünya Savaşı'na katılmasından sonra, Mussolini Arnavutluk üzerinden Yunanistan'ı işgal etmeye girişti. Buna karşın İtalyan Ordusu, Yunan Ordusu'na karşı ağır bir yenilgi aldı ve işgal edilen yerlerden geri çekildi. İtalyan Ordusu'nun zor duruma düşmesi üzerine, Nisan 1941'de Alman Ordusu Yunanistan'ı işgal etti. Benzer şekilde Kuzey Afrika'da da İtalyan Ordusu'nun İngilizler karşısında varlık gösterememesi üzerine Hitler'in emriyle, Alman Ordusu Kuzey Afrika'da İtalyan Ordusu'na yardıma gönderildi (Macksey, 2012: 86).

1943 yılında Müttefik Devletleri, İtalya'yı tüm cephelerde yenilgiye uğrattı. Aynı yıl Müttefik Devletler tarafından gerçekleştirilen Husky Operasyonu'yla İtalya işgal edilmeye başlandı. Bunun üzerine İtalya kralı, Mussolini'yi görevinden azlederek, tutuklanmasını emretti. Mussolini'nin tutuklanmasından sonra İtalya'da kurulan yeni hükümet, Müttefik Devletleri ile barış anlaşması imzaladı ve eski müttefiki Almanya'ya savaş ilan etti. Bunun üzerine Hitler, Alman Ordusu'na İtalya'yı işgal etme emrini verdi. Kısa süre içerisinde Alman Ordusu, İtalya'nın büyük bir bölümü işgal etti. Hitler'in emriyle yürütülen operasyon ile Mussolini tutuklu olduğu yerden kurtarıldı. Hitler, İtalyan'ın kuzeyinde Mussolini önderliğinde İtalyan Sosyal Cumhuriyeti adında Nazi Almanyası'nın güdümünde bir devlet kurdu. Kurulan devlette Mussolini, İtalya'nın sembolik lideri olarak hizmet etmekte, ülkedeki denetim Naziler tarafından yürütülmekteydi (Blinkhorn 2006: 1). Bu dönemde Naziler İtalya'dan Almanya'da çalıştırılmak üzere işçi talebinde bulundu. 1945 yılında Müttefik Devletleri İtalya'nın tamamını işgal etti. Mussolini, ülkeyi terk etmeye çalışırken partizanlar tarafından yakalanarak öldürüldü. Mussolini'nin ölümünde sonra İtalyan Sosyal Cumhuriyeti ortadan kalktı.

2. GÖSTERGEBİLİM VE ROLAND BARTHES

Göstergebilim, göstergeler yoluyla üretilen anlamları inceleyen bir bilim dalıdır. Göstergebilimde, gösterge dizeleri vasıtasıyla ortaya konulan anlamlar dizgelerinde verilmek istenen açık ve net anlamlardan ziyade, gizli kalan ve herkes tarafından ilk etapta algılanamayan anlamlar ortaya koyulmaya çalışır. Göstergebilim 20. yüzyılda ABD'li Dil Bilimci Charles Sanders Peirce ve İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand de Saussure'ün dil bilimi alanında yapmış olduğu çalışmalar ile ön plana çıkmaya

başlamıştır. İlerleyen süreçte Fransız Dil Bilimci Roland Barthes, göstergebilimi dil bilimi içerisindeki sınırlarından kurtararak, resim, müzik, reklam, film vb. pek çok alan üzerinde incelemede bulunmasını sağlamıştır. Diğer yandan Barthes, göstergebilimsel analizlerin daha yalın ve sade olmasını sağlamış ve göstergebilimsel analiz yönteminin geniş bir kitle tarafından inceleme alanı olarak kullanılmasını sağlamıştır (Sığırcı, 2016: 30).

Barthes, göstergebilimde iki temel düzleminin olduğunu söylemiştir. Birinci düzlemde, herkes tarafından kabul gören gerçeklerin bulunduğu düz anlam bulunmaktadır. Düz anlam, nesnel, değişmeyen ve ortaya konulduklarında herkesin zihinlerinde aynı şeyi ifade eden kavramları ifade etmektedir. Örneğin, bir kedi ele alındığında, kedi düz anlam itibarıyla herkes tarafından aynı şekilde bir hayvan kavramını temsil etmektedir. Barthes'ın ortaya koyduğu ikinci düzlemde ise yanalam ve mit kavramları bulunmaktadır. Yanalam, düz anlamdan farklı olarak kültüre özgü değerleri ifade etmektedir. Örneğin, bir gül ele alındığında, gül düz anlam olarak bir çiçeği ifade ederken, yanalam boyutunda sevginin temsili olabilmektedir (Barthes, 2016: 84). Barthes, göstergelerden meydana gelen dizgelerin doğru bir şekilde açıklanabilmesi için incelenen kültür hakkında yeterli bilgiye sahip olunması ve oluşturulan kültürel kodların doğru okunması gerektiğinin altını çizer (Çakı, 2018b: 67).

Mit ise kültür içerisinde inşa edilen ve gerçekliklerin açıklanmasını için kullanılan öykülerdir. Barthes'a göre egemen yapıların kendi doğrularını kitlelere kabul ettirmek için mitleri bir araç olarak kullanmaktadır. Bu amaçla medya üzerinden sunulan kalıp yargılar, toplum içerisinde neyin yapılması, neyin yapılmamasına karar verebilmektedir. Diğer yandan, toplum içerisinde mitler egemen yapının istediği kişilerin yüceltilmesine ve istemediği kişilere yönelik de nefret söylemi inşa edilmesine yol açabilmektedir (Güngör, 2013: 234).

Çalışma kapsamında incelenen propaganda amaçlı posterlerde de, İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin vermek istediği yanalam ve mit olguları açıklanmaya çalışılmıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Çalışmanın Amacı

2. Dünya Savaşı'nda, artan iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla yürütülen propaganda faaliyetlerini İtalyan Sosyal Cumhuriyeti özelinde ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Böylece, çalışma kapsamında olağanüstü hallerde kitleleri çalışmaya yöneltmek amacıyla ne tür propaganda faaliyetlerinin yürütüldüğüne de ışık tutulmaya çalışılmıştır.

3.2. Çalışmanın Önemi

Çalışma, olağanüstü hallerde artan iş gücü ihtiyacını karşılamak için yürütülen propaganda faaliyetlerini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Nitekim, çalışma kapsamında elde edilen bulguların, günümüzde çalışmayı teşvik etmek amacıyla Çalışma Bakanlıkları tarafından yürütülen propaganda faaliyetlerine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer yandan çalışma, alanda özgün olması ve gelecek çalışmalar için kaynak teşkil etmesi bakımından da önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

İtalyan Sosyal Cumhuriyeti döneminde İtalyan halkını çalışmaya teşvik etmek amacıyla kullanılan tüm propaganda amaçlı posterler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın, tüm posterlere ulaşmanın güçlüğünden dolayı çalışmada örneklem kullanılması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla, dönemi ve konuyu en iyi yansıttığı düşünülen 7 propaganda amaçlı poster (İtalyan Aile, Badoglio Hükümeti, Almanya, Komünizm, Müttefikler, Hıristiyanlık, Yeni Avrupa), amaçlı örneklem metodu kullanılarak çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiştir. Çalışmanın yalnızca 7 propaganda amaçlı poster üzerinden yürütülmesindeki en önemli nedenlerden biri de, posterlerin konu ve içerik bakımından birbirlerine benzer olmasıdır.

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

2. Dünya Savaşı'nda İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin çalışmayı teşvik etmek amacıyla yürüttüğü propaganda faaliyetinin yalnızca propaganda amaçlı posterler özelinde incelenmesi çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Diğer yandan çalışma kapsamında yalnızca 7 propaganda amaçlı posterin incelenmesi ve elde edilen bulgular ışığında genellemelerde bulunulması da çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığını meydana getirmektedir.

3. 5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır;

- 2. Dünya Savaşı'nda İtalyan Sosyal Cumhuriyeti tarafından iş gücünü arttırmak amacıyla kullanılan propaganda amaçlı posterlerde hangi konular ön plana çıkarılmıştır?

- 2. Dünya Savaşı'nda İtalyan Sosyal Cumhuriyeti tarafından iş gücünü arttırmak amacıyla kullanılan propaganda amaçlı posterlerde İtalyan halkına yönelik ne gibi teşvik edici unsurlara yer verilmiştir?

- 2. Dünya Savaşı'nda İtalyan Sosyal Cumhuriyeti tarafından iş gücünü arttırmak amacıyla kullanılan propaganda amaçlı posterlerde, propaganda amaçlı hangi mitler inşa edilmiştir?

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada belirlenen propaganda amaçlı posterler, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir. Posterler, Fransız Dil Bilimci Roland Barthes'ın düzanlam, yananlam ve mit kavramları özelinde analiz edilmiştir.

4. ANALİZ

4. 1. "İtalyan Aile" Konulu Propaganda Posterleri

"İtalyan Aile" konulu propaganda posterleri düzanlam boyutunda ele alındığında, posterde, bir baba, bir anne ve bir bebek, üç kişinin resmedildiği görülmektedir. Görsel kodlar içerisinde baba işçi üniforması içerisinde sunulmaktadır. Anne ise bir eliyle bebeği tutarken, diğer eliyle kocasının omzuna dokunmaktadır. Posterde İtalyanca "Anavatanınızı ve ailenizi, Anglo-Amerikan 'özgürleştiriciler'inin işgal ettikleri topraklara getirdikleri açlık, sefalet, salgın hastalık ve sürgünden koruyun. Alman silahlı kuvvetlerinin hizmetinde çalışanlar olarak iyi maaş alacaksınız, en iyi destek ailenize yakın olmaktır!" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 1. "İtalyan Aile" Konulu Propaganda Posterleri

Kaynak: Musil Brescia, 2018

İtalya, 1943 yılında Nazi Almanyası tarafından işgal edildiğinde, İtalya Ordusu'nun tüm askeri ekipmanı Nazilerin eline geçmişti. Naziler, esir aldıkları İtalyan askerlerinin önemli bir kısmını Mussolini liderliğinde kurulan İtalyan Sosyal Cumhuriyeti bünyesinde görevlendirmişti. Esir alınan askerlerin bir kısmı da Almanya'daki fabrikalarda çalıştırılmak üzere çalışma kamplarına gönderilmişti. Buna karşın, İtalyan esirler Nazilerin Almanya'da artan iş gücü ihtiyacını karşılamakta yeterli olamamaktaydı. Bu amaçla Naziler, İtalyan halkına yönelik Almanya'da çalışmayı cazip haline getiren propaganda faaliyetlerine yönelmeye başladı (Hart, 2015: 605). Posterde yananlam boyutunda verilen propaganda mesajı, İtalyan halkının Almanya'da refah içerisinde yaşayacağına vurgu yapmaktadır.

Diğer yandan, özgürleştiricilerin (2. Dünya Savaşı'nda Mussolini karşıtlarının Müttefik Devletleri'ne verdiği isim) İtalya'ya yıkım ve sefalet getirileceği anlatılmaktadır. Posterde yer alan aile, Almanya'da çalışan tüm İtalyan ailelerinin metonimi olarak kullanılmaktadır. Almanya'daki fabrikalar, "refah" ve zenginlik" metaforu olarak posterlerde temsil edilmektedir. Posterde Almanya'da çalışmanın zenginlik getireceğine, Müttefik Devletleri'nin yanında yer almanın da açlık, sefalet, hastalık ve sürgüne yol açacağına yönelik propaganda mitleri inşa edilmeye çalışılmıştır.

4. 2. "Badoglio Hükümeti" Konulu Propaganda Posterleri

"Badoglio Hükümeti" konulu propaganda posterleri düzenlem boyutunda ele alındığında, posterde birbirlerine sarılmakta olan bir anne ve üç çocuğu görülmektedir. Anne ve çocukların bulunduğu ev eski eşyalar içerisinde aktarılmaktadır. Posterde İtalyanca "Almanya onlara iş ve adil ücret teklif etmemiş olsaydı, bu durumda, onursuz hükümet, İtalya'nın mükemmel işçilerinin ailelerini azaltacaktı" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 2. "Badoglio Hükümeti" Konulu Propaganda Posterleri

Kaynak: Propaganda Fascista, 2018

1943 yılında İtalya Müttefik Devletleri'ne karşı büyük yenilgiler almaya başlamıştı. İtalyan Ordusu, Kuzey Afrika'dan çekilmiş ve savaş öncesinde ele geçirilen topraklar Müttefik Devletleri'ne bırakılmıştı. 9 Temmuz 1943 yılında Müttefik Devletleri, Husky Harekâtı adı verilen bir saldırı ile İtalya'yı işgal etmeye başladı. Bunun üzerine savaşın başından beri sessizliğini koruyan İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele, Mussolini'yi görevden alarak tutuklattı. Mussolini'nin görevden alınmasından sonra kral, Pietro Badoglio'yu yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. Badoglio'nun hükümetinin ilk icraatı, İtalya'nın Müttefik Devletleri bloğuna geçmesi ve Mihver Devletleri'ne karşı savaş açması oldu. Bu yüzden, Badoglio Hükümeti, Nazilerin ve İtalyan faşistlerin hedefi haline geldi. Nazi Almanyası ve İtalyan Sosyal Cumhuriyeti, Badoglio hükümetini İtalya'nın temsilcisi olarak tanımadı ve gerçekleştirdiği tüm uygulamaları ağır bir şekilde eleştirildi (Eberle ve Uhl, 2017:516-517). Posterde yananlam boyutunda, Badoglio Hükümeti'nin İtalyan işçilerinin onuruna yakışmayan şekilde davrandığı

anlatılmaktadır. Hükümetin, İtalyan işçilerin ailelerini desteklemediği ve onları zor durumda bıraktığına vurgu yapılmaktadır. Böylelikle İtalyan Sosyal Cumhuriyeti toprakları üzerinde yaşayan ve Badoglio Hükümeti'nin denetiminde çalışmak isteyen İtalyan halkının Müttefik Devletleri'ne katılmaması için ikna edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, posterde Naziler "adalet" metaforu olarak kullanılırken, Badoglio Hükümeti ise "onursuzluk" metaforu olarak temsil edilmiştir. Posterde yer alan aile görseli, Badoglio Hükümeti'nin bünyesinde çalışan İtalyan işçilerin ailelerinin metonimi olarak kullanılmıştır. Posterde, Badoglio Hükümeti denetiminde çalışan İtalyan işçilerinin ve ailelerinin zor durumda olduğu, buna karşın Almanya'da çalışan İtalyan işçilerinin hak ettikleri parayı alarak refah içerisinde yaşadığına yönelik propaganda mitleri inşa edilmeye çalışılmıştır. Böylece Badoglio Hükümeti'ne bağlı çalışan İtalyan işçilerin Nazi Almanyası'na ve İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin saflarına geçmeleri amaçlanmıştır.

4.3. "Almanya" Konulu Propaganda Posterleri

"Almanya" konulu propaganda posterleri düzenlam boyutunda ele alındığında, posterde, bir anne ve iki çocuğunun resmedildiği görülmektedir. Anne ve çocukları, ellerindeki bir çubuk yardımıyla Avrupa haritasında Almanya'yı işaret etmektedir. Kinetik göstergeler içerisinde yer alan beden dilleri ve jestlerinde ailenin mutlu olduğu yansıtılmaktadır. Anne ve çocuklarının resimlerinin hemen arkasında ise evin babası Almanya'da bir fabrikada çalışırken resmedilmektedir. Posterde İtalyanca "Baba, çalışmalarını ile sevdiklerine mutluluk ve refah sunar" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 3. "Almanya" Konulu Propaganda Posterleri

Kaynak: Propaganda Fascista, 2018

Nazi Almanyası'nda Hitler'in Mimarı Albert Speer, 2 Eylül 1943 yılında Reich Silahlanma ve Savaş Üretimi Bakanı oldu. Speer'in bakanlığı döneminde Nazi Almanyası'nda ağır sanayi üretiminde büyük bir artış meydana gelmişti. Ağır sanayi üretiminde yaşanan artış beraberinde iş gücü ihtiyacının da artmasına neden oldu. Bunun üzerine Naziler, Mussolini'den daha fazla İtalyan işçi talep etti. Mussolini yönetimi, denetimlerinde bulunan bölgelerden daha fazla işçi sağlayabilmek için Almanya'da

çalışmanın refah ve bolluk getirdiğine yönelik propaganda faaliyeti yürütmeye başladı (Berend, 2011: 152-153). Yananlam boyutunda poster ele alındığında, posterde yer alan ailenin Almanya'da çalışan İtalyan ailelerin metonimi olarak kullanıldığı görülmektedir. Posterde anne ve çocukların haritada Almanya'yı göstermeleri özellikle, İtalyan işçilerin İtalya'dan ziyade Almanya'da çalışmalarının istendiğini göstermektedir. Ailenin beden dilleri ve jestlerindeki mutluluk ve posterde kullanılan yazılı kodlar Almanya'nın "refah" metaforu olarak kullanılmasına yol açmaktadır. Posterde, İtalyan işçilerinin Almanya'da çalışarak ailelerini bolluk ve refah içerisinde yaşattıkları propaganda miti inşa edilmeye çalışılmaktadır. Böylece daha fazla İtalyan'ın gönüllü olarak Almanya'ya çalışmak için gitmesi amaçlanmıştır.

4. 4. "Komünizm" Konulu Propaganda Posterleri

"Komünizm" konulu propaganda posterleri düzenli boyutunda incelendiğinde, posterde karşıtlıklar üzerinden propaganda mesajının verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Posterin sol tarafında orak ve çekiçin bulunduğu, Sovyet askerleri gösterilmektedir. Posterin sol tarafında üzüntülü insanlar resmedilmektedir. Posterin sağında ise buğdayların ve gökdelenin yer aldığı, fabrikada çalışan bir işçi gösterilmektedir. Posterde İtalyanca "Yenilgi...Yeniden doğuş? Anavatanın senin emeğin ve çalışman ile!" şeklinde yazılı kod kullanılmaktadır.

Resim 4. "Komünizm" Konulu Propaganda Posterleri

Kaynak: Musil Brescia, 2018

Mussolini'nin, Müttefik Devletleri'ne karşı aldığı büyük yenilgilerden sonra İtalya'da faşist yönetime karşı Komünizm ideolojisini destekleyen partizan ayaklanmaları baş göstermeye başlamıştı. Özellikle Sovyetler Birliği tarafından desteklenen partizanlar, Nazilere ve İtalyan faşistlere karşı yoğun bir gerilla savaşına yöneldi. Bu süreçte, partizanlar İtalya'da Komünizm ve Sovyetler Birliği'ni destekleyen propaganda faaliyetlerine girişti. Mussolini ve Naziler, gerek partizan ayaklanmalarını durdurmak gerekse İtalyan işçilerin partizanlara katılarak işlerini bırakmalarını önlemek amacıyla Komünizm ideolojisine yönelik karşı propaganda faaliyetlerine başladı. Yapılan propaganda faaliyetlerinde Komünizm ideolojisi ağır bir şekilde eleştirilirken, İtalyan işçilerin Faşizm ideolojisi altında daha fazla çalışmaları telkin edilmekteydi (Çakı ve Gülada, 2018: 59). Posterde yananlam

boyutunda, Komünizm ideolojisine karşı nefret söylemi inşa edilmeye çalışılmakta, İtalya'nın aldığı yenilgilerin daha fazla çalışarak bertaraf edilebileceğine vurgu yapılmaktadır. Posterde kullanılan orak ve çekiç Komünizm ideolojisini, orak ve çekiçin hemen yanında yer alan Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Joseph Stalin'in resmi de, Sovyetler Birliği'ni temsil eden simgeler olarak kullanılmaktadır. Posterin solunda, Sovyetler Birliği içerisinde gösterilen kişiler sunum kodları içerisinde acı içerisinde aktarılmaktadır. Posterin sağında yer alan gökdelen refahı, buğdaylar ise üretimi temsil eden simgeler olarak kullanılmaktadır. Posterin hemen sağ altında çalışmakta olan işçi de, tüm İtalyan işçilerin metonimi olarak yer almaktadır. Posterin genelinde, İtalyanların Komünizm'i desteklemeleri halinde yenilgiye uğrayacakları, Faşizm'i desteklediklerinde ise yeniden güçleneceklerine yönelik propaganda mitleri inşa edilmeye çalışılmaktadır. Böylece İtalyan işçilerin partizanların tarafına geçmeleri engellenmek istenmiştir.

4. 5. "Müttefikler" Konulu Propaganda Posterleri

"Müttefikler" konulu propaganda posterleri düzenleme açısından incelendiğinde, posterde bir erkeğin ve hemen arkasında bir kurukafanın resmedildiği görülmektedir. Posterdeki sunum kodlarında kurukafa koyu tonlar içerisinde, erkeğin arkasında belirmektedir. Posterde İtalyanca "İtalya'nın işçileri! İşte, gölgelerde, yarınını savunduğunu iddia edenlerin gerçek yüzü" yazılı kodu yer almaktadır.

Resim 5. Müttefikler" Konulu Propaganda Posterleri

Kaynak: Propaganda Fascista, 2018

Müttefik Devletleri, İtalya'yı işgale başlarken İtalyan şehirlerine yönelik yoğun bir hava bombardımanına yönelmişlerdir. Böylece Nazilerin ve İtalyan faşistlerin savunmaları çökertilerek İtalya'nın ele geçirilmesi amaçlanmıştır. Müttefik Devletleri, İtalya'nın işgalinde İtalyan halkından destek bulabilmek için kendilerini "i liberatori (özgürleştiriciler, kurtarıcılar)" olarak adlandırmıştır. Böylece Müttefik Devletleri, işgal planının daha hızlı tamamlanmasını amaçlamıştır. İtalyan Sosyal Cumhuriyeti ve Naziler, Müttefik Devletleri'nin dost olarak kendilerini anlattıkları propaganda

faaliyetlerine karşı, Müttefik Devletleri'ne yönelik nefret söyleminin inşa edildiği karşı propaganda faaliyetlerine yönelmiştir. Böylece, İtalyan halkının Müttefik Devletleri'nin safına geçmelerini önlemeyi amaçlamışlardır (Akarcalı, 2003: 153). Yananlam boyutunda, Nazilerin ve İtalyan faşistlerin Müttefik Devletleri'nin propaganda faaliyetlerine yönelik yürütülen karşı propagandada, Müttefik askerleri olumsuz gösterilmeye çalışılmaktadır. Posterde İtalyan işçilerinin, Müttefik propagandasına aldanmaması gerektiği ve Müttefiklerin dosttan ziyade İtalyanların gerçek düşmanı olduğu anlatılmak istenmiştir. Böylece İtalyan işçilerinin işlerini bırakmaları önlenmeye çalışılmıştır. Posterde yer alan işçi, tüm İtalyan işçilerin metonimi olarak kullanılmaktadır. Kurukafa ise posterde ölüm metaforu olarak kullanılmış ve Müttefik Devletleri'ni simgelemiştir. Görsel kodlar içerisinde Müttefik Devletleri, "ölüm" ve "tehlike" metaforları olarak kullanılmıştır. Posterde, Müttefik Devletleri'nin İtalya'yı büyük bir yıkıma sürüklediğine yönelik propaganda miti inşa edilmektedir.

4. 6. "Hıristiyanlık" Konulu Propaganda Posterleri

"Hıristiyanlık" konulu propaganda posterleri düzenleme boyutunda ele alındığında, posterde bir kilisede ibadet halinde olan insanlar gösterilmektedir. Posterde, insanların bulunduğu yerin kilise olduğu imajını verebilmek için görsel kodlar içerisinde posterin hemen merkezine büyük bir haç resmi konulmuştur. Posterde İtalyanca "Almanya'daki İtalyan işçiler en kapsamlı dini yardımın tadını çıkarırlar" yazılı kodu yer almaktadır.

Resim 6: "Hıristiyanlık" Konulu Propaganda Posterleri

Kaynak: Propaganda Fascista, 2018

2. Dünya Savaşı'nda Roma Katolik Kilisesi, Nazi Almanyası ve İtalyan Sosyal Cumhuriyeti ile ilişkilerini sürdürmüş ve Nazilerin tepkisini çekebilecek herhangi bir radikal karar almaktan uzak durmuştur. Bu yüzden Papa XII. Pius, pek çok çevre tarafından Nazilerin yaptığı eylemlere karşı gelmediği için yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Diğer yandan, Nazilerin engelli Alman vatandaşlarına yönelik yürürlüğe koymayı planladığı ötenazi programları nedeniyle, Naziler ve Katolik Kilisesi arasında kimi zaman tartışmalar da meydana gelmiştir. Katolik Kilisesi, Nazilerin ötenazi

uygulamalarına doğrudan karşı çıkarak, Operasyon T4 adı verilen programların Almanya'da uygulanmasını engellemiştir. Tüm bunlara karşın Nazi Almanyası ve İtalyan Sosyal Cumhuriyeti, propaganda faaliyetlerinde İtalyanların inançlarını özgürce yaşadıklarını vurgulamaktaydılar. Böylece Katolik Kilisesi ile zaman zaman yaşanan tartışmaların önüne geçilmesi planlanmaktaydı (McDonough, 2016:81). Yananlam boyutunda poster ele alındığında, Almanya'da yaşayan İtalyan işçilerin her türlü dini özgürlüğe sahip olduğu vurgulanmıştır. Böylece, Naziler, İtalyan işçilerinin Almanya'da dini yönden de rahat bir şekilde yaşayabilecekleri göstermek istemiştir. Posterde kullanılan kişiler, Almanya'da çalışan tüm İtalyan işçilerin metonimi olarak kullanılmıştır. Almanya, dini yönden "özgürlük" metaforu olarak kullanılmıştır. Posterde Almanya'da çalışan İtalyanların dini yönden hiç bir baskı ve zorlamaya uğramadıkları yönünde propaganda miti inşa edilmektedir. Böylece, Nazilerin ve Katolik Kilisesi'nin ilişkilerini zedelemeye çalışan propaganda faaliyetlerinin önüne geçilmeye çalışılmakta ve İtalyan işçilerinin Almanya'ya gitmeleri teşvik edilmektedir.

4. 7. "Yeni Avrupa" Konulu Propaganda Posterleri

"Yeni Avrupa" konulu propaganda posterleri düzenlem boyutunda ele alındığında, posterde bir erkeğin elinde kazma ve kürek ile resmedildiği görülmektedir. Erkeğin bulunduğu yer sunum kodları içerisinde maden olarak aktarılmaya çalışılmaktadır. Erkeğin hemen önünde de, bir kadının üç küçük çocuk ile bir evin bahçesinde oyun oynadığı görülmektedir. Kadının bulunduğu yer aydınlık ve güneşli olarak aktarılmaktadır. Posterde İtalyanca "İşçiler için yeni Avrupa" yazılı kodu yer almaktadır. Ayrıca, erkeğin çalıştığı madende bulunan iki büyük taş üzerinde İtalyanca "Kapitalizm" ve "Yahudilik" şeklinde iki yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 7: "Yeni Avrupa" Konulu Propaganda Posterleri

Kaynak: Propaganda Fascista, 2018

Nazi Almanyası ve İtalyan Sosyal Cumhuriyeti, propaganda faaliyetlerinde Komünizm ile birlikte Kapitalizm'e karşı da savaş verdiklerini vurgulamaktaydı. Diğer yandan Nazizm ideolojisinde yer alan Antisemitizm (Yahudi Düşmanlığı), İtalya'nın Almanya tarafından işgal edilmesinden sonra İtalyan propagandasının da önemli bir unsuru haline gelmiştir. İtalyan propagandasında, Müttefik Devletleri'nin Yahudiler tarafından yönetildiği iddia edilmekteydi. Yahudilerin, Komünizm ve Kapitalizm'i dünyanın başına sorun yaptıklarını sıklıkla vurgulanmaktaydı. 2. Dünya Savaşı'nda da İtalyan propagandası, ABD kökenli Kapitalizm'in İtalyan işçilerin emeklerini sömürdüğünü söylemekteydi (Çakı, 2018: 264). Yananlam boyutunda poster değerlendirildiğinde, İtalyan işçilerin, İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nde hak ettikleri ücretleri elde ettikleri anlatılmaktadır. Müttefik Devletleri'nin saflarına katılan İtalyan işçilerinin ise yalnızca sömürü çarkına hizmet ettikleri ifade edilmektedir. Posterde resmedilen İtalyan işçi, İtalya ve Almanya'da çalışan tüm İtalyan işçilerin metonimisi olarak kullanılmaktadır. Posterdeki sunum kodlarında, Yahudilik ve Kapitalizm, "sömürü" metaforu olarak yer bulmuştur. Diğer yandan posterdeki görsel ve yazılı kodlarda, İtalyan işçilerin Nazi Almanyası ve İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nde çalışmaları durumunda refah ve huzurun olduğu yeni bir Avrupa'nın tesis edileceğine yönelik propaganda miti inşa edilmeye çalışılmaktadır.

SONUÇ

Çalışma kapsamında incelenen propaganda amaçlı posterlerde, genel olarak İtalyan işçilerinin çalışma koşullarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Nazi Almanyası'nda ve İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nde çalışan İtalyan işçilerin, refah ve huzur içerisinde oldukları, Müttefik Devletleri'nin denetimindeki bölgelerde çalışan İtalyan işçilerinin ise sefalet içerisinde bulduklarına vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan İtalyan propagandasının, Nazizm ideolojisinin etkisinde kaldığı görülmektedir. Nitekim, posterlerde Komünizm ideolojisine karşı nefret söylemi içerisinde gidilirken, sıklıkla antisemitist ifadeler de posterlerde yer verildiği görülmüştür.

Propaganda amaçlı posterlerde, İtalyan işçilerinin Almanya'da çalışmasını teşvik etmek amacıyla; Almanya'nın İtalyan işçilere karşı hoşgörülü ve misafirperver davrandığı, Almanya'da İtalyan işçilerine karşı her türlü sosyal ve dini özgürlük sunulduğu, İtalyan işçilerin hak ettikleri ücretleri aldıkları, Almanya'da çalışma standartlarının son derece yüksek olduğu ve İtalyan işçilerin Almanya'da çalışarak elde ettikleri paralar ile ailelerine rahat bir hayat yaşatabilecekleri anlatılmaktadır. Bu amaçla posterlerde Almanya, "refah" metaforu olarak sunulmuş ve İtalyan işçilerin ailelerini huzur içerisinde İtalya'da bırakarak Almanya'ya çalışmaya gitmeleri istenmiştir.

İtalyanların propaganda amaçlı posterlerinde, genel olarak Nazi Almanyası'nı ve İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'ni yücelten propaganda amaçlı mitlerin inşa edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla,

İtalyanların Nazi Almanyası'nda çalışması ile; İtalyan ekonomisinin kalkınacağına, Avrupa'da huzur ve refahın hüküm sürdüğü yeni bir düzenin kurulacağına yönelik propaganda mitleri inşa edilmiştir. Diğer yandan, posterlerde Müttefik Devletleri'ne, Mihver Devletleri'ne karşı kurulan Badoglio Hükümeti'ne, Komünizm ideolojisine, Yahudilere ve Kapitalizm'e karşı da nefret söylemi içeren propaganda amaçlı mitlerin oluşturulmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu amaçla, posterlerde, Müttefik Devletleri'nin İtalyan işçilerinin düşmanı olduğu, Yahudilerin ve Kapitalizm'in İtalyan işçilerini sömürdüğü, Badoglio Hükümeti'nin İtalyan işçilerine hak ettiği standartları vermediği, Komünizm ideolojisinin İtalya'nın ekonomik yönden gelişmesi için tehdit oluşturduğuna yönelik mitler inşa edilmiştir.

Çalışma, 2. Dünya Savaşı'nda iş gücü elde etmek amacıyla yürütülen propaganda faaliyetlerini İtalyan Sosyal Cumhuriyeti özelinde ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Nitekim, çalışmada elde edilen bulgular, iş gücünü arttırmak amacıyla propaganda faaliyetlerinin nasıl ve ne yönde yürütülebileceğini ortaya koymaktadır. Çalışma alanda ilk olması bakımından önem taşımaktadır. Diğer yandan çalışma yalnızca İtalyan Sosyal Cumhuriyeti özelinde sınırlı bir dönemi ele almıştır. Bu açıdan, gelecek çalışmaların güncel örnekler üzerinden gerçekleştirilmesi alanın daha da zenginleşmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akarcalı, S. (2003). *İkinci dünya savaşında iletişim ve propaganda*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Arpa, M. (2018). İş güvenliğini konu alan kamu spotu reklamlarında korku çekiciliği kavramının kullanılması, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 105-115.
- Barthes, R. (2016). *Göstergebilimsel Serüven*. Çev., Mehmet Rifat-Sema Rifat. 8.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berend, T. I. (2011). *20. yüzyıl avrupa iktisat tarihi*, Çev., Serpil Çağlayan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Blinkhorn, M. (2006) *Mussolini and fascist Italy*, London: Routledge.
- Çakı, C. (2018a). "Nazi Almanyası etkisindeki italyan sosyal cumhuriyeti'nin propaganda posterleri üzerine inceleme". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 11 (2), 252-272.
- Çakı, C. (2018b). Mitinglerin propagandadaki rolü: Nürnberg mitingleri'ne ait fotoğrafların göstergebilimsel analizi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 59-79.
- Çakı, C. (2018c). Birinci dünya savaşı'ndaki alman propaganda kartpostallarında kullanılan karikatürlerde türklerin sunumunun göstergebilimsel açıdan incelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29), 73-94.
- Çakı, C. ve Gülada, M. O. (2018). "Vichy Fransası'nda işgal propagandası". *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 53-80.
- Çakı, C., Karaburun Doğan, D. & Yılmaz, N. (2018). Horst-Wessel propaganda marşı üzerinden nazizm ideolojisinin inşası. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2018(46), 89-110.
- Eberle, H. ve Uhl, M. (2017). *Hitler kitabı*. Çev., M. Tüzel. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Erol, E. G., Cerrahoğlu, N. & Çakı, C. (2017a). "Hitler dönemi eğitim yapısındaki otokrasinin eleştirisi: die welle filmi üzerine göstergebilimsel inceleme", *IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi*, Ordu, s. 1234-1249.
- Erol, E. G., Cerrahoğlu, N. & Çakı, C. (2017b). "1970'li yıllarda türkiye'nin vakıf okullarındaki eğitim sisteminin hababam sınıfı film serileri özelinde incelemesi", *IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi*, Ordu, s. 1250-1261.
- Güngör, N. (2013). *İletişim kuramlar ve yaklaşımlar*, 2. Baskı, İstanbul: Siyasal Kitapevi.
- Hart, B. L. (2015). *İkinci dünya savaşı tarihi*. Çev: Kerim Bağrıaçık. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

İspir, İ. (2018). Sinemada faşizm ideolojisinin eleştirel sunumu: “çöl aslanı Ömer muhtar” filmi ve göstergebilimsel analizi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 69-88.

Karaburun Doğan, D., Sayan, Ş. ve Çakı, C. (2017) The Analysis on election music and propaganda posters of political parties in 1999 general and local elections in Turkey, 2. *Researches on Science and Art in 21st Century Turkey*, (Hasan Arapgirlioğlu, Atilla Atik, Robert L. Elliott, Edward Turgeon (ed.), Gece Publishing, Ankara, 179-186.

Macit, M. H.(2007). *Faşizm ve nazizm*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Macksey K. J. (2012). 2. *Dünya savaşı'nda askeri hatalar*, M. Tanju Akad, (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Mcdonough, F. (2016). *The Gestapo, the myth and reality of Hitler's secret police*. Great Britain: Coronet.

Musil Brescia (2018). İtalyan Sosyal Cumhuriyeti Propaganda Amaçlı Posterler, http://www.musilbrescia.it/documentazione/stampa_immagine_slideshow.asp?sezione=iconoteca&idfondo=&paginainimmagine=58&id=48. Erişim Tarihi: 30.08.2018.

Propaganda Fascista (2018). İtalyan Sosyal Cumhuriyeti Propaganda Amaçlı Posterler, <https://propagandafascista.tumblr.com/>. Erişim Tarihi: 30.08.2018.

Sığırcı, İlhami. (2016). *Göstergebilim uygulamaları, metinleri, görselleri ve olayları okuma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tanyeri Mazıcı, E. ve Çakı, C. (2018). Adolf Hitler'in korku çekiciliği bağlamında kamu spotu reklamlarında kullanımı. *Erciyes İletişim Dergisi*. 5 (3). 290-306.

Zorlu, Y. , Çakı, C , Karaca, M . (2017). Nazizm ideology in Turkish cinema: “kırımlı” film and semiotics analysis. *Sosyoloji Konferansları*, (56), 67-95.

YAYIN ŞARTLARI PUBLICATION REQUIREMENTS

Dergide yayınlanması talebiyle editöre gönderilen eserler, gizli tutulan hakemlerin (iki hakem) olumlu görüşleri alınmaksızın ya da hakemler tarafından önerilen düzeltmeleri içeren yeni metin sağlanmaksızın yayınlanmaz. Hakemlerden biri olumlu diğeri olumsuz görüş bildirdiğinde eser üçüncü bir hakeme gönderilir.

1. Hazırlanan çalışmalar, DergiPark üzerinden (<http://dergipark.gov.tr/ijemi>) sistemeyüklenmek suretiyle dergi editörlüğüne iletilmelidir. Hakem incelemesi dâhil tüm aşamalar DergiPark sistemi üzerinden yürütülecektir.

2. Gönderilen makalelerin ilk ve ikinci sayfası özet ve abstract bölümü şeklinde olmalı, makalenin **yabancı dildeki adı**, en fazla 300 kelimelik **Türkçe ve yabancı dilde özetlerinin** ve en az 3 adet **anahtar kelimenin (Key Words)** eklenmesi gerekmektedir. Çalışmanın sonunda **Kaynaklar** yer almalıdır.

3. Sayfa yapısı: Üst ve alttan 2,5 cm; yanlardan 2,5 cm. olmalıdır. Bu şekilde hazırlanan yazılar kural olarak 25 sayfadan fazla olmamalıdır.

4. Metin yazıları: Times New Roman karakteri ile **11 punto 1,5 satır** aralığı, ilk satırı özel **1,25 cm** değerinde **paragraf, paragraf arası boşluklar öncesi ve sonrası 0 nk** olmak üzere iki yandan hizalı yazılmalıdır. **Ana başlık 14 punto, ikinci ana başlık 10 punto, özet ve abstract 9 punto** kullanılmalıdır. Yazar adı, ana başlığın altına sola dayalı olarak akademik unvan olmadan “adı SOYADI” biçiminde yazılmalı, unvan, eposta adresi ve kurum bilgileri dipnot şeklinde ana başlık bölümünde verilmelidir.

5. Makalenin daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekir.

6. Yazarlara telif hakkı ödenmeyecektir. Yazarlar, yayımlanan yazılar üzerinde EUJMR Editörlüğü'nün, her türlü formatta yayımlamak dâhil, tüm yayın haklarına sahip olduğunu kabul ederler.

BU ŞARTLARI TAŞIMAYAN BAŞVURULAR KABUL EDİLMEYECEKTİR.

Haberleşme Adresi:

Dilkur Akademi Migros Arkası İpekyolu İş Merkezi Kat:10 Aksaray 68100 Türkiye 0506
466 00 77

İnternet Adresi:

<http://dergipark.gov.tr/eujmr>